

De opleiding geologie aan de Universiteit van Amsterdam

Tekst: O. J. Simon en H.E. Rondeel.

Samengevat en bewerkt door A.A. de Maesschalck

Hoofdstuk 1 - Het begin

Het Athenaeum Illustre werd in 1632 in Amsterdam opgericht als instelling voor hoger onderwijs. Het was geen volwaardige universiteit omdat men er niet kon promoveren, maar het was wel een goede vooropleiding. Daarna kon de studie eventueel worden afgemaakt op een van de universiteiten die de Republiek rijk was.

Op het Athenaeum was aandacht voor wis- en natuurkunde, botanie en medicijnen, maar aan geologie werd niet veel gedaan. Pas in 1846 begint professor Friedrich Anton Wilhelm Miquel, hoogleraar Kruid- en geneeskunde (1846-1859) met het geven van cursussen over de grondbeginselen van de geologie van Nederland, en over de paleontologie en mineralogie. Hij blijkt een goed docent. Zo neemt hij bijvoorbeeld aan het einde van zijn cursus de studenten mee naar Haarlem, *ten einde met hen de schoone collectie fossilen in Teijler's Museum te bezigtigen*. De studenten luisteren met verbazing, en mogelijk ook verbijstering, naar zijn lessen over *de ondenkbaar lange geschiedenis van de aarde en haar bewerkte wezens*. Deze verhandelingen staan haaks op de toen heersende Christelijke geloofsleer die ervan uitgaat dat de aarde slechts enige duizenden jaren oud is en dat de schepping van de levende wezens na zeven dagen is voltooid. In 1859 vertrekt Miquel naar de Universiteit van Utrecht waarmee een vroegtijdig einde komt aan de kortstondige bloei van de aardwetenschappen aan het Athenaeum.

De *Wet op het Hooger Onderwijs* van 1876 schrijft voor dat er op een universiteit vijf faculteiten moeten worden ingesteld, waaronder die der Wis- en Natuurkunde.

Als in 1877 het Athenaeum Illustre verheven wordt tot een gemeentelijke universiteit is haar formele naam Universiteit van Amsterdam (UvA), al blijft zij jarenlang bij het grote publiek bekend als Gemeente Universiteit (GU).

De stad Amsterdam was traag met het implementeren van de Hooger Onderwijs Wet en stelt voor geologie geen afzonderlijke leerstoel in, wat wel gebeurt op de universiteiten van Leiden, Utrecht en Groningen. Om toch aan de wettelijke verplichting te voldoen wordt in Amsterdam de chemicus Van 't Hoff aangesteld tot het geven van onderwijs in de geologie (of aardkunde) en mineralogie (of delfstofkunde).

Jacobus Henricus van 't Hoff (1878-1888)

Nobelprijswinnaar in de chemie

Van 't Hoff had al snel bekendheid gekregen als chemicus. Daardoor heeft hij het druk met het grote aantal studenten dat bij hem wil komen studeren en blijft er niet veel tijd over voor het geven van de niet-chemische vakken. Zo vermelden de roosters naast zijn onderwijs in de scheikunde, slechts één uur college mineralogie en/of kristallografie en één uur geologie per week met twee uur praktische oefeningen. Toch behandelt Van 't Hoff het vulkanisme in het studiejaar 1884-1885, na de uitbarsting van de Krakatau eind augustus 1883.

Van 't Hoff wordt gezien als een van de grondleggers van de stereochemie en fysische chemie en is de winnaar van de eerste Nobelprijs voor de Scheikunde in 1901.

Gustaaf Adolf Frederik Molengraaff (1888-1897)

Een veelzijdig geoloog

Ter verlichting van de drukke werkzaamheden van Van 't Hoff wordt Molengraaff in 1888 aangesteld als privaatdocent in de mineralogie en geologie. Vervolgens wordt Molengraaff in 1891 benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de geologie, paleontologie en kristallografie. Hierdoor is Van 't Hoff geheel verlost van het geven van onderwijs in de aardwetenschappelijke vakken, zie de passage in Cohens biografie over Van 't Hoff: *Eine ganz besondere Freude machte ihm [Van 't Hoff] deshalb auch die Ernennung Molengraaffs, der bis dahin als Privatdozent der Paläontologie, Mineralogie und Geologie zu Amsterdam gewirkt hatte, zum Extraordinarius, wodurch er des Unterrichts in diesen Fächern, seines 'Cauchemar', enthoben wurde.*

Interessant is dat Molengraaffs inaugurele rede nog steeds leeswaardig is omdat hij, acht decennia voordat de theorie van de plaattektoniek ingang vindt, een plausibele verklaring probeert te geven voor de associatie van vulkanen, aardbevingen, oceanische bekkens en ketengebergten: in zijn theorie bewegen sommige delen van de aardkorst langs (sub)horizontale schuifvlakken en worden andere delen langs verticale breukvlakken naar beneden verplaatst (*gesubduceerd*).

Molengraaff blijkt over een brede en grondige kennis van het gehele vakgebied te beschikken, waardoor zowel de kwaliteit als de diversiteit van het geologisch onderwijs aan de UvA aanmerkelijk toeneemt. Hieraan lijkt een einde te komen als in juli 1890 Molengraaff voor een paar maanden naar Zuid-Afrika vertrekt waar hij voor een aantal ondernemers, en mede in opdracht van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, in Transvaal voorkomens van goud en diamant gaat bestuderen. Vervolgens verblijft hij heel 1894 op Borneo als deelnemer aan een wetenschappelijke expeditie. Als hij eind november 1896 door de Staatsmijnningenieur van Transvaal gevraagd wordt voor een betrekking als Staatsgeoloog, vertrekt hij voor de tweede keer naar Zuid-Afrika. Een vertrek van de UvA is echter nog niet definitief door de onzekere politieke situatie in Pretoria; wel wordt geoloog J.L.C. Schroeder van der Kolk zijn tijdelijke opvolger. Toch besluit Molengraaff al gauw tot een definitief vertrek, wat in 1897 opnieuw een groot verlies voor het geologisch onderwijs aan de UvA betekent. Dertig jaar later zal pas weer een volwaardig geoloog als hoogleraar worden benoemd.

Na zijn terugkeer uit Zuid-Afrika wordt Molengraaff in 1906 hoogleraar aan de Technische Hogeschool in Delft, waar H.A. Brouwer studeert. Bij zijn afscheid als hoogleraar in Delft in 1930 typeert Brouwer zijn voormalig leermeester met een citaat van Pierre Termier: *Et plus il est errant et vagabond, plus il devient géologue.*

Jacobus Lodewijk Conradus Schroeder van der Kolk (1897-1898)

Een geologische invaller

Schroeder van der Kolk is bereid tot het einde van de cursus 1897-1898 onderwijs te blijven geven in Amsterdam, waarna hij een aanstelling in Delft accepteert. In het jaarverslag van de UvA is te lezen: *Velen hoopten in dezen grondigen geleerde [Schroeder van der Kolk], dezen ervaren kenner van Nederland's bodem, den aangewezen opvolger te zien, en zeer zeker is*

het, dat dit ook Molengraaff's wensch was. Maar nog geen maand, nadat aan dezen het gevraagde ontslag verleend was, vernamen wij, dat de Heer Schroeder van der Kolk tot hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft benoemd was.

Behalve colleges geologie (*atmosfeeren, stroomen, gletschers en ijstijd, capita selecta, geologie van Nederland, geschiedenis der geologie, inzonderheid in de laatste 2 eeuwen en geologische examina bij Machicho*) geeft Schroeder van der Kolk ook onderwijs in de kristallografie. Na zijn vertrek wordt besloten Eugène Dubois op de voordracht voor een buitengewoon hoogleraarschap te plaatsen.

Marie Eugène François Thomas Dubois (1898-1928)

Hoogleraar in de geologie; opgeleid als arts/anatoom en zich ontwikkeld tot paleoantropoloog

Dubois' benoeming betekent dat de veelzijdige geologen Molengraaff en Schroeder van der Kolk worden opgevolgd door een in de medicijnen afgestudeerd paleoantropoloog, die slechts een klein deel van het geologisch vakgebied beheerst.

Voordat Dubois tot buitengewoon hoogleraar in Amsterdam wordt benoemd, wordt hij in 1887 als arts uitgezonden naar Nederlands-Indië waar hij veel tijd besteed aan het zoeken naar de fossiele tussenvormen van mens- en aapachtigen. In het binnenland van Sumatra vindt hij fossielen van allerlei zoogdieren. Hiermee oogst hij zoveel succes dat hij in 1889 wordt vrijgesteld van zijn werk als arts. Dubois komt in dienst van het Koloniale Departement van Onderwijs, Eredienst en Nijverheid om verder te kunnen werken aan zijn opgravingen. Tussen 1889 en 1893 vindt hij op Java verschillende botten en schedelfragmenten die hij toeschrijft aan een aapachtig mens, de *Pithecanthropus erectus* of *Javamens*; de ontbrekende evolutionaire schakel die hij zoekt. Dubois' Javamens zorgt voor opschudding in Europa. Tegenstanders denken bij deze vondsten eerder aan een primitieve mens, vergelijkbaar met de in Europa gevonden Neanderthaler, dan aan een missende schakel. Als ook uit religieuze hoek veel kritiek komt, trekt Dubois zich terug uit het debat. Hij kiest voor het hoogleraarschap aan de UvA waar hij 1898 wordt benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de geologie, paleontologie, mineralogie en kristallografie. Zijn inaugurele rede gaat *Over den kringloop der stof op de aarde*. Op de universiteit moet hij zijn werkzaamheden uitvoeren in een klein en hokkig laboratorium, zodat hij vaak liever in het Teylers Museum werkt, waar hij wel over voldoende werkruimte en belangrijk wetenschappelijk materiaal kan beschikken. Dubois blijft zich in deze tijd intensief bezighouden met onderzoek naar de afstamming van de mens en daarmee verband houdende kwesties. In de jaren 1899-1928 verschijnen maar liefst 45 artikelen van hem over dit onderwerp.

Toch verricht hij ook ander wetenschappelijk werk: zo onderzoekt hij de Vroeg-Pleistocene klei van Tegelen met de daarin voorkomende fossiele fauna en publiceert hij over de klimaatsveranderingen in de loop van de geologische geschiedenis die hij relateert aan de evolutie van de zon. Hij bestudeert de Hondsrug en het ontstaan van venen, zeeduinen en vennen. Verder probeert hij met behulp van de koolstofkringloop de ouderdom van de aarde te schatten. Uit dit gevarieerd onderzoek zou men denken dat Dubois een veelzijdig geoloog is, maar in werkelijkheid worden veel onderwerpen slechts gebrekkig behandeld. Vanaf 1917 helpt Antje Schreuder Dubois als assistent; zij blijkt meer dan hij in staat (biologie)studenten te enthousiasmeren voor vakken als mineralogie en kristallografie.

Op 27 juni 1928 besluit de gemeenteraad de zeventigjarige Dubois eervol ontslag te verlenen.

In de jaren 1878 -1923 behalen dertien studenten het zogeheten *grote kandidaatsexamen* volgens het Academisch Statuut van 1877. Van hen studeert alleen Annie (Antje) Schreuder af in de geologie, wat wordt gevolgd door een promotie op 19 juni 1928 met het proefschrift *Bijdrage tot de kennis van Conodontes en Trogontherium*. De overige studenten doen doctoraalexamen in een andere studierichting, vooral in de biologie. Daarmee is Antje Schreuder de eerste afgestudeerde geoloog aan de Universiteit van Amsterdam!

Hoofdstuk 2 - Hendrik Albertus Brouwer (1929-1957), oprichter van het Geologisch Instituut en alleenheerser

Een nieuwe periode in de geologische opleiding breekt aan als H.A. Brouwer op 12 januari 1929 zijn positie op de Technische Hogeschool Delft verwisselt voor een positie op de Universiteit van Amsterdam, waar hij als gewoon hoogleraar in de algemene geologie en petrologie wordt aangesteld. Hij blijft aan de UvA verbonden tot zijn emeritaat in 1956.

In de jaren '30 richt Brouwer het Geologisch Instituut op waar hij zich vooral bezighoudt met onderzoek op het raakvlak van geologie en petrologie. Hij erkent het belang van voldoende veldwerk voor zijn studenten en arrangeert veldwerkgebieden in onder andere Lapland, Corsica en Spanje. Ook organiseert Brouwer expedities naar Nederlands-Indië, één in 1929 naar Celebes en één in 1937 naar Timor. Tijdens zijn aanstelling moderniseert hij het onderwijs en brengt het onderzoek tot bloei, waardoor geologie een volwaardige studierichting aan de UvA wordt.

In de oorlogsperiode verliest Brouwer een deel van zijn aanzien, getuige de officiële berisping die hij ontvangt voor zijn gedrag in die tijd.

De naoorlogse opbouwperiode zorgt voor een verdere uitbreiding van de staf, waarbij Brouwer zijn tegenstanders niet ontziet. Als gevolg van Brouwers almachtig gedrag ontstaan conflictsituaties, met name door zijn visie op de fysische geografie.

Brouwers eisen

De aanstelling bij de UvA

Omdat Dubois binnenkort met emeritaat gaat, vinden de curatoren het tijd om een opvolger te zoeken. In februari 1928 besluiten zij dat *wellicht de zeer bekwame hoogleeraar aan de Delftsche Hoogeschool Dr. H. Brouwer in aanmerking zou kunnen komen*. Mede omdat de faculteit vindt dat er aan de onvolwaardige positie van de geologie op de UvA een einde moet komen, willen zij hém vragen omdat hij intussen een internationale reputatie heeft opgebouwd. Zij denken dat Brouwer *vermoedelijk voor een professoraat in Amsterdam wel te vinden zou zijn, maar [dat] hij tevens verschillende eischen zou stellen*.

Hendrik Albertus Brouwer wordt op 20 september 1886 geboren in Medemblik. Na zijn HBS-examen in Haarlem gaat hij in Delft mijnbouwkunde studeren. Hij onderbreekt zijn studie een jaar voor een verblijf in Parijs bij de mineraloog Antoine Lacroix. Brouwer promoveert in Delft op 12 oktober 1910 bij professor dr. G.A.F. Molengraaff op het proefschrift *Oorsprong en samenstelling der Transvaalse nephelienseyenieten*.

Van 1910 tot 1917 is Brouwer aangesteld bij de Dienst Mijnbouw in Nederlands-Indië en neemt hij deel aan een expeditie van Molengraaff naar Timor. Hij doet onderzoek naar de geologie van delfstoffen op Timor, Sumatra en in de Molukken. Na terugkeer in Nederland wordt hij in 1918 hoogleraar historische geologie en paleontologie aan de Technische Hogeschool te Delft. Daarnaast aanvaardt Brouwer in 1925 het bijzonder hoogleraarschap geologie aan de Universiteit van Utrecht vanwege het Utrechts Universiteitsfonds, waarbij hij zijn oratie uitsprekt *Over de beschouwingwijze van de geoloog*.

Het plan om Brouwer te vragen voor een hoogleraarschap in Amsterdam lijkt even niet door te gaan als *den Heer Brouwer een professoraat in New Haven [Yale University, USA] is aangeboden*. In de ontstane situatie beveelt Dubois alvast J.H.F. Umbgrove aan en verder zegt hij dat hij A.H.P. Gerth een zeer verdienstelijk geleerde vindt, met de toevoeging dat: *hij [Gerth] Duitscher is, slecht Nederlandsch spreekt en zijn onderwijs niet wordt geroemd*. Maar de faculteit blijft unaniem bij haar besluit om Brouwer voor te dragen en wil daarnaast Umbgrove als lector, waar Umbgrove mee instemt.

Brouwer belooft snel zijn verlangens met betrekking tot de hem aangeboden leerstoel op te schrijven, maar vervolgens wordt er niets meer van hem vernomen. Pas na een rappel volgt een uitvoerig schrijven waarin hij de voorwaarden vermeldt waaronder hij bereid is een benoeming te aanvaarden. Deze omvatten: een leeropdracht in de algemene en praktische geologie en in de petrologie, het aanstellen van een lector in de kristallografie en het daarbij aansluitende deel der mineralogie, het aanstellen van een buitengewoon hoogleraar in de economische geologie en een buitengewoon hoogleraar in de stratigrafische geologie en de paleontologie. Hij vraagt om een tekenaar, een assistent en een bediende voor de algemene en praktische geologie, een amanuensis, een assistent voor de petrologie en een conservator voor de verzamelingen en het museum. Verder wil hij dat er geld beschikbaar komt voor de spoedige bouw van een *geologisch-mineralogisch instituut, dat aan moderne eischen voldoet* en onder zijn beheer wordt gesteld. Voor de *laboratoria, boekerij en bijbehorende musea, welke aan de docenten in de geologie ten dienste zullen worden gesteld* vraagt Brouwer een jaarlijkse subsidie van 12.000 gulden. Als voorbereiding en uitvoering van geologische excursies en karteringsoefeningen wil hij voor reis- en verblijfskosten jaarlijks een bedrag van 4.000 gulden dat door hem zal worden beheerd en verantwoord. Tot besluit verlangt hij het maximumsalaris van 10.000 gulden en, in verband met zijn pensioen, geen vermindering van het aantal dienstjaren door zijn overgang van Delft naar Amsterdam. Tijdens het wachten op het advies van de faculteit inzake deze wensen schrijft Brouwer vanuit Thüringen, op excursie met Delftse studenten, dat hij nog vergeten is de benoeming van een analist voor het laboratorium voor petrologie te vermelden.

Om zijn wensen toe te lichten wordt Brouwer uitgenodigd op een faculteitsvergadering in oktober, in aanwezigheid van Dubois. Aan het eind van de vergadering worden Brouwers eisen in stemming gebracht en met acht tegen zeven stemmen aanvaard, waarbij de niet-stemgerechtigde Dubois zich heeft aangesloten bij de tegenstemmers.

Nu moeten alleen B&W en de gemeenteraad nog goedkeuring verlenen. De curatoren laten weten *geenszins blind* [te zijn] *voor de nadeelen, welke aan aanvaarding van de eisen van Prof. Brouwer zijn verbonden*, maar vinden ook dat *de nadeelen evenwel niet opwegen tegen de groote voordeelen van meer ideëelen aard, zowel voor de Universiteit als daarbuiten, die zullen voortvloeien uit de benoeming van bovengenoemden uitnemenden geleerde en de stichting van een aan de moderne eischen beantwoordend aardkundig laboratorium te Amsterdam*. Als vervolgens B&W akkoord gaat en slechts een kleine minderheid van de gemeenteraad zich verzet tegen de benoeming, betekent het dat Aldert Brouwer de nieuwe *gewoon hoogleeraar* [wordt] *in de algemeene en praktische geologie en de petrologie, onder vaststelling van zijn salaris op fl 10.000 's jaars*.

Na deze benoeming schrijft Luitzen E. J. Brouwer, een broer van H.A. Brouwer, loco-secretaris van de faculteit en hoogleraar in de wiskunde, over een eventuele benoeming van Umbgrove als lector - die daarin zelfs al zou hebben toegestemd - dat zijn broer nooit te kennen heeft gegeven het eens te zijn met dit lectoraat: *in tegendeel, hij wil laatstgenoemde in geen geval voor bezetting van een der twee nog te voorziene leerstoelen*. Ook deelt Luitzen Brouwer mee dat zijn broer wellicht voor een professoraat in Amsterdam zal bedanken indien Umbgrove toch benoemd zal worden. Hierop antwoordt de faculteit dat Umbgrove indertijd als lector is voorgedragen, toen voor het onderwijs in de geologische vakken een *enger kader was gedacht, dan waarop thans na de inwilliging der door Professor H.A. Brouwer geuite wenschen, moet worden gerekend en dat de staat van dienst en de wetenschappelijke standing van den heer Umbgrove geen voldoende waarborgen bieden, dat hij ook de aan deze meer uitgebreide onderwijstaak verbonden grootere verantwoordelijkheid zal kunnen dragen*. De faculteit stelt voor, conform Brouwers wens, de koralenexpert en Zuid-Amerikakenner Arnold Heinrich Paul Gerth te benoemen tot buitengewoon hoogleraar in de Stratigrafische geologie en paleontologie. Gerth houdt op 20 januari 1930 zijn inaugurele rede over *De betekenis van de palaeontologie voor de biologie en de geologie*, waarmee Umbgrove op een vernederende wijze is afgewezen.

Als in januari 1929 Brouwer wordt aangesteld, dringt hij bij het college van B&W aan op de spoedige benoeming van Johannes Martin Bijvoet als lector in de kristallografie: *Deze kan dan enige tijd met mij samenwerken, zodat hij op de hoogte is van de gang van zaken en ik hem kan opdragen om gedurende mijn afwezigheid de lopende zaken te behandelen*. Begin februari 1929 wordt Bijvoet aangesteld.

Op 11 maart 1929 houdt Brouwer zijn inaugurele rede *Over de ontwikkeling der geologische wetenschappen* waarin hij zich zeer bewust lijkt te zijn van de nietigheid van de mens in de schepping. Hij formuleerde het scherp in zijn oratie: *Zoo leeft voor den geoloog de aarde sinds millioenen jaren in voortdurende beweging. Hij weet, dat de door hem aanschouwde wonderen der natuur verschijnen en verdwijnen, al zal de vorm der fiere toppen van het hooggebergte slechts weinig zijn veranderd vanaf den tijd dat zij door den eersten en tot den tijd, dat zij door den laatsten mensch zijn aanschouwd. Gebergten worden geboren uit de diepten der oceanen en nauwelijks geboren begint de strijd tusschen de krachten, die den groei en den afbraak bevorderen. Met weemoed ziet hij vanaf de hoge toppen naar de groeven, waarin de rivieren den ondergang voorbereiden en hij weet, dat niets op aarde en van de aarde eeuwig is*.

Met de aanstellingen van Brouwer, Gerth en Bijvoet komt het geologisch onderwijs in Amsterdam, na jaren van stagnatie, dan toch daadwerkelijk op gang.

Waarom wil Brouwer eigenlijk zo graag naar Amsterdam?

In 1928 is Brouwer in Delft een van de vier in de geologie werkzame hoogleraren; hij heeft daar geen uitgesproken machtspositie. Nadat hij met grote koelbloedigheid en behendigheid - vindt Brouwer de veelzijdige en eminente geoloog Umbgrove een te grote bedreiging voor zijn machtspositie in Amsterdam? - erin geslaagd is zijn pakket van eisen aanvaard te krijgen, heeft hij als hoogleraar-directeur in Amsterdam een vrijwel onbeperkte zeggenschap inzake de aanstelling van personeel en de verdeling van kredieten. Verder kan hij een groot en goed geoutilleerd instituut laten bouwen en een nieuw onderwijsprogramma opzetten. De verwachting is dan ook dat veel studenten zullen kiezen voor een studie geologie in Amsterdam. Daar komt bij dat zij, door de toenemende vraag naar geologen, na hun afstuderen spoedig een passende betrekking zullen vinden. Die rooskleurige toekomst en de unieke mogelijkheid een nieuw instituut en een eigen school te stichten moeten voor de heerszuchtige en ambitieuze Brouwer de doorslag hebben gegeven om de uitdaging aan te gaan de geologie aan de UvA, na zoveel jaren van stilstand, tot bloei te brengen.

De 42-jarige Brouwer pakt het werk voortvarend op: met visionaire scheppingskracht werkt hij, vol doorzettingsvermogen en met schijnbaar onuitputtelijke energie, aan zijn droom. In onvoorstelbaar korte tijd staat er een Geologisch Instituut en in mei 1934 kan deze *tempel der geologie* ingewijd worden. De realisatie van dit Instituut is het begin van Brouwers levenswerk. Het Geologisch Instituut zal in die hoedanigheid tot 1989 blijven bestaan.

Groei en bloei (1929-1940)

In het *UvA-jaarboek 1929-1930* lezen we over een geologisch instituut op de Nieuwe Achtergracht: *dit Instituut, waar H.A. Brouwer directeur van zal worden, gaat maar liefst vijf laboratoria tellen, een Geologisch, Petrologisch, Palaeontologisch, Economisch-Geologisch en een Mineralogisch-Kristallografisch laboratorium.*

Het Geologisch Instituut

Meteen na zijn benoeming in januari 1929 dringt Brouwer er bij het college van B&W op aan om nog vóór zijn Nederlands-Indië expeditie naar Celebes in mei van dat jaar, met een ontwerp voor een geologisch instituut te komen zodat tijdens zijn afwezigheid de aanbesteding kan plaatsvinden en na zijn terugkeer de bouw kan beginnen. Verder vraagt hij 10.000 gulden ter beschikking te stellen voor de aanschaf van onder meer diapositieven, kaarten, boeken en studiecollecties van gesteenten. Ter voorbereiding bezoekt Brouwer enkele geologische instituten in Berlijn, Bonn en Zürich, samen met de stadsarchitect A.R.Hulshoff. Hij bericht het college van B&W dat hij, mede op grond van zijn bevindingen tijdens de reis, tot de conclusie is gekomen dat zo'n geologisch instituut een *eenduidige leiding* moet hebben, waardoor *kordate besluiten* kunnen worden genomen en stelt daarom voor hem zo spoedig mogelijk tot directeur te benoemen.

Brouwer heeft nog meer op zijn verlanglijst. Zo schrijft hij dat het zeer wenselijk is de plannen voor de bouw en inrichting van het Instituut en de voorlopige voorzieningen voor het geologisch onderwijs eerst met hem te bespreken alvorens tot besluitvorming over te

gaan. De curatoren gaan hiermee akkoord en ook de gemeenteraad geeft zijn fiat, zodat de besprekingen vanaf nu moeten worden gevoerd met de hoogleraar-directeur Brouwer. Op 5 april schrijft Brouwer aan de wethouder dat hij instemt met het voorlopige ontwerp door stadsarchitect A.R. Hulshoff en dat er nu *vaart moet worden gezet achter de besluitvorming rond de bouwplannen*. Al op 12 juni meldt de directeur van Publieke Werken dat Brouwer een gedetailleerd ontwerp heeft goedgekeurd. De geraamde kosten van dit ontwerp van de stadsarchitect Hulshoff, met medewerking van C. van der Wilk, bedragen 880.000 gulden exclusief de inrichting en het instrumentarium. Ook de curatoren en de gemeenteraad gaan akkoord met dit plan en al snel geven ook de Gedeputeerde Staten van Noord-Holland hun toestemming, zodat in een recordtijd van nog geen jaar de bouw van een geologisch instituut formeel is goedgekeurd.

Het bouwrijp maken van de grond ondervindt enige vertraging en begint pas in de zomer van 1930. Dit komt omdat de curatoren besluiten twee nieuwe laboratoria, één voor organische chemie en één ten behoeve van de experimentele natuurkunde te bouwen aangrenzend aan het nieuwe instituut waardoor kan worden volstaan met één gemeenschappelijk ketelhuis voor de centrale verwarming. Op 23 oktober 1930 wordt de eerste paal geslagen. De funderingswerkzaamheden nemen geruime tijd in beslag omdat veel palen de grond in moeten, in verband met de zware belasting van het gebouw door stenencollecties en apparatuur. Na een openbare aanbesteding wordt de bouw voor 671.000 gulden gegund aan de laagste inschrijver, de Nationale Beton en Bouwmaatschappij. Als Brouwer het college van B&W verzoekt om de eerste steen te mogen leggen, wordt dat geweigerd omdat een dergelijke ceremonie bij de *stichting van nieuwe gemeentegebouwen, als behorende aan de gemeenschap*, niet gebruikelijk is. Brouwer voelt zich gepasseerd en dat gebeurt opnieuw als hij geen zitting krijgt in een commissie die advies geeft bij de bouw en inrichting van het gebouw. Na hernieuwd aandringen krijgt hij zijn zin.

De bouw verloopt voorspoedig, zodat begin 1932 de overkapping gereedkomt. Opnieuw is Brouwer ontevreden, nu over de opslag van de collecties waarvoor in de tijdelijke behuizing geen plaats was. Uiteindelijk wordt besloten deze collecties voorlopig onder te brengen in het westelijke deel van het souterrain van de nieuwbouw dat daarmee begin 1932 vervroegd wordt opgeleverd. Als de wethouder meedeelt dat de *meubilering* van die kelderruimte mogelijk nog lang kan gaan duren, is Brouwer des duivels: hij schrijft in een brandbrief aan de wethouder dat, indien de inrichting niet spoedig plaats vindt, hij zijn studenten zal adviseren hun studie aan een andere universiteit voort te zetten en nieuwe studenten zal ontraden in Amsterdam geologie te gaan studeren. Deze harde aanpak heeft succes: enige weken later voteert de gemeenteraad 30.600 gulden voor de inrichting van het souterrain en eind oktober 1933 is het Instituut zover gereed, dat het eerste practicum kan plaatsvinden.

In aanwezigheid van hoogwaardigheidsbekleders en geologen uit binnen- en buitenland vindt op 8 mei 1934 de officiële opening van het Geologisch Instituut plaats. De rector magnificus H.A. van Bakel is er tijdens de overdracht van het rectoraat in september 1934 nog opgetogen over: *Op 8 Mei bereikte de inwijdingsclimax haar hoogtepunt. Het majestueus Geologisch Instituut werd dien dag door onzen president-curator geopend. Wel was ook hier geen Majesteit tegenwoordig, maar de stedelijke en universitaire autoriteiten en de vaandeldragers der geologische wetenschap, ook uit den vreemde, waren er wel, en zij*

verkondigden als uit éénen mond den lof voor den moed dergenen, die tot het wonderwerk van dezen bouw het initiatief en het besluit hadden genomen. Het Instituut straalt daar als middelpunt van een groeiende cité universitaire in vollen glans. De nieuwste hulpmiddelen der techniek zijn hier toegepast en daarmee is een, niet weelderig, maar in alle opzichten vrijwel volmaakt laboratorium en museum geschapen, een lust voor wie 't aanschouwt, een weelde voor wie er werken, een trots voor wie er tronen mag.

Niet weelderig had betrekking op zaken, die bij de bouw en inrichting niet waren gerealiseerd, omdat ze in die crisistijd als overbodige luxe werden beschouwd. Gelukkig zijn de gevelversieringen van beeldhouwer Hildo Krop en de sgraffitos *Eruptieve krachten* van Willem Molin en *Exogene krachten* van Lucie Steffens niet ten offer gevallen aan deze bezuinigingen.

De totale kosten, inclusief het bouwrijp maken, fundering, inrichting der laboratoria en overige ruimten, bedragen naar schatting 1,2 miljoen gulden wat een erg groot bedrag was in een tijd van mondiale economische crisis.

Hoe speelt Brouwer het klaar dit kolossale gebouw te laten ontwerpen terwijl er heel wat tegenstanders zijn, die vinden dat met een kleiner en eenvoudiger instituut kan worden volstaan? Zo merkte bijvoorbeeld rector magnificus J.C.H. de Meijere in september 1929 op: *Er kan twijfel ontstaan of bij de vele, dringende eischen, die de Universiteit voortdurend stelt... het bezit van een dergelijk opleidingsinstituut voor geologen voor Amsterdam wel noodzakelijk te achten was, nu van Rijkswegen zulke instituten te Utrecht en Leiden in wording zijn; er kan twijfel bestaan of niet met minder hoog opgevoerde volledigheid, meer in overeenstemming met de den docenten telkens voorgehouden soberheid, een voldoende instituut ware verkrijgbaar geweest, twijfel, die ook opgeworpen is in de colleges, die omtrent deze belangrijke zaak hun oordeel te geven hadden ...*

Het college van B&W vermeldt in een schrijven van 11 oktober 1929 aan de gemeenteraad: *De uitgaven voor den bouw zullen, als zijnde van buitengewone aard, uit buitengewone middelen bestreden moeten worden.* Welke die middelen waren, wordt niet genoemd. Wellicht sloeg deze cryptische aanduiding op de stille reserves die de gemeente ongetwijfeld had. Een andere mogelijkheid is dat de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM) de bouw van het Instituut voor een deel heeft gefinancierd. Heeft Brouwer de BPM, met wie hij goede relaties onderhield, kunnen bewegen een substantieel bedrag ter beschikking te stellen voor de bouw van een modern ingericht geologisch instituut in Amsterdam, waar onder zijn deskundige leiding de door de Bataafsche zo vurig gewenste opleiding voor wetenschappelijke en praktische geologen zou plaatsvinden? Zo ja, dan geeft het een goede verklaring voor de hardnekkige geruchten die binnen het Instituut jarenlang de ronde deden dat *Shell* een belangrijk deel van de bouwkosten betaalde.

Aan het eind van de cursus 1932-1933 kent de geologie vier docenten, één conservator, zeven assistenten, acht niet-wetenschappelijk personeelsleden en 25 studenten. Dit is al heel wat meer dan de bezetting in de cursus 1927-1928, die bestond uit: één docent, één assistente, één niet-wetenschappelijk personeelslid en één student!

Vernieuwing

Brouwer begint meteen aan een ingrijpende vernieuwing van het in het slop geraakte onderwijs, waarbij hij zich sterk oriënteert op het onderwijs elders in het land. In Delft is in het studieprogramma voor mijnbouwkundig ingenieur sinds het einde van de negentiende eeuw een belangrijke plaats ingeruimd voor de geologie, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de praktische geologie in de vorm van veldwerk en excursies. De meeste Delftse mijnbouwkundigen zijn meer geoloog dan ingenieur en het is voor hen niet moeilijk een baan te vinden bij olie- en mijnbouwmaatschappijen of in het geologisch onderwijs. Ook in Utrecht en Leiden is, na de benoeming van de ervaren veldgeologen Martin Gerard Rutten (1921) en Berend George Escher (1922), sterk het accent komen te liggen op de praktische geologie. Amsterdam kan niet achterblijven en Brouwer neemt daartoe het zo succesvol gebleken Delftse onderwijsmodel als voorbeeld met veel veldwerk en excursies. *Het veld is het laboratorium voor de geoloog* pleegt Brouwer te zeggen, als de rekenmeesters van de universiteit hem wijzen op de hieraan verbonden hoge kosten. Het doctoraalveldwerk geschiedt onder zijn leiding en verantwoordelijkheid in door hem uitgezochte gebieden, zoals de Alpiene orogenen van de Apennijnen (Italië) en de Betische Cordillieren (Zuid-Spanje), alsmede in de Caledoniden van Zweeds Lapland. Het duurt meestal 4 tot 5 maanden, verdeeld over twee zomers en voor degenen die een proefschrift schrijven over de geologie van hun veldwerkgebied komt daar nog minstens een zomer bij. Als zich een probleem voordoet in de Spaanse onderzoeksgebieden, besluit Brouwer een expeditie te organiseren naar de Kleine Soenda-eilanden, waar hij al eens in 1911 en 1912 onderzoek had verricht. Op deze *Timor expeditie 1937* neemt hij behalve een conservator en drie promovendi, ook vijf studenten mee. De expeditie duurt zes maanden, waarvan 3½ maand aan veldwerk wordt besteed. Er wordt zelfs een film van de expeditie gemaakt, die veel succes heeft en regelmatig in en buiten het Instituut wordt vertoond.

De eerste geologische excursie onder leiding van Brouwer en Gerth vindt plaats in juni 1930 en gaat naar het Zevengebergte en de Eifel. Er nemen vijf eerstejaars geologie aan deel en een even groot aantal studenten biologie. Tot september 1940 worden nog 26 excursies gehouden naar onder andere Zwitserland, Italië, Scandinavië, Frankrijk en Duitsland. De excursies naar de Zwitserse Alpen in 1932 en 1938 en naar Scandinavië in 1935 duren maar liefst ruim drie weken. Zelfs de dagbladen besteden in 1934 aandacht aan de excursie naar de Zuid-Alpen en de Apennijnen.

Brouwer trekt in het nieuwe studieprogramma veel tijd uit voor mineralogie, petrografie en petrologie, wat niet zo verwonderlijk is omdat hij zich al tijdens zijn studie en promotie in deze vakken heeft gespecialiseerd. Duidelijk is dat Brouwer een afkeer heeft van alles wat te maken heeft met fossielen. Is dit misschien een gevolg van de scherpe aanvallen van Dubois en enkele hoogleraren biologie ten tijde van Brouwers aanstelling en hun pleidooi voor hun geliefde vakgebied de biologische geologie? Deze afkeer heeft zelfs gevolgen voor Antje Schreuder, sinds 1917 geologisch assistent van Dubois. In 1929 is zij de enige assistent in vaste dienst op het Geologisch-Mineralogisch laboratorium waar Brouwer haar niet nodig heeft, maar niet kan ontslaan. Door haar over te plaatsen naar het Economisch-Geologisch laboratorium waaraan, in tegenstelling tot de andere laboratoria, nog geen andere docent is verbonden, raakt zij zo geïsoleerd van de geologische gemeenschap dat ze om haar ontslag vraagt. Begin 1930 volgt eervol ontslag. Brouwer heeft zich op sluwe wijze bevrijd van deze laatste erfenis van Dubois.

In de jaren 1929-1940 beleeft de geologie aan de UvA een periode van groei en bloei: 74 studenten schrijven zich in als eerstejaars geologie; het aantal afgestudeerden in deze periode bedraagt 39. De combinatie van praktische geologie en petrologie wordt het kenmerkende visitekaartje van de Amsterdamse opleiding. Het onderzoek floreert, resulterend in een honderdtal publicaties. Hoe succesvol die opleiding is, blijkt uit het feit dat van de 39 afgestudeerden, bijna negentig procent een betrekking krijgt bij olie- en mijnbouwmaatschappijen of bij geologisch hoger onderwijs. Ook promoveert het grootste deel van deze geologen; een unicum in de geschiedenis van het Instituut! De in 1932 opgerichte Geologische Vereeniging te Amsterdam (GVA) ontwikkelt zich in die jaren tot een hechte gemeenschap binnen het Instituut.

Alles bij elkaar genomen kan de door Brouwer opgezette Amsterdamse opleiding een groot succes genoemd worden, al staat hiertegenover dat deze hoogleraar-directeur *zijn* Instituut met harde hand leidt: hij alléén beslist over zaken met betrekking tot onderwijs, onderzoek, financiën en aanstelling van personeel.

Al spoedig blijkt dat Brouwers keuze om het onderwijs in de mineralogie te laten verzorgen door de chemisch kristallograaf Bijvoet een misgreep is. Bijvoet voelt zich meer thuis in de chemie en geeft hoofdzakelijk onderwijs aan studenten scheikunde en natuurkunde; hij verwaarloost het propedeutische onderwijs in de mineralogie. Als Bijvoet directeur wordt van het niet onder de geologische vakgroep vallende *Laboratorium voor Kristallographie*, laat Brouwer het mineralogie-onderwijs verzorgen door conservator Willems, die echter in 1939 wordt geschorst. Na een kort intermezzo, waarin Carolina MacGillavry inspringt, wordt in oktober 1941 Pieter Terpstra benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de mineralogie en kristallografie. Hij heeft echter tot zijn vertrek in 1948, net als Bijvoet, bitter weinig aandacht voor de mineralogie. De economische geologie en economische mineralogie wordt vanaf 1936 gegeven door Jan Westerveld, conservator/privaatdocent en vanaf 1939 lector. Er wordt geen docent aangesteld in het zich snel ontwikkelende vakgebied van de geofysica.

Geoloog Gerard Leonard Smit Sibinga is vanaf 1931 verbonden aan het Geologisch Instituut; zijn publicaties in de jaren 1921-1939 hebben alle betrekking op geologische, voornamelijk geotektonische, onderwerpen. Als hij in 1936 een aanstelling krijgt als privaatdocent in de geomorfologie en fysische aardkunde en vanaf 1939 als lector in dezelfde disciplines, wordt dit een keerpunt in zijn leven met verstrekkende gevolgen. Tot begin 1940 is Smit Sibinga nog een volwaardig en gerespecteerd lid van de geologische gemeenschap en zijn relatie met Brouwer is zonder problemen. Dat blijkt uit de woorden die hij tijdens zijn openbare les op 7 februari 1940 tot Brouwer richt: *Het stemt mij tot groote voldoening ook verder tot den kring Uwer naaste medewerkers in het Geologisch Instituut te mogen behooren, temeer waar het wetenschappelijk onderzoek van dit Instituut onder Uw stimulerende leiding zijn vleugels steeds wijder uitslaat over de verschillende deelen van den aardbol.* Niet lang daarna echter wordt hij een *buitenbeentje* op het Instituut en in toenemende mate door het overgrote deel van de geologische gemeenschap, onder aanvoering van Brouwer, bejegend als een minderwaardige fysisch-geografische indringer.

De verzwegen jaren (1940-1946)

Aan de vooravond van de Duitse inval is het een onheilspellend feit, dat er binnen de instituutsgemeenschap een relatief groot aantal personen is met nationaalsocialistische

sympathieën. Je kunt spreken over dreigende wolken aan de verder strakblauwe hemel boven het Geologisch Instituut.

De bezetting

Op 10 mei 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen. In november volgt de sluiting van de Leidse Universiteit na de beroemde toespraak van de decaan van de rechtenfaculteit R.P. Cleveringa en hevig protest van hoogleraren en ander personeel tegen het ontslag van hun joodse collega's. Als gevolg hiervan stappen veel Leidse studenten over naar de UvA, waardoor het aantal studenten geologie in het cursusjaar 1941-1942 het hoge aantal van 59 bereikt.

Tijdens de oorlog is veldwerk in het buitenland niet mogelijk, wat vertraging van de studie kan opleveren. Daarom doen sommigen, zoals C.G. Egeler, veldwerk in Nederland, bijvoorbeeld in de groeves van de Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI) in Zuid-Limburg. Na verzet van enkele studenten omdat joodse studenten niet mee mogen, gaat kort na de bezetting een excursie naar Duitsland niet door. Excursies worden nu tot Nederland beperkt: in 1940 naar Zuid-Limburg, in 1941 per fiets naar Drenthe en in mei 1942 opnieuw naar Zuid-Limburg.

Tot januari 1943 worden de in het rooster vermelde colleges en practica nog gegeven; daarna is er van geregeld onderwijs geen sprake meer. Zo vindt het laatste geldige kandidaatsexamen plaats op 17 maart 1943. In het studiejaar 1943-1944 zijn nog slechts 16 studenten ingeschreven, waarvan de helft afkomstig uit de jaargangen 1937-1939. De percentages afgestudeerden en gepromoveerden in de oorlogsjaren zijn aanzienlijk lager dan voorheen en ook het aantal publicaties loopt sterk terug, namelijk 43, waarvan tien dissertaties. Inschrijven voor de cursus 1944-1945 is niet meer mogelijk.

Brouwer besteedt het laatste deel van de oorlog om materiaal van de Celebes-expeditie 1929 te laten bewerken door enkele studenten, onder wie W.P. de Roever en C.G. Egeler.

In april 1942 stuurt de geologische vakgroep een verzoek aan de faculteit om Gerth als tweede gewoon hoogleraar aan te stellen waarover gunstig wordt beslist. Brouwer beseft dat zijn alleenheerschappij in gevaar komt en vrijwel zeker op zijn instigatie stuurt president-curator Voûte een brief naar de faculteit waarin staat: *Ik voeg hieraan toe dat een wijziging van de in het Geologisch Instituut bestaande éénhooofdige leiding aan een verandering van den titel van Prof. Gerth niet zou moeten worden verbonden.* De faculteit reageert geprikkeld en ondanks Voûte's bezwaar wordt Gerth in juni 1942 benoemd tot gewoon hoogleraar in de stratigrafische geologie en paleontologie. Brouwer is nu niet langer op het Instituut de enige gewoon hoogleraar en het gevolg is dat de verhouding tussen beiden vanaf dat moment onder druk komt te staan. Ook ontstaan conflicten tussen Brouwer en Smit Sibinga door hun verschillende opstelling tegenover de Duitse bezetter.

Na de Duitse inval komt er al snel een einde aan de saamhorigheid binnen de instituutsgemeenschap: de tegenstelling neemt toe tussen zij die met de bezetter sympathiseren (door de abactis van de GVA aangeduid als *de Zwarte Fractie*) en degenen die zich verzetten tegen de Duitsers (*de verzetstrijders*). Eind 1940 bestaat de *Zwarte Fractie* op het Geologisch Instituut uit elf personen, waaronder acht studenten die merendeels lid zijn van het kameraadschap *Willem de Zwijger*. Ook zijn er geologiestudenten die zich juist actief verzetten tegen de Duitsers, waaronder Ary Prins. Dit verzet zal Ary niet overleven: hij wordt

gefusilleerd op 7 januari 1945. Kort na de oorlog wordt voor hem op de eerste verdieping van het Instituut een bronzen plaquette aangebracht.

Ook de praeses van de GVA Karel de Vries is actief in het verzet en moet in 1943 onderduiken. Als De Vries kort na de bevrijding een gesprek heeft met Brouwer die hem snel afstuderen toezegt mits De Vries *een goed woordje* voor hem wil doen bij de zuiveringscommissie, besluit De Vries definitief te stoppen met zijn studie geologie.

In 1940 zijn er twee joodse studenten op het Instituut: Ab Cohen en Bob Speijer. Na een vechtpartij in 1941 tussen Cohen en de NSB-er Van Veen, wordt Cohen gearresteerd en opgesloten in de gevangenis Weteringschans. Volgens de overlevering is Brouwer niet bereid moeite te doen om Cohen vrij te pleiten. Ab Cohen weet in september 1943 naar Frankrijk te ontkomen en zich in mei 1944 in Parijs aan te sluiten bij de Prinses Irene brigade voor de bevrijding van Nederland. Bob Speijer ontsnapt naar Spanje. Hij hervat zijn studie geologie in het najaar van 1945 en doet in 1952 doctoraalexamen, waarna hij in 1962 bij Brouwer promoveert.

Een zaak die in 1943, en ook nog in latere jaren, voor veel beroering zorgt, is de loyaliteitsverklaring van studenten. Wie niet tekent, mocht geen college meer volgen. In de cursus 1942-1943 tekent ongeveer een derde van het aantal ingeschreven geologiestudenten deze verklaring. Volgens GVA-praeses Karel de Vries moedigt Brouwer het tekenen van de loyaliteitsverklaring aan. Kort na het bevel van Rauter op 5 mei 1943 dat niet-tekenaars zich de volgende dag moeten melden voor tewerkstelling in Duitsland vraagt lector Westerveld op 7 mei 1943 *hem te willen ontheffen van de hem opgedragen onderwijstaak en hem instelle hiervan weder terug te willen benoemen in het door hem tot medio September 1939 uitgeoefende, en sindsdien niet weder opnieuw vervulde, ambt van conservator aan het Geologisch Instituut der Universiteit, teneinde toezicht te kunnen blijven houden op de door hem thans beheerde laboratoria en verzamelingen en zijn in gang zijnde wetenschappelijke arbeid voort te kunnen zetten*. Als op 12 mei bekend wordt gemaakt dat niet-tekenaars kunnen rekenen op strenge sancties, trekt Westerveld diezelfde dag nog zijn verzoek tot ontheffing in. Daarna geeft hij clandestien onderwijs aan niet-tekenaars.

De werkzaamheden op het Instituut gaan mondjesmaat door: in de winter 1944-1945, als er groot gebrek is aan kolen en de centrale verwarming op het Instituut niet meer functioneert, schrijft De Roever: *We hadden in de toenmalige tekenkamer een kachel staan, die officieel om 5 uur uit moest gaan. De kunst was om dat even stiekem te rekken en dan de zaak weer op te stoken. De verduistering, die we voor de ramen hadden vervaardigd was zo goed, dat we daar 's avonds behoorlijk licht durfden te laten branden. De Duitse sympathisanten en Prof. Brouwer als verantwoordelijke persoon mochten natuurlijk van niets weten; laatstgenoemde zou trouwens uit zijn vel gesprongen zijn als hij geweten had, dat zijn rustbank iedere avond van zijn kamer omhoog werd gesjouwd. Daar sliep de kleinste in lengte van de onderduikers op, de bibliothecaris Tjon Appian*. Ook vermeldt De Roever dat onder de vloer van de Grote Collegezaal een schuilplaats was gemaakt voor het geval er razzia's zouden plaatsvinden.

In december 1944 nemen zes personen van het Instituut deel aan een *hongertocht* om aardappelen te halen in de kop van Noord-Holland. Hiervan is in december 1945 een verslag gemaakt door de stoker Burgers, één van de deelnemers, waarin valt te lezen dat conservator Leo Koning voor een vrijgeleide heeft gezorgd. Na een avontuurlijke tocht keren de deelnemers terug op het Instituut met 750 kilo aardappelen. Kort na de bevrijding beticht

een student Brouwer ervan dat hij pas na lang aandringen toestemming heeft gegeven voor deze voedseltocht onder voorwaarde dat hij een bepaald gedeelte zal krijgen. We lezen in de beschuldiging: *Het werd een barre tocht, waarbij meerdere deelnemers nu en dan uitvielen, maar prof. Br. [Brouwer] kreeg zijn portie binnen.* Wij hebben in Burgers verslag van de *hongertocht* geen aanwijzingen gevonden voor bovengenoemde aantijging. Verder wordt vermeld: *Nadat de toestand nog nijpender was geworden en hem [Brouwer] meerdere malen verzocht was hierin iets te doen, is tenslotte op initiatief van Dr. Smit Sibinga gezorgd voor warm eten op het Instituut. Prof. Br. heeft zich hier niet van een gunstige zijde laten kennen.*

De jaren 1940-1945 zijn een zwarte bladzijde in de geschiedenis van het Geologisch Instituut, waarover na de oorlog niet of nauwelijks wordt gesproken en waarover weinig bekend is bij de naoorlogse studenten. Zoals uit het voorafgaande blijkt, heeft een relatief grote *Zwarte Fractie* de goede naam die het Instituut vóór de oorlog had opgebouwd ernstig beschadigd. Het aantal studenten dat actief streed tegen de Duitse bezetter was klein, maar zij hebben er wél voor gezorgd dat die goede naam niet geheel verloren ging.

De zuivering

Begin juni 1945 wordt het College van Herstel benoemd dat tijdelijk in de plaats komt van het College van Curatoren. Via dagbladen wordt men opgeroepen klachten in te dienen over het gedrag van docenten van de universiteit tijdens de bezetting. Student Wim Uytenbogaardt en een Leidse geologiestudent J.F. Osten, alsmede het Hooglerarenverzet, dienen een klacht in tegen Brouwer inzake gebleken bezwaren tegen de door hem tijdens de Duitse bezetting aangenomen houding.

Op 11 juli 1945 verschijnt Brouwer voor het College van Herstel. Op de vraag of hij joodse studenten uit het instituut heeft geweerd *voordat er desbetreffende maatregelen van de Duitsers waren* antwoordt Brouwer dat dit niet het geval is. Integendeel, zegt hij, hij heeft na die maatregelen joodse studenten geholpen en na de vechtpartij tussen een joodse student [Ab Cohen] en een NSB'er [de amanuensis Van Veen] waren *lang daarna... nog Joden op het Instituut geweest.* Een andere klacht inzake het organiseren van een excursie naar Duitsland tijdens de bezetting was volgens Brouwer ongegrond omdat excursies onontbeerlijk zijn voor de studie geologie. Brouwer ontkent te hebben meegewerkt aan het sturen van personeel naar Duitsland voor de arbeidsinzet, *ik heb integendeel iedereen die aan het Instituut verbonden was onmisbaar verklaard.* Er is inderdaad een brief uit 1943 waarin Brouwer aan de president-curator van de universiteit omstandig verklaart dat enkele personeelsleden onmisbaar zijn op het Instituut. Wel erkent Brouwer de promotie van de NSB'er Kimpe te hebben geleid. Ook is hij tijdens de oorlog plaatsvervangend voorzitter van de Duitse Geologische Vereinigung gebleven: *Ik vond het niet nodig om de functie uitdrukkelijk neer te leggen.* Hij geeft toe de NSB'er en ss'er Van Eijkeren tot assistent te hebben benoemd, maar voegt eraan toe, dat hij *dit deed niet als Hoogleraar, maar als directeur van het Instituut.*

Op 14 augustus 1945 overhandigt een deurwaarder bij de Arrondissementsrechtbank te Amsterdam Brouwer een exploot, waarin hem door de chef-staf van het Militair Gezag gelast wordt *de uitoefening van zijne functie van hoogleeraar aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam [te] staken, met ingang van den dag, waarop dit bevel is uitgevaardigd zijnde acht augustus 1945.* Het College van Herstel oordeelt dat Brouwer onvoldoende begrip heeft vertoond voor de *minimum-eischen die in bezettingstijd aan*

Nederlanders gesteld mochten worden. Een uitgesproken pro-Duitse of pro-nationaal-socialistische gezindheid van Prof. Brouwer is aan het college niet gebleken. Volgens het College draagt Brouwer als directeur de volledige verantwoordelijkheid voor wat er in het Instituut is gebeurd. Door het volkomen gemis aan karaktervol optreden werd het Instituut een plaats waar goede Nederlanders zich niet meer thuis voelden. Het College adviseert de minister om Brouwer ernstig te berispen wegens zijn slappe en niet principiële houding tegenover de Duitsers en hun aanhangers, waardoor hij het gevaar liep het vertrouwen van zijn studenten geheel te verliezen. De minister neemt dit advies over. Brouwers zuivering duurt tot januari 1946.

Gerth moet zwaar boeten voor het feit dat hij een Duitser is. In de vijfentwintig jaar dat hij in Nederlandse overheidsdienst werkzaam is geweest, is hij volgens het College van Herstel niet tot een Nederlands voelend mens geworden. Daarom kan hij niet in zijn onderwijsfunctie gehandhaafd worden en het College adviseert hem eervol ontslag te verlenen met behoud van pensioen. Dat gebeurt in juli 1947, te rekenen vanaf augustus 1945, tot hij opeens in mei 1948 uit Nederland wordt verbannen, beroofd van een deel van zijn bezittingen; in 1954 heeft hij nog steeds niet het hem toekomende wachtgeld en pensioen ontvangen. Studenten die een loyaliteitsverklaring hebben getekend worden voor enige tijd uitgesloten van de studie. Studenten die (sympathiserend) lid waren geweest van de NSB of SS worden van hoger onderwijs uitgesloten.

Sinds het midden van de jaren '30 is Smit Sibinga in het Geologisch Instituut gehuisvest. Na zijn benoeming in 1939 tot lector in de Geomorfologie en fysische geologie verzorgt hij het onderwijs in die vakken voor studenten fysische en sociale geografie, waardoor hij een buitenbeentje wordt binnen het Instituut. Aan het begin van het cursusjaar 1945-1946 verkeert de opleiding geologie in een noodsituatie omdat er slechts één docent, lector Westerveld, beschikbaar is voor het onderwijs aan 18 eerstejaars en dertig ouderejaars studenten. Begin september gaat de faculteit akkoord met een door Smit Sibinga ingediend plan voor de verzorging van het onderwijs in de geologie, waarin hij een groot deel van Brouwers takenpakket voor zijn rekening zal nemen. Brouwer moet zich hierdoor diep gekwetst hebben gevoeld; een soort *coup* van Smit Sibinga. De faculteit draagt de leiding van het Geologisch Instituut aan Westerveld op. Voorlopig vervallen de colleges en practica in de petrologie. Het eerste geologie-examen na de bevrijding is het doctoraalexamen van Uytenbogaardt [1935] op 17 oktober 1945, dat wordt afgenomen door Smit Sibinga en Westerveld.

Brouwers tanende macht (1946-1957)

Geologie versus fysische geografie

Na de beëindiging van diens zuivering in januari 1946, begint de rancuneuze Brouwer een kruistocht tegen Smit Sibinga en allen die onder het vakgebied fysische geografie ressorteren. Hij verzet zich tegen een ordinaat voor Smit Sibinga. Brouwer vindt dat Smit Sibinga primair is aangesteld om het propedeutisch onderwijs in de geologie te verzorgen aan geografen en niet aan geologen. Nadat Smit Sibinga in juli 1946 door een besluit van de faculteit toch tot gewoon hoogleraar is bevorderd, is de verhouding van beide kanten ronduit vijandig. Smit Sibinga noemt Brouwer niet bij zijn dankbetuigingen na zijn inaugurele rede op 18 november 1946 over *De ijstijden in de aardgeschiedenis*. Zijn benoeming en die van geograaf Jan Pieter Bakker tot hoogleraar hebben tot gevolg dat beiden in verband met

zaken als promoties en benoemingen, ergens bij een afdeling van de faculteit w&n moeten worden ondergebracht. Daartoe wordt aan het einde van dat jaar de *Vierde Afdeling* van de faculteit der w&n ingesteld, waarin zowel de studierichting geologie als die der fysische geografie zijn ondergebracht. Het betekent het einde van de aspiraties van de van huis uit geoloog Smit Sibinga om een vooraanstaande rol te spelen bij het geologisch onderwijs. Daarom verlegt hij het accent van zijn onderwijs en onderzoek meer en meer naar de geomorfologie en glaciale geologie van de Alpiene gebieden. Volgens *hardrock* geoloog Brouwer behoren deze *softe* vakgebieden niet tot de echte geologie: hij richt nu zijn aanvallen niet alleen op Smit Sibinga maar ook op anderen die in dat vakgebied werkzaam zijn. Hij spreekt zelfs van *muilezels, niet in staat tot voortplanting*.

Opmerkelijk is dat Brouwer erin slaagt velen in het Instituut aan zijn kant te krijgen in zijn hetze tegen de fysische geografie. In Van Stratens biografie over Willem Frederik Hermans is te lezen: *Brouwer, de grote geoloog, had een diepe minachting voor alles wat zich afspeelde op het gebied van de fysische geografie. Hermans moest voor zijn kandidaats het bijvak geologie doen. Op de colleges van de geologen kwam hij als jongen alleen, misschien met een of twee anderen: Hij werd er weggekeken...*

Treffend is de anekdote dat als de bus met geologiestudenten, terugkerend van een buitenlandse excursie, het vlakke Nederland binnenrijdt, men lachend roept dat de hamers opgeborgen kunnen worden omdat hier geologisch niets te beleven valt. De studenten zijn nu aangekomen op het werkterrein van de fysisch-geografen die hun verdere leven gedoemd zijn zich bezig te houden met *gepruts en geklots in de Kwartaire modder*. Het zal dan ook niemand verwonderen dat de belangstelling van geologiestudenten voor Smit Sibinga's onderwijs gering is.

In 1954 dringt Brouwer er in een lange brief bij het college van B&W van Amsterdam op aan om Smit Sibinga elders werkruimte ter beschikking te stellen *omdat voor zijn huisvesting in het Geologisch Instituut geen redenen bestaan, die van belang zijn voor de opleiding van geologen, waarvoor dit Instituut werd gebouwd en ingericht. De gescheiden geologische en geographische instituten aan andere inrichtingen van Hooger Onderwijs in binnen- en buitenland bevestigen dat tot de staf van een geologisch instituut geen geographische docenten behoren.*

Op 22 mei 1946 wordt lector Jan Westerveld benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de economische geologie en economische mineralogie en vervolgens in 1954 tot gewoon hoogleraar. Op dezelfde dag wordt Martin Gerard Rutten benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de Stratigrafische geologie en paleontologie in de vacature Gerth. Rutten vertrekt in 1951 naar Utrecht en na een korte tijdelijke benoeming van I.M. van der Vlerk wordt in november 1951 besloten om Henri James MacGillavry voor te dragen voor de opvolging van Rutten. MacGillavry wordt in juni 1952 door de gemeenteraad benoemd tot gewoon hoogleraar en spreekt op 20 oktober 1952 zijn inaugurele rede uit, getiteld *Wat is Stratigrafie?*

In september 1948 vertrekt Terpstra naar Groningen. Voor deze vacature melden zich enkele geïnteresseerden, onder wie Willem Paul de Roever. Dit is tegen de zin van Brouwer die staflid Koning in gedachte heeft, wat volgens Smit Sibinga *een creditbenoeming* zou zijn. Zijn insinuatie heeft vrijwel zeker betrekking op een verklaring die Koning kort na de bevrijding ten gunste van Brouwer heeft afgelegd bij het College van Herstel. Maar de faculteit besluit unaniem De Roever als enige voor te dragen voor de functie van lector in de mineralogie en

mineralogische kristallografie, waarna De Roever op 16 december 1949 wordt benoemd. Zijn openbare les op 11 oktober 1950 draagt de titel *Het werk van de moderne mineraloog*. Er ontstaan opnieuw problemen op het Instituut als De Roever in september 1955 opeens vertrekt naar Leiden waar hij wordt benoemd tot gewoon hoogleraar in de Kristallografie, mineralogie en petrologie. De zaak neemt in februari 1956 een onverwachte wending als Brouwer meedeelt dat De Roever, nog geen half jaar werkzaam in Leiden, hem heeft gezegd *in zijn hart liever terug te keren naar Amsterdam omdat de functionering van het instrumentarium en de wetenschappelijke bibliotheek in Leiden hem tegenvallen*. Hij wil dan in Amsterdam behalve mineralogie ook petrologie doceren. Door dit alles ontstaat een gecompliceerde situatie omdat petrologie immers bij Brouwers leerstoel behoort; een leerstoel waarop C.G. Egeler, na Brouwers emeritaat, beslag hoopt te leggen. Omdat De Roever pas op zijn vroegst met de cursus 1957-1958 in Amsterdam kan beginnen, dient er intussen een tijdelijke voorziening te worden getroffen voor het onderwijs in de mineralogie. Alles rondom deze stoelendans moet in het diepste geheim plaatsvinden omdat Leiden niets mag weten van een aanstaand vertrek van De Roever naar Amsterdam.

Om de problemen op te lossen wordt voorgesteld Brouwers leerstoel te splitsen in twee ordinariaten, één voor de algemene geologie en één voor de petrologie met toevoeging van de mineralogie. Brouwer wordt verzocht zijn ontslagaanvraag uiterlijk in januari 1957 in te dienen in verband met zijn emeritaat in september, zodat de voordrachten voor de twee leerstoelen zo spoedig mogelijk bij de faculteit kan worden aangemeld. Na Brouwers ontslagaanvraag begint het formele overleg over de bezetting van beide leerstoelen. Over die in de petrologie en mineralogie hoeft men niet lang te praten omdat het al vanaf februari 1956 een uitgemaakte zaak is dat De Roever op die stoel zal plaatsnemen. Hij mag daarom zelfs met een *meer dan adviserende stem* een aantal vergaderingen bijwonen, waardoor hij volop de gelegenheid krijgt eisen te stellen betreffende personele en materiële voorzieningen voor zijn toekomstige afdeling. Zo laat De Roever doorschemeren wellicht voor een benoeming in Amsterdam te bedanken als de andere leerstoel bezet wordt door iemand met wie hij niet kan opschieten. Is dit een pressiemiddel om de baret voor de algemene geologie te bestemmen voor Cornelis Geoffry Egeler? Brouwer merkt korzelig op dat De Roever geen eisen mag stellen en slechts de vergadering mag bijwonen, waarna De Roever kwaad wegloopt.

Op 27 maart 1957 komt de voordracht voor de leerstoel algemene geologie ter sprake. Omdat de leden van de Vierde Afdeling sinds 1953 de bestaande voorzieningen in het geofysisch onderwijs in hoge mate onbevredigend vinden, stelt geograaf Bakker voor om de algemene geologie en geofysica in de leeropdracht te verenigen, wat echter geen bijval krijgt. Het argument is dat het takenpakket te omvangrijk zou worden, waardoor de begeleiding van het veldwerk gevaar zou lopen. Bovendien zou Egeler voor dat ordinaat een kansloze kandidaat zijn. Zoals te verwachten besluit de afdeling in juni 1957 Egeler unaniem als eerste voor te dragen als hoogleraar algemene geologie, wel met de wens dat hij zich *ruimer* moet ontwikkelen. In een zitting van nauwelijks drie uur wordt Brouwers opvolging geregeld en eind 1957 benoemt de gemeenteraad zowel De Roever als Egeler tot gewoon hoogleraar. Dit betekent dat Brouwer wordt opgevolgd door twee van zijn leerlingen.

Behalve dat de voorzieningen in het geofysisch onderwijs in hoge mate onvoldoende zijn, geldt dat ook voor de geochemie. Door gebrek aan eensgezindheid en besluitvaardigheid hebben de docenten geologie steeds de kans voorbij laten gaan

voor benoemingen in deze vakgebieden. Hier hebben persoonlijke belangen vaak een rol gespeeld, vreemd dat nieuwe ordinaten een bedreiging konden zijn voor de eigen koninkrijkjes.

Onderwijs en onderzoek

Wijziging Academisch Statuut

In 1950 stelt een door de minister van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen ingestelde Statutencommissie voor het aantal hoofdvakken bij doctoraalexamens te beperken en ze een zeer globale benaming te geven. In het voorstel vervalt het hoofdvak mineralogie en wordt het hoofdvak geologie aangeduid als aardkunde. De Vierde Afdeling wijst het voorstel af. Ze is van mening dat er een fundamenteel onderscheid bestaat tussen de doctoraalexamens geologie en mineralogie: *geologie is gebaseerd op veldwerk en een historisch-evolutionistische wetenschap, terwijl mineralogie uitsluitend een laboratorium wetenschap is met fysisch-chemische hulpmiddelen*. Ook merkt Brouwer op dat aardkunde een letterlijke vertaling is van geologie. De fysisch geograaf Bakker vindt de naam aardkunde misleidend omdat in het Duits *Erdkunde* geografie (aardrijkskunde) betekent. De afdeling stuurt een brief naar de minister waarin ze zowel de voorgestelde naam aardkunde, als de alternatieve aanduiding aardwetenschappen verwerpt. Verder verzoekt ze de bestaande doctoraalexamens geologie en mineralogie te handhaven. Uiteindelijk wordt het Academisch Statuut toch gewijzigd conform het voorstel van de commissie. Het gevolg is dat met ingang van de cursus 1953-1954 in de examenboeken als hoofdvak niet langer geologie maar aardkunde staat vermeld.

De studie

Men vindt in het algemeen Brouwers colleges boeiend en begrijpelijk en iedereen gaat er met plezier heen. De colleges van De Roever zijn niet bepaald boeiend, maar wel goed voorbereid en up-to-date. Westerveld, die een encyclopedische kennis bezit van de economische geologie, geeft op zijn colleges een eindeloze opsomming van ertsvoorkomens en de productiecijfers, met als gevolg dat hij regelmatig een lege collegezaal aantreft. Na zijn mededeling alleen nog college te geven indien minimaal twee toehoorders aanwezig zijn, spreken de studenten af dat twee van hen om de beurt de lessen gaan volgen. De colleges van MacGillavry zijn zó chaotisch, dat de studenten hem vragen of ze zijn dictaat mogen lenen. Helaas blijkt het te zijn geschreven in een onbegrijpelijk soort telegramtaal, zodat ook daar geen touw aan vast te knopen is.

Het stellen van vragen aan de docent tijdens college wordt als ongepast beschouwd. Een student dient alleen te luisteren en goed te noteren wat de leermeester vertelt. Tijdens de colleges is het de bedoeling dat de student een jasje met das draagt. Examens worden altijd in jacquet afgelegd. Huren is duur en daarom heeft de GVA één groen uitgeslagen jacquet ter beschikking voor algemeen gebruik. Indien er meerdere examens achter elkaar zijn, wordt de uit de examenzaal komende student vlug van zijn jacquet ontdaan. De volgende examinandus staat dan, gedeeltelijk ontkleed, al klaar op de gang om razendsnel in het bezwete tenue van zijn voorganger gehesen te worden. Een heilige regel is ook dat de studenten altijd *U* tegen de docenten zeggen. Omgekeerd is dat meestal ook het geval, zelfs tijdens excursies en veldwerk, waar de sfeer toch informeler is. Brouwer is de enige docent die sommige kandidaten en promovendi aanspreekt met *je* en hun achternaam. Tegen Brouwer wordt door zijn collega's en stafleden altijd *U* en *mijnheer Brouwer* gezegd.

Opvallend is dat studenten van de jaargangen 1945-1957, in tegenstelling tot latere jaargangen, vooral kiezen voor de afdelingen van Brouwer, Egeler en De Roever, dus een van de drie *hardrock* afdelingen. In deze periode doen studenten gemiddeld bijna anderhalf jaar langer over hun studie dan die uit de periode 1929-1934. Dat komt omdat er na het kandidaatsexamen nu veel meer tijd wordt besteed aan veldwerk en verslaglegging daarvan, het beschrijven van slijpplaatjes, het maken van een scriptie en het volgen en houden van colloquia.

In de periode 1945-1959 verschijnen er 114 publicaties, waaronder 23 proefschriften, allemaal met Brouwer als promotor. Deze proefschriften dragen duidelijk zijn stempel; het zijn *Brouweriaanse dissertaties* met een uitgebreide beschrijving van de lithologische eenheden, een gedetailleerde petrografische beschrijving van de gesteenten en een afsluitend hoofdstuk over de grootschalige tektoniek. Een geologische kaart met profielen completeert het proefschrift.

Veldwerk en excursies

Het prekandidaatsveldwerk stelt heel weinig voor totdat Egeler wordt aangesteld: vanaf 1955 gaan candidandi een week karteren in de Belgische Ardennen. Tot 1957 vindt postkandidaatsveldwerk voornamelijk plaats in Scandinavië, Corsica, Portugal en de Franse Alpen onder leiding van Brouwer. Als Rutten en Westerveld daar in 1948 verandering in willen brengen is Brouwer hogelijk ontstemd. Hun voorstel is om het veldwerk over twee zomers te verdelen: één zomer algemeen geologisch veldwerk onder leiding van Brouwer en één zomer gewijd aan een speciaal onderwerp door een betrokken docent. Het heeft geen kans van slagen; Brouwer blijft zich met het veldwerk van de andere specialisaties bemoeien. Hij wil zelf beoordelen of er voldoende werk is verricht en wil ook zeggenschap blijven houden over de keuze van de terreinen totdat in 1951 een speciale Commissie van Goede Diensten van de faculteit besluit dat Brouwer moet inbinden.

In het studieprogramma komen vier excursies voor: twee vóór het kandidaatsexamen (afwisselend naar Zuid-Limburg, de Eifel, Belgische Ardennen, Luxemburg, Boulonnais en Normandië) en twee na het kandidaatsexamen (Zwitserse Alpen en verder afwisselend naar Frankrijk, Duitsland, Scandinavië of Engeland). De kosten van de excursies en veldwerk zijn geheel voor rekening van de student en de bedragen zijn niet mis. Vooral studenten met een beurs worden hierdoor gedupeerd. Zo dient in 1957 bijvoorbeeld iedere student vóór aanvang van de excursie naar Duitsland maar liefst 650 gulden te betalen, wat overeenkomt met ongeveer viermaal het bedrag dat de doorsnee student in die tijd aan maandgeld ontvangt. De studie geologie staat dan ook als duur bekend en heel wat studenten hebben een baantje om financieel rond te komen. In de jaren '50 treedt enige verbetering op doordat geld door de Bataafse Petroleum Maatschappij ter beschikking wordt gesteld voor veldwerk en excursies. Vanaf 1 januari 1961 komt aan deze situatie een einde als de universiteit verplichte excursies en veldwerk gaat subsidiëren omdat zij een eigen rechtspersoonlijkheid verkrijgt en daarmee niet langer een dienst is van de gemeente Amsterdam.

Op 20 september 1948 viert Brouwer in Hotel Zeiler te Zermatt zijn zestigste verjaardag waarbij het feest zo uit de hand loopt, dat de directie van dit vermaarde hotel daarna de Amsterdamse geologen weigert te herbergen. Vaak vinden tijdens de excursies incidenten plaats die Brouwer soms zelf veroorzaakt. Er worden in de bus schunnige liedjes gezongen waar Brouwer van geniet. Bij Brouwers laatste excursie heeft dit als gevolg dat Westerveld

buiten de bus aan een handjevol studenten iets over de geologie staat te vertellen, terwijl het merendeel van de studenten op verzoek van Brouwer in de bus blijft om hun liedjesrepertoire af te maken. Na afloop volgt Brouwers toegift: een pikant Frans lied *La pompe à merde*.

Brouwers afscheid

Brouwers eigenlijke afscheid vindt plaats op 12 oktober 1956 ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag. Tijdens een feestelijke bijeenkomst in de aula aan de Oudemanshuispoort, waar vrijwel alle coryfeeën van de Nederlandse geologie aanwezig zijn, wordt hem een dik gedenkboek aangeboden met bijdragen van oud-leerlingen en collega's uit binnen- en buitenland. Burgemeester en tevens president-curator Arnold d'Ailly bedankt Brouwer voor alles wat hij voor de universiteit en de geologische wetenschap heeft gedaan. In dat verband noemt hij ook Brouwers boek *De rusteloze Aarde*. Als schoonzoon van de beroemde geoloog Van Waterschoot van der Gracht had d'Ailly beter moeten weten: het door Brouwer niet erg gunstig beoordeelde boek was geschreven door zijn oud-leerling Roger Gheyselinck!

Het aangeboden geschenk is voor de jubilaris geen verrassing. Ruim een jaar voor zijn zeventigste verjaardag ontbiedt Brouwer het bestuur van de GVA op zijn kamer waar zijn oudere broer, kunstschilder Lex aanwezig is. Tot verrassing deelt Brouwer mee dat hij bij zijn afscheid een door zijn broer te schilderen portret wil ontvangen, waarop Lex zegt deze opdracht te willen uitvoeren voor de vriendenprijs van zeshonderd gulden: een bedrag dat later met de grootste moeite bij elkaar wordt gesprokkeld. Tijdens de plechtigheid wordt het portret door GVA-praeses Thijs Ornstein [1951] aan Brouwer overhandigd met de woorden: *Professor, ik bied U geen Steen aan maar een Brouwer!* Het vaardig geschilderde en goed gelijkende portret hangt daarna nog jaren in de subfaculteitskamer en belandt na de sluiting van het Instituut uiteindelijk in een stoffige kluis van het Universiteitsmuseum.

Na afloop is er een receptie in de senaatskamer en 's avonds een diner in Hotel Carlton waar de assistent Wim Beeser [1948], namens het personeel, Brouwer een hamer aanbiedt, met in de zilveren kop gegraveerd: DE AARDE BEHOEFT EEN TOLK.

In schril contrast met de feestelijke bijeenkomst in 1956 verloopt Brouwers afscheid van de Vierde Afdeling koel en zakelijk. Voorzitter Westerveld spreekt op 25 juni 1957 tijdens een vergadering lovende woorden tot Brouwer *voor het vele wat de geologie en de geologen te Amsterdam aan hem te danken hebben*. Secretaris MacGillavry memoreert de indruk die Brouwer op hem als student heeft gemaakt en Bakker zegt dat hij Brouwer steeds heeft gewaardeerd *ook als tegenstander*. Brouwer spreekt een kort dankwoord, waarna iedereen persoonlijk afscheid neemt. Smit Sibinga is daar niet bij. Hij heeft de vergadering direct na de behandeling van de notulen verlaten *wegens een afspraak elders*. Zodoende hoeft hij niet de hand te schudden van de man die hem de afgelopen jaren heeft dwars gezeten en vernederd.

De gemeenteraad van Amsterdam verleent Brouwer per 16 september 1957 eervol ontslag. Hij is dan veertig jaar gewoon hoogleraar geweest, waarvan elf in Delft en negenentwintig in Amsterdam. In september 1957 houdt Brouwer in de Grote Collegezaal zijn afscheidscollege *Tektoniek*, waarna de film van de Timor expeditie 1937 wordt vertoond. Daarna is er een receptie in de colloquiumzaal.

Na zijn ontslag krijgt Brouwer een andere kamer op het Instituut. Hij zit daar vrijwel dagelijks, wat achteruit gezakt, in zijn stoel met zijn wandelstok onder handbereik. Via de immer openstaande deur houdt hij passanten in de gaten om die te verlokken tot een meestal polemisch gesprek. Tijdens zijn emeritaat blijft Brouwer een lastpost die met provocerende en onheuse opmerkingen docenten, stafleden en studenten regelmatig tegen zich in het harnas jaagt. Tijdens promoties en discussies over de Zuid-Spaanse geologie blijft hij irritant en koppig vasthouden aan de door hem in de jaren twintig en dertig opgestelde tektonische schema's en nomenclatuur, niettegenstaande het Amsterdamse onderzoek vanaf 1958 heeft uitgewezen dat die voor een deel onjuist zijn.

Ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag wordt in september 1966 in de bar van hotel Américain een borrel gehouden, gevolgd door een diner in het nabij gelegen Indonesische restaurant Bali. Op deze laatste Brouwer-reünie zijn vele oud-leerlingen uit Delft en Amsterdam aanwezig om hun nog steeds vitale leermeester te bedanken voor alles wat hij voor hen en voor de geologie heeft betekend.

Hendrik Albertus Brouwer overlijdt op 18 september 1973 op bijna 87-jarige leeftijd.

Nabeschuwing

Brouwer is de initiator en geestelijke architect van het imposante Geologisch Instituut in Amsterdam. Hij moderniseert het onderwijs en brengt het onderzoek tot bloei waardoor geologie, in tegenstelling tot de situatie onder zijn voorgangers, een volwaardige studierichting wordt binnen de faculteit der Wis- en Natuurkunde en de Amsterdamse opleiding een goede naam krijgt in binnen- en buitenland. Tijdens zijn professoraat aan de UvA beginnen ruim driehonderd studenten met de studie geologie en behalen negentig het doctoraalexamen. Verder treedt hij veertig keer op als promotor in Amsterdam. Achttien van zijn Amsterdamse leerlingen worden later hoogleraar. Zijn onderzoek en dat van zijn studenten en promovendi in de Indische Archipel, Zuid-Spanje, de Apennijnen, Scandinavië en op Corsica is in veel opzichten baanbrekend geweest. Voor dat alles ontvangt hij talrijke eerbewijzen waaronder: ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw (1929), officier in het Légion d'Honneur (1939) en het erelidmaatschap van de Société Géologique de Belgique (1954). Verder is hij jarenlang plaatsvervangend voorzitter van de Duitse Geologische Vereinigung, die hem in 1956 begiftigt met de Gustav Steinmann-medaille *in Würdigung der überragenden Verdienste, die sich H.A. Brouwer um die Geologie Indonesiens und um die petrologisch-tektonische Forschung erworben hat*. In eigen land krijgt hij in 1957 de Van Waterschoot van der Gracht Penning, de hoogste onderscheiding van het Koninklijk Nederlands Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap. Brouwer kan dus, wetenschappelijk gezien, op een uiterst succesvol leven terugkijken.

Op het menselijke vlak liggen de zaken anders. Brouwers heerszuchtige en onbuigzame karakter maakt hem vaak onbereikbaar voor anderen. Hij is dikwijls een lastige en onberekenbare dwingeland, veeleisend voor zichzelf maar vooral voor anderen, waardoor talloze, meestal langdurende en hoogoplopende, conflicten ontstaan met collega's binnen en buiten het Instituut, met zijn studenten, promovendi en de bestuurders van de universiteit. Vrijwel iedereen spreekt met lof en waardering over Brouwer als leermeester en onderzoeker, maar velen vrezen hem als mens. Volgens Rob Verschure [1950] is Brouwer *een absoluut heerser en een man die elke tegenstand met rücksichtlose gebruikmaking van alle oorbare en onoorbare middelen wegvaagde. [...] Allen om hem heen, vrouwen en*

mannen, leek hij te beschouwen, òf als tegenstanders, waarmee hij zich moest meten, òf als dienaren die hij leiding moest geven. [...] Hij waardeerde trouwe dienaren en vooral ook trouwe dienaressen. Ik herinner mij nog de uitspraak die hij mij deed tijdens een moment van vertrouwelijkheid tijdens mijn doctoraalcontrole in Lapland: Verschure, wie ziet tegenwoordig nog de schoonheid van de trouw van een dienaar? Voor een trouwe dienaar was hij op zijn manier goed en hij beloonde hem en deelde hem gunsten uit.

Ook de aimabele bibliothecaris Tjon Appian schetst in brieven aan Uytendogaardt in de jaren 1946-1958 een weinig flatteus beeld van de *grote toewan*. Uit brieven van Gustaaf Molengraaff aan zijn vriend Eugène Dubois komt een ongunstig beeld van Brouwer als mens naar voren. Zo schrijft hij in 1930: *Toen ik in 1910 en 1911 met Brouwer in Timor reisde, meende ik hem goed te kennen en schatte ik hem hoog. Maar toen ik hem later als collega in Delft onder andere omstandigheden meemaakte bleek het mij een geheel andere man te zijn dan ik gedacht had, met karaktereigenschappen die ik vroeger niet had opgemerkt en die ik niet bewonder. Dat ik van den omgang met die, laat ik zeggen tweede Brouwer niet veel genoeg heb beleefd, kan ik je gerust verzekeren. Ik wil me daarover liever maar niet verder uitlaten; ik zal er wel voor zorgen dat mijn levenspad het zijne zoo min mogelijk zal ontmoeten.* In een latere brief vermeldt hij over zijn oud-leerling: *Ik zie nu dat ik een adder aan mijn borst gekoesterd heb.*

Over Brouwers privéleven is binnen het Instituut niet veel bekend. Hij spreekt er met niemand over. Uit zijn eerste huwelijk met Betsy Louise van der Spil, met wie hij op 2 juni 1909 trouwt, worden twee zonen en één dochter geboren. Na zijn scheiding in 1930 hertrouwt hij in december 1941 met Olga Marianne Labouchere. Ook dat huwelijk houdt geen stand en eindigt in 1958.

Op de HBS in Haarlem heeft Brouwer Maria Ingerman ontmoet, de latere schrijfster Maria Dermoût (1888-1962). Hun langdurige relatie wordt vermeld door Johan van der Woude en Hella S. Haasse, en ook uitvoerig beschreven in de biografie van Maria Dermoût door Kester Freriks. Hierin is te lezen dat Brouwer zijn leven lang een moeizame relatie met haar onderhoudt. Dermoûts dochter zegt daarover dat *een levensbeschrijving van haar moeder zonder vermelding van de onvervulde, maar nooit aflatende gevoelens [voor Brouwer] een verdraaide zou zijn.*

Hoofdstuk 3 - Democratisering in tijden van herstructurering van de Nederlandse aardwetenschappen (1957-1972)

Drie weken na het emeritaat van Brouwer eind 1956 zit de nieuwe directie bestaande uit de vier hoogleraren, Westerveld, MacGillavry en Brouwers opvolgers De Roever en Egeler, rond de vergadertafel. Hoe zullen zij de zaken gaan aanpakken na het vertrek van de man die bijna dertig jaar met harde hand de alleenheerschappij over het Instituut heeft gevoerd? De Roever vindt dat Brouwers *terreur* wat betreft het personeel slechts geleidelijk mag worden opgeheven, maar Westerveld, die het woord *terreur* niet juist acht, vindt toch wel dat er een *streng gezag* moet zijn. De twee anderen stemmen er stilzwijgend mee in wat betekent dat de hoogleraren de touwtjes stevig in handen wensen te houden.

Vijftien jaar later, in 1972, vindt de constituerende vergadering plaats van de subfaculteitsraad Geologie en Geofysica, die krachtens de Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB) uit 1970, is ingesteld. De Raad telt twaalf leden: vier studenten, twee leden van de Technische en Administratieve Staf (TAS) en zes leden van het wetenschappelijk personeel onder wie slechts één hoogleraar. Het bestuur bestaat uit drie stafleden, één student en één lid van de TAS.

Maar tussen 1957 en 1972 is nog een lange weg te gaan. Terwijl er interne conflicten spelen, zijn andere ontwikkelingen, zoals de Herstructurering van de Nederlandse aardwetenschappen gaande. Na een lang en moeizaam proces wordt in een herstructureringsovereenkomst onder meer van *onderlinge samenwerking en wederzijdse complementering* van de geologische opleidingen aan de UvA en VU gesproken. Het zijn ontwikkelingen die het Geologisch Instituut op den duur fataal zullen worden.

De weg naar de Wet op de Universitaire Bestuurshervorming

De wetenschappelijke staf

Tot 1960 speelt de wetenschappelijke staf binnen de Universiteit van Amsterdam, verenigd in de WSA (Vereniging Wetenschappelijke Staf Amsterdam), een ondergeschikte rol. Als in 1960 de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs (wwo) bepaalt dat lectoren en wetenschappelijke staf betrokken moeten worden *in de uitoefening van de taak aan senaat en faculteiten opgedragen*, wordt in deze wet de grondslag gelegd om de positie van de staf in het bestuur van de universiteit in overeenstemming te brengen met haar verantwoordelijkheid. Tussen de curatoren van de universiteit en het bestuur van de WSA vinden nu moeizame onderhandelingen plaats en pas in 1962 bereikt men overeenstemming over de inhoud van de artikelen die betrekking hebben op de positie van de wetenschappelijke staf in het nieuwe Bestuursreglement van de UvA (BRUA). Dit reglement wordt op 1 september door de minister van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen bekrachtigd.

De studenten

De Algemene Studenten Vereniging Amsterdam (ASVA) is kort na de oorlog uit het studentenverzet ontstaan met het doel *de belangen te behartigen die alle studenten gemeen hebben*. In de jaren '50 gaat de ASVA een meer pragmatische koers varen waarin voor een betere sociale en maatschappelijke positie van de studenten wordt geijverd.

Begin jaren '60 vinden met name in de studentenwereld grote veranderingen plaats. Het aantal studenten groeit als steeds meer kinderen van niet-welgestelde ouders de kans krijgen om te studeren. Ook zorgt een veranderende tijdgeest ervoor dat de meeste studenten minder van plan zijn zich aan tradities en mores te onderwerpen. Dit heeft onder andere als gevolg dat de populariteit van de gezelligheidsverenigingen drastisch afneemt. Zo wordt bijvoorbeeld de Geologische Vereniging Amsterdam (GVA) in die jaren, in plaats van een gezelligheidsvereniging voor geologen, meer en meer een studievereniging die als spreekbuis fungeert van ontevreden studenten en die democratisering van het bestuur van het Geologisch Instituut eist, naast vernieuwing van het verouderde onderwijsprogramma. Pas rond 1970, als vrijwel alle eisen op dit gebied zijn ingewilligd, desintegreert de GVA in snel tempo en lost ze in het niets op.

In dit groeiend verzet tegen de heersende cultuur wordt in 1963 de Studentenvakbeweging (SVB) opgericht. Op hun eerste congres wordt een *Demokratisch Manifest* aangenomen waarin te lezen valt, dat een herwaardering van de maatschappelijke positie van de student noodzakelijk is, zoals sociale voorzieningen die gelijkwaardig zijn aan die van de werknemer. In een bijgevoegde *Urgentieprogramma* wordt tevens gepleit voor meer democratisering binnen de universiteit. Deze SVB heeft grote invloed op de ASVA, die intussen een steeds meer linksgeoriënteerd beleid is gaan voeren en is gaan samenwerken met protestgroepen zoals de anti-atoombombeweging en de Provobeweging. Ook is de ASVA goede vriend geworden met de in 1963 opgerichte Studenten Raad Amsterdam (SRA), die bestaat uit vertegenwoordigers van faculteits- en studieverenigingen met de bedoeling het centrale orgaan te worden in het overleg met docenten en wetenschappelijke staf. In de volgende jaren worden bij vrijwel alle studierichtingen, ook bij geologie, studieraden ingesteld waarin docenten, stafleden en studenten zitting hebben. Uit een algemene enquête blijkt echter dat de meeste raden slecht functioneren en dat aan openbaarheid en overleg met de docenten heel wat schort.

In de jaren 1966-1967 gaat de SVB meer de nadruk leggen op werk *aan de basis* waarmee de (sub)faculteiten worden bedoeld: men pleit nu voor nieuwe *massa-organisaties* die de belangen van de studenten behartigen en de onderwijsinhoud in een maatschappijkritisch kader plaatsen; dit alles uitgewerkt in een *Sindicaal Manifest*. In september 1967, tijdens een bijeenkomst in de Aula van de UvA wordt de *Kritiese Universiteit* opgericht, die zich onder andere verzet tegen *de onderwerping van de wetenschappelijke opleiding aan de directe belangen van invloedrijke pressiegroepen uit de maatschappij*. [...]

Als in het najaar 1968 door de curatoren van de UvA de werkgroep Bestuursstructuur wordt ingesteld met de taak na te gaan welke veranderingen moeten worden aangebracht in de bestuursvorm van de universiteit worden de conflicten tussen vernieuwers en meer behoudenden steeds talrijker en heviger. Bij verschillende studierichtingen, waaronder geologie, gaan studenten, samen met stafleden, acties voeren voor democratisering van de bestuursorganen en voor verregaande inspraak in zaken betreffende onderwijs, onderzoek en financiering. Daarom worden op initiatief van de werkgroep Bestuursstructuur in maart 1969 vier discussiemiddagen gehouden in de Oudemanhuispoort en in veel instituten en laboratoria. Ook in het Geologisch Instituut vinden vier de discussiemiddagen plaats waarbij voor het eerst ook leden van het technisch en administratief personeel aanwezig zijn.

Wet op de Universitaire bestuurs hervorming (WUB)

Op aandrang van de Tweede Kamer publiceert minister Veringa in juni 1969 een nota voor een interim-wijziging van de universitaire bestuursstructuur. Deze nota *Bestuurs hervorming van Universiteiten en Hogescholen* zal het uitgangspunt worden voor de Wet Universitaire Bestuurs hervorming (WUB) en zal ook leiden tot het wetsontwerp *Herstructurering Wetenschappelijk Onderwijs* waarin een belangrijk bezuinigingsdoel wordt geformuleerd, namelijk het terugbrengen van de duur van de meeste studies tot vijf jaar.

De WUB wordt eind 1970 door het parlement aanvaard.

Als gevolg van de onrust rondom het Maagdenhuis is de UvA begonnen met experimentele bestuursvormen. Ook op het Geologisch Instituut wordt in mei 1969 door de curatoren een bestuur ingesteld waarin vertegenwoordigers van alle geledingen met stemrecht zitting hebben. Even gloort er nog de hoop dat in afwachting van het in werking treden van de WUB gedemocratiseerde instituten kunnen doorgaan met hun experimentele bestuursvormen, maar in het voorjaar van 1971 blijkt dat de minister de WUB ook aan de UvA integraal ten uitvoer wil brengen.

In de WUB staat dat het bestuur van de universiteit wordt opgedragen aan een universiteitsraad (UR) en het College van Bestuur (CvB). De Universiteitsraad heeft als hoogste bestuursorgaan een algemeen bestuurlijke taak; zij stelt onder meer de begroting en het bestuursreglement vast. In april 1971 worden de verkiezingen voor de UR gehouden en enige maanden later vindt de eerste vergadering plaats. De verkiezingen voor de subfaculteitsraad geologie worden in juni 1972 gehouden. Alle geledingen zijn met stemrecht vertegenwoordigd en tijdens de eerste vergadering op 28 augustus 1972 wordt uit haar midden een bestuur gekozen.

De ontwikkelingen op het Geologisch Instituut

Het Geologisch Instituut bestaat in 1956 uit de afdelingen Algemene Geologie en Petrologie (Brouwer), Economische Geologie en Economische Mineralogie (Westerveld) en Stratigrafische Geologie en Paleontologie (MacGillavry). Daarnaast is er nog een *Vierde Afdeling* waarin zowel de geologie als de fysische geografie (Gerard Leonard Smit Sibinga, in 1946 benoemd tot hoogleraar in de Geomorfologie en Fysische Geologie) zijn ondergebracht.

Na Brouwers emeritaat in 1957 wordt zijn leerstoel opgesplitst in Algemene Geologie (Egeler) en Petrologie (De Roever), waarna De Roever er al gauw de leeropdracht Mineralogie en Mineralogische Kristallografie bij krijgt en in 1962, na het overlijden van Westerveld, de afdeling Ertskunde. Als in 1964 Jacobus Jan Hermes wordt benoemd als hoogleraar Stratigrafie wijzigt de leeropdracht van MacGillavry en ontstaan de afdelingen Paleontologie en Stratigrafie. Ook ontstaat er in 1964 een afdeling Geofysica na de benoeming van Jan Hospers. Door een benoemingsstop in 1965 worden de voordrachten voor nog vier hoogleraren en twee nieuwe lectoraten in de ijskast gezet.

Henry James MacGillavry (1908-2012) is een hartelijk en vrolijk man met een merkwaardig soort droge humor die oprecht geïnteresseerd is in het wel en wee van anderen. Mac is het prototype van de hoogbegaafde intellectueel die het altijd beter weet. Die betweterigheid zorgt herhaaldelijk voor conflicten met stafleden van zijn afdeling; in vergaderingen kan hij tot irritatie van de anderen eindeloos uitweiden

over de aanpak van bepaalde problemen waarbij hij diverse scenario's de revue laat passeren zodat uiteindelijk niemand er nog iets van begrijpt. Dat geldt trouwens ook voor zijn colleges en zelfs voor enkele van zijn publicaties.

Willem de Roever (1917-2000) is naar ieders mening de wetenschappelijke vaandeldrager van het Instituut. Hij is veeleisend voor zichzelf en anderen en zelden bereid tot het sluiten van compromissen. Zijn woord is wet en binnen zijn afdeling duldt hij geen tegenspraak. Hij voelt zich geroepen, in de geest van zijn leermeester Brouwer, de tradities en hiërarchische verhoudingen op het instituut in stand te houden zodat hij zich, meer dan wie ook, fel verzet tegen de democratisering van het Instituut.

Cees Egeler (1917-1983) is een joviaal man met de gave op ongedwongen wijze om te gaan met personen van verschillende aard en stand. Hij is een vlot spreker die een verhitte discussie met een relativerende opmerking in rustig vaarwater weet te loodsen. Binnen zijn afdeling laat Egeler veel van het onderwijs en onderzoek over aan zijn medewerkers aan wie hij bij voorbaat zijn vertrouwen en steun geeft. De vele ellenlange vergaderingen zijn voor hem een gruwel en hij ergert zich telkens weer aan de oeverloze discussies, vooral met De Roever en MacGillavry, over naar zijn mening futiele zaken. De gebeurtenissen in de late jaren zestig en de verbroken band met Tom de Booij raken hem diep waardoor hij zich in toenemende mate ongelukkig voelt in het Instituut. Begin jaren '70 aanvaardt hij naast zijn hoogleraarschap het voorzitterschap van de Wetenschappelijke Raad van het Beleidsorgaan voor de Herstructurering der Aardwetenschappen.

Co Hermes (1915-1999) is een vriendelijk man die het beste tot zijn recht komt in een klein gezelschap van vertrouwelingen. Hij voelt zich pas echt op zijn gemak als hij onderzoek kan doen in Zuid-Spanje. Op borrels en andere sociale bijeenkomsten is hij meestal afwezig. Zijn benoeming tot hoogleraar brengt met zich mee dat hij in meerdere besturen zitting krijgt. Voor de introverte Hermes zijn de vele vergaderingen een beproeving omdat hij, mede door zijn hardhorendheid en vergeetachtigheid, niet is opgewassen tegen de vele venijnige aanvallen en kritiek van het duo De Roever-MacGillavry.

Jan Hospers (1925- 2006) is een internationaal gewaardeerd wetenschapper en kan ingewikkelde vraagstukken snel voor iedereen begrijpelijk maken. Hij is weinig toegankelijk voor anderen en mist gevoel voor humor. Als hij wordt geconfronteerd met de verdeeldheid en besluiteloosheid binnen de directie en afdelingen, en met de acties van De Booij en zijn volgelingen, is dat een onaangename ervaring voor de voormalig Shell-geofysicus. In 1971 wordt in het kader van de herstructurering van de Nederlandse aardwetenschappen besloten de geofysica in Utrecht te concentreren; tegen al deze narigheid is de stressgevoelige Hospers niet bestand. Hij zit veelvuldig overspannen thuis en wordt per 1 januari 1975 om gezondheidsredenen eervol ontslagen. Daardoor is binnen tien jaar een definitief einde gekomen aan de afdeling Geofysica die een van de paradepaardjes had moeten worden van het Geologisch Instituut.

Gerard Leonard Smit Sibinga (1895-1963) is een parmantig ogende man van klein postuur, in de wandelgangen spottend *Smitje* of *Humpie-Dumpie* genoemd, met een gedistingeerd gezicht en spierwit haar. Uit gesprekken komt hij enerzijds naar voren als een vriendelijk en behulpzaam man en een vader voor zijn studenten, anderzijds als een ijdele betweter. Hij voelde zich vlug op zijn teentjes getrapt en in vergaderingen van de Vierde Afdeling kan hij op irritante wijze eindeloos doordrammen over zaken waarin hij zich miskend voelt om dan plotseling bakzeil te halen. Door zijn impulsieve en driftige gedrag raakt hij herhaaldelijk in de problemen.

Het Geologisch Instituut en de Vierde Afdeling

Brouwer had als hoogleraar-directeur, conform de voorwaarden die hij bij zijn benoeming in 1928 stelde, een vrijwel onbeperkte zeggenschap inzake het beheer van het Geologisch Instituut; het directoraat bestond alléén uit hem.

Na het emeritaat van Brouwer reageert het presidium positief op een brief van Westerveld, MacGillavry, De Roever en Smit Sibinga om aan de ongewenste toestand van alleen-macht een einde te maken en de directie te laten bestaan uit alle hoogleraren. Deze situatie verandert al snel als Smit Sibinga tijdens een excursie met studenten fysische geografie in Oostenrijk een ernstige hartaanval krijgt en wordt overgebracht naar een ziekenhuis in Bregenz. De hoogleraren in de geologie maken van zijn afwezigheid gebruik door te besluiten de vergaderingen van de directie te splitsen in een *eerste bijzonder en een tweede algemeen gedeelte*, wat betekent dat er een *algemene directie* en een *bijzondere directie* worden ingesteld met gescheiden vergaderingen en aparte notulenboeken.

In de reglementen op het beheer van het Geologisch Instituut in de jaren 1958-1960 staat dat de (*algemene*) directie bestaat uit de gewone hoogleraren, *die meer in het bijzonder belast zijn met de opleiding der geologen*. Door die toevoeging en ondanks de eerder gemaakte afspraak verliest Smit Sibinga zijn lidmaatschap van de *algemene directie* waardoor hij buiten het beheer van het Instituut wordt gehouden en zich tevreden moet stellen met een plaats in de *bijzondere directie* die weinig voorstelt. Meestal wordt er in dit *bijzondere* gedeelte van de vergaderingen vooral gebekvecht.

Eind 1959 wordt de *bijzondere directie* opgeheven; de discussies met Smit Sibinga worden nu voortgezet in de vergaderingen van de *Vierde Afdeling*, waarin ook J.P. Bakker (hoogleraar Fysische geografie, klimatologie en cartografie) zitting heeft namens de afdeling Fysische Geografie gevestigd in de Dapperstraat. Als Smit Sibinga, op grond van de in 1957 met het presidium gemaakte afspraak, de curatoren middels een brief verzoekt alsnog in de directie te worden opgenomen lopen de verbale gevechten zo hoog op dat er een facultaire Commissie van Goede Diensten moet worden ingesteld. Onder druk van deze commissie wordt de directiekwestie in mei 1960 opnieuw besproken in de Vierde Afdeling met als resultaat dat Smit Sibinga zijn pogingen opgeeft om in de directie van het Geologisch Instituut te worden opgenomen. Hij gaat definitief akkoord met het scenario van twee volkomen gescheiden directies: *één van de gezamenlijke laboratoria voor de opleiding in de aardkunde, en één bestaande uit Smit Sibinga alleen, voor het laboratorium voor geomorfologie en fysische geologie*. Voor alle duidelijkheid voegt Egeler hieraan toe: *gescheiden naar binnen en naar buiten!* Nu blijft nog over zich te beraden over een nieuwe naam voor het gebouw aan de Nieuwe Prinsengracht 130 minus het laboratorium van Smit Sibinga. Uiteindelijk blijft de oude en vertrouwde naam Geologisch Instituut gehandhaafd, waarbij wel uitdrukkelijk wordt gesteld dat hierbij het laboratorium van Smit Sibinga *niet* is inbegrepen.

Maar de conflicten houden niet op. Tijdens de bijeenkomst van de Vierde Afdeling in juni 1962, waar Smit Sibinga afwezig is, wordt een voorstel aangenomen om de Vierde Afdeling te splitsen in een geologische en een fysisch geografische afdeling als over enige jaren het nieuwe Academisch Statuut wordt ingevoerd. Volgens Egeler is duidelijk dat de betreffende vakgebieden *ver uit elkaar liggen, hetgeen door buitenstaanders onvoldoende wordt gerealiseerd*. Dit besluit moet voor de zich geoloog voelende Smit Sibinga, die zoveel jaren tevergeefs had gestreden voor zijn opname in de geologische gemeenschap, de genadeklap zijn geweest omdat daardoor ook zijn laatste band met de geologen wordt verbroken. Komt het hierdoor dat zijn gezondheid zienderogen verslechterd? Smit Sibinga overlijdt, bijna 68 jaar oud, in september 1963.

Het Laboratorium voor Geomorfologie en Fysische Geologie verhuist eind 1966 naar de Dapperstraat waar het uitgroeit tot het Laboratorium voor Fysische Geografie en Bodemkunde.

Toch gaat na de invoering van het nieuwe Academisch Statuut in 1965 de voorgestelde scheiding niet door, zodat de afdeling Fysische Geografie vooralsnog deel blijft uitmaken van de subfaculteit der Geologie en Geofysica; volgens Egeler wordt aan de fysisch geografen slechts een *pied à terre* aangeboden.

Conflicten

De jaren 1959-1963 verlopen weinig succesvol op het Geologisch Instituut; men kan spreken van vijf verloren jaren. In deze jaren blijft het onderwijsprogramma in essentie hetzelfde als in de tijd van Brouwer: de studieduur van de studenten is nog steeds behoorlijk lang en het aantal eerstejaars is intussen verontrustend klein geworden. Ook is de studentenadministratie verwaarloosd door een slecht functionerende secretaris-beheerder. Wat ook niet heeft geholpen is dat in deze jaren de hoogleraren zich voornamelijk hebben beziggehouden met zaken die het eigenbelang dienen en met het vergroten van hun macht, zodat van samenwerking en overleg op het gebied van onderzoek nauwelijks sprake is. Ieder verdedigt zijn eigen koninkrijkje. Bovendien is in het zich snel ontwikkelende vakgebied geofysica nog steeds geen kroondocent benoemd. Het personeel heeft niets te vertellen en aan de studenten wordt weinig aandacht besteed. In deze periode zoeken de meeste studenten hun heil en vertier bij de GVA die haar oude tradities en mores blijft koesteren en zich onderdanig opstelt tegenover de docenten.

Als in 1963 J.J. Hermes, een progressief man en lid van de vakbond, tot hoogleraar stratigrafie wordt benoemd en De Roever enige tijd wordt uitgeschakeld door een hartaanval lijkt de situatie wat te veranderen. Tacticus Egeler, die als enige tevergeefs heeft gepleit voor herziening van de studie en gevraagd heeft om meer aandacht voor de belangen van de studenten, vindt nu de tijd rijp voor het voeren van een ander beleid. Egeler schrijft naar de subfaculteit een notitie waarin hij opmerkingen en amendementen van collega's heeft verwerkt. Er valt onder andere in te lezen dat er een nieuwe regeling voor het veldwerk moet komen, zodat de studenten al aan het einde van het derde jaar met het veldwerk voor het doctoraalexamen kunnen beginnen waardoor de studieduur verkort kan worden. Verder is het de bedoeling om een overzichtelijke studentenadministratie op te zetten en een contactpersoon aan te stellen met wie studenten kunnen praten over het verloop van hun studie. Op voorstel van Egeler wordt

T. de Booi [1942] met deze taak belast en er wordt de studenten beloofd een brede commissie in te stellen inzake de wijziging studieregeling.

Tom de Booi (1924-2017) is afkomstig uit een gegoed milieu, maar is zijn leven lang wars van elite en aanzien. Hij zegt daarover: *Daar heb ik een trauma aan overgehouden waar ik nooit meer vanaf kom. Wat ik ook onderneem, ik blijf onderdeel van die kaste.* Al jong ontstaat zijn passie voor alpinisme. In de oorlog weigert hij de loyaliteitsverklaring te ondertekenen, wordt gearresteerd, gedeporteerd naar Duitsland waar hij ontsnapt en zich in Nederland aansluit bij de Ondergrondse Strijdkrachten. Na zijn benoeming bij de afdeling Algemene Geologie onderneemt hij met Egeler expedities naar de Andes en Himalaya. Hij is een intelligent en veelzijdig man en een uitstekend en bezielde geoloog met welhaast onuitputtelijke werkkraft.

De Grote en de Kleine Commissie

Deze brede commissie zal gaan bestaan uit een *Grote Commissie*, dit is een commissie bestaande uit de hoogleraren en vertegenwoordigers van staf en studenten en een *Kleine Commissie*, een commissie waarin naast de staf en studenten slechts één hoogleraar zitting heeft. Acht maanden later is de eerste vergadering van de Grote Commissie en het is een memorabele dag want voor het eerst worden staf en studenten direct betrokken bij besprekingen over het onderwijs. De Kleine Commissie zal onder voorzitter Hermes fungeren als werkgroep die zaken voorbereidt voor verdere discussie in de Grote Commissie. Als in de Kleine Commissie studentleden scherpe kritiek op het onderwijs uiten, die in grote trekken gedeeld wordt door haar voorzitter, komt dat hard aan bij de overige hoogleraren. Maar al gauw blijkt dat de Kleine Commissie een papieren tijger is omdat volgens de wet *de vakgroep de inhoud van het onderwijs* moet bepalen. Hierdoor voelt de Kleine Commissie zich genuileerd en gefrustreerd.

In 1965 vraagt minister Diepenhorst advies aan de Academische Raad (AR) om tot een concentratie van de aardkunde aan de openbare universiteiten te komen. Hierdoor en door het nieuwe Academisch Statuut dat op 1 november 1965 bij Koninklijk Besluit wordt bekrachtigd vinden nu op het Geologisch Instituut vaker vergaderingen plaats over het onderwijsprogramma en de opzet van de studie. Maar nog steeds blijft tussen de hoogleraren grote verdeeldheid heersen, wat samen met het voortdurend laten prevaleren van eigenbelang leidt tot verlamme besluiteeloosheid. Dit valt allemaal te lezen in de vele pagina's notulen van de vergaderingen uit die tijd, die een beeld geven dat sterk doet denken aan W.F. Hermans' roman *Onder Professoren*.

Intussen werkt MacGillavry in 1966 aan een nieuw reglement op het beheer van het Instituut. Hoewel de staf krachtens de wwo 1960 inmiddels een volwaardige gesprekspartner van de directie zou moeten zijn met een aantal rechten, wordt in dit nieuwe reglement opnieuw een vrijwel absolute macht toegekend aan de hoogleraren. Nog steeds zit men binnen de directie niet op een lijn: de directieleden De Roever en MacGillavry nemen voorzitter Hermes, die pleit voor meer democratisering, regelmatig onder vuur. Hermes vindt daarom dat discussies nog steeds in de emotionele sfeer worden getrokken waardoor ze tijdrovend en weinig vruchtbaar zijn. Als voorzitter van de Kleine Commissie moet Hermes bovendien voortdurend schipperen tussen de wensen van

de studenten om het onderwijs drastisch te vernieuwen en de afwijzende opstelling van de meer behoudende leden binnen de subfaculteit. Dit leidt bij hem tot een crisis; hij wil niet langer voorzitter zijn van de afdeling en de directie, waarna deze functies worden overgenomen door MacGillavry, respectievelijk Egeler, twee behoudende diehards.

In de loop van 1967 worden toch nog enige wijzigingen in het reglement aangebracht. De Kleine Commissie verandert in een Studieraad, die maar kort zal bestaan, maar de onderhandelingspositie van de studenten blijft beroerd. Zij kunnen weliswaar via hun vertegenwoordigers hun wensen in de vergaderingen van de vakgroep en directie direct te berde brengen, maar hebben alleen adviesrecht: het paternalisme van de hoogleraren viert nog steeds hoogtij. Door deze ontwikkeling sluit een steeds groter deel van de studenten zich aan bij een groep rondom De Booij, die actievoert voor democratisering van de bestuursorganen en een radicale vernieuwing van onderwijs en onderzoek nastreeft.

De verhouding tussen hoogleraren en wetenschappelijke staf verslechtert verder als gevolg van een aantal affaires wat leidt tot een breuk tussen beide geledingen nadat in het najaar van 1967 de volgende motie van het bestuur is aangenomen:

De Wetenschappelijke Staf van het Geologisch Instituut is van mening, dat in de betrekkingen tussen de Vakgroep Geologie en Geofysica enerzijds en de Wetenschappelijke Staf van het Geologisch Instituut anderzijds momenteel een zodanig slecht klimaat is ontstaan, dat een vruchtbare samenwerking niet mogelijk is. Onder de gegeven omstandigheden acht de Wetenschappelijke Staf voortzetting van zijn aanwezigheid in de vergaderingen van Vakgroep en Directie zinloos, reden waarom de Wetenschappelijke Staf besluit zijn vertegenwoordiging in genoemde vergaderingen in te trekken.

De problemen beginnen nu uit de hand te lopen en om deze het hoofd te kunnen bieden verzoekt MacGillavry het presidium om een organisatiebureau te mogen inschakelen. Er wordt gekozen voor het bureau van M.G. Ydo, waar de bedrijfspsycholoog Max Rubenstein deel van uitmaakt. In het vervolg zal Rubenstein aanwezig zijn op het Instituut om de conflictsituatie te analyseren en aanwijzingen te geven over vergadertechniek.

Problemen rondom De Booij

Vanaf het midden van de jaren '60 begint De Booij rebels gedrag te vertonen; hij wil niet langer loyaal samenwerken met Egeler. Hij wordt woordvoerder van een groep stafleden en studenten die democratisering van het Instituut eist en een radicale verandering van onderwijs en onderzoek. In maart 1965 stuurt hij een brief naar de voorzitter van de directie, waarin onder andere te lezen valt dat *de mij toebedeelde werkzaamheden voornamelijk verricht [worden] ten behoeve van de Afdeling Algemene Geologie. Door moeilijkheden, die zijn gerezen in de gezagsverhoudingen tussen het hoofd dezer Afdeling Prof. Dr. C. G. Egeler en ondergetekende, is de verwezenlijking van een door Prof. Egeler gedefinieerde loyale samenwerking mij helaas onmogelijk geworden nog langer naar behoren te realiseren.*

In een vertrouwelijk schrijven antwoordt de directie dat *deze geen redenen ziet, uw plaatsing in de Afdeling voor Algemene Geologie niet te continueren. De directie [...] draagt U derhalve op, de orders van de leider van deze afdeling, Prof. Dr. C.G. Egeler, op te volgen en rekent erop, dat U loyaal zult medewerken aan het welslagen van het onderwijs*

in de geologie.

Ondanks de bovengenoemde opdracht onttrekt De Booij zich daarna grotendeels aan het hem opgedragen onderwijs.

De verbroken band tussen de twee vroegere vrienden Egeler en De Booij komt voor vrijwel iedereen als een grote verrassing. Hoe heeft deze breuk kunnen ontstaan? Tot het midden van de jaren zestig maakt De Booij deel uit van de gevestigde orde op het Instituut en van openlijke oppositie tegen het professorale gezag was geen sprake. Hij zat in vrijwel alles op één lijn met Egeler en de verhouding tussen beide heren leek harmonieus. Nog in januari 1964 zegt Hermes in zijn oratie: *Waarde Egeler en de Booij, Ik hoop dat U het mij niet kwalijk neemt als ik U beiden tegelijkertijd toespreek. Dit doe ik niet om tijd te winnen, maar om de aandacht te kunnen vestigen op het feit dat twee mensen, ieder met een zeer sterke individualiteit, op expeditie zowel als in de wetenschap, tot vruchtbare samenwerking kunnen komen als zij hun persoonlijke ambities kunnen wegcijferen ter wille van de gezamenlijk ondernomen taak.*

In de jaren ervoor lijkt De Booij de steun en toeverlaat van de meer gemakzuchtige Egeler die vrijwel het gehele praktische onderwijs van zijn afdeling aan hem overlaat. Ook bij het geologisch onderzoek is meestal De Booij de gangmaker van hun gezamenlijke publicaties. Komt het omdat op wetenschappelijke bijeenkomsten in binnen- en buitenland de vlotte Egeler met veel verve de rol van kopman van het Amsterdamse team speelt, terwijl werkpaard De Booij genoeg moet nemen met de bijrol van waterdrager? Heeft De Booij zich door Egeler in toenemende mate miskend en ondergewaardeerd gevoeld wat heeft geleid tot deze verwijdering? Of werd de relatie al eerder verstoord tijdens de eerste Nederlandse Himalaya expeditie in 1962 naar de Nilgiri waar beide heren aan deelnamen? Van de door Hermes geroemde vruchtbare samenwerking lijkt dus al geruime tijd geen sprake meer te zijn.

Steeds meer omarmt een toenemend aantal studenten en stafleden van het Geologisch Instituut de democratisering van het universitaire bestel, als weerspiegeld in de ideeën en doelstellingen van het *Sindicaal Manifest* en de *Kritiese Universiteit*. Deze tendens schept een optimaal klimaat voor De Booij en zijn aanhangers om in actie te komen en naast de democratisering van het bestuur een ingrijpende vernieuwing te eisen van het geologisch onderwijs en onderzoek. Hiermee lijkt Egeler De Booij's eerste doelwit te zijn geworden in zijn strijd tegen het gezag.

In 1966 wordt De Booij voorzitter van de geologische staf en begint zijn lange strijd voor democratisering van de universitaire bestuursorganen binnen en buiten het Instituut. Onder zijn leiding gaat de staf zich actief bemoeien met zaken betreffende bestuur, beheer, onderwijs en onderzoek waardoor ze in toenemende mate de rol gaat vervullen van een schaduwvakgroep en -directie. Op de eerste genotuleerde stafvergadering in juli 1966 stelt De Booij: *Het Instituut moet uit de impasse, veroorzaakt door onderlinge tegenwerking op alle gebied.* Door deze bemoeienis van de staf ontstaan regelmatig ernstige conflicten met de hoogleraren die niet van plan zijn hun machtspositie zomaar prijs te geven. Zo schrijft in augustus 1966 het bestuur, als gevraagd wordt of zij bezwaar heeft tegen de goedkeuring van de herbenoeming van de stafvertegenwoordigers De Booij en Van Harten, over De Booij: *dat wij ons tegen de keuze der*

stafvertegenwoordigers niet zullen verzetten, doch dat wij menen verplicht te zijn uiting te geven aan onze verontrusting over de benoeming van Dr. De Booij, die bij herhaling een ongewenst militante houding heeft aangenomen.

Vrij onverwachts besluit De Booij voor het cursusjaar 1966-1967 een gastdocentschap in de Verenigde Staten te aanvaarden. In America neemt hij deel aan protestmarsen tegen de rassenscheiding en tegen de oorlog in Vietnam wat zijn strijdlust en belangstelling voor de politiek verder doet toenemen. In een interview zegt hij over deze periode: *Ik solliciteerde omdat ik weleens wat anders wilde. Maar verdomd, ik kreeg daar precies dezelfde moeilijkheden. Ik stond aan de kant van de studenten bij de Vietnam-demonstraties en ik werd wéér uitgestoten. Als ik me koest had gedragen, was ik hoogleraar in Illinois geworden; nu waren ze blij dat ik na een jaar weer wegging.* Als De Booij terugkeert op het Instituut is de verstandhouding met de leiding slecht. Om de onderlinge verstandhouding te verbeteren wordt zelfs geprobeerd een *gezamenlijke koffietafel* te houden die op niets uitloopt. Na het mislukken van een *alternatieve koffietafel* vraagt De Booij om een ruimte in het Instituut om *happenings* te houden. Het blijkt allemaal tevergeefs.

1968 wordt een veelbewogen jaar: wereldwijd komen studenten in verzet tegen de verouderde structuur van het wetenschappelijk onderwijs, de gevestigde orde, het neokolonialisme en het militair ingrijpen in derdewereldlanden, waaronder Vietnam. Ook op de UvA wordt volop gediscussieerd over het onderwijs en de besluitvorming binnen de (sub)faculteiten. Men pleit om hoorcolleges te vervangen door discussies over de leerstof, wat creatief en kritisch denken van de studenten zal bevorderen. Hieraan doet De Booij volop mee. In een interview in Folia zegt hij: *Het onderwijs aan de universiteit moet veranderd worden. Nu is het zo dat wie doceert bepaalt wat er geleerd wordt. Maar in de eerste plaats moet de student geïnteresseerd worden, zodat hij gaat inzien dat hij deskundigheid nodig heeft, en de studie zijn geestelijk eigendom gaat worden. De studenten moeten ook direct betrokken worden bij het wetenschappelijk onderzoek; de scheiding tussen wetenschappelijk onderzoek en onderwijs moet vervagen. Kweking van vaksimplisten moet uit den boze zijn, want de opsplitsing in specialismen is destructief. [...] De geheimzinnigheid bij de besturen is het grootste gevaar. De hoogleraar is nu volstrekt autonoom in zijn beleid, maar hij zou verantwoordelijk moeten zijn, zowel naar boven als naar beneden.*

Een nieuwe bestuursstructuur

Op het Instituut neemt de tweespalt tussen de hoogleraren Egeler, Hermes en Hospers, tegenover MacGillavry en De Roever verder toe. De voortdurende ruzies en de uitzichtloze situatie worden de aimabele lector in de Algemene geologie J.W.A. Bodenhausen te veel. Hij dient in oktober zijn ontslag in, waarmee de crisis binnen het Instituut opnieuw verergert. Bovendien zit de benoeming van een opvolger, die een deel van het onderwijs voor de afdeling Algemene Geologie op zich zou kunnen nemen, er niet in als gevolg van een benoemingsstop die de minister in 1965 heeft ingesteld.

Blijkbaar vinden de meeste studenten, inclusief De Booij en Roep, de situatie nu zo ernstig en urgent dat men zich middels een brief rechtstreeks tot het ministerie wendt en daarmee de (sub)faculteit of het College van Curatoren overslaat.

Rubenstein is nu meestal als organisatieadviseur aanwezig op de Instituutsvergaderingen:

hij analyseert het verloop en geeft aan het einde zijn commentaar. Na een vergadering eind 1968 spreekt Egeler van een *schijnstemming*; een dag later stuurt hij tezamen met zijn vier collega's een brief naar de curatoren waarin onder meer staat: ... *heerst er naar de mening van velen, een zodanige sfeer op het Geologisch Instituut, dat daardoor het goed functioneren van onderwijs en onderzoek in het gedrang komt of dreigt te komen....*

Naast de controverse over de werkgroep Microplankton, een wens van Hermes waar in de praktijk niet veel van terecht is gekomen door tegenwerking van MacGillavry, laait nu de strijd tussen staf en hoogleraren voor de zoveelste keer op, als de staf van de afdeling Paleontologie het zogenaamde Boulonnais-plan voorstelt. Het gaat om een eenmalig onderwijskundig experiment dat door de hoogleraren van tafel wordt geveegd.

Mede namens Van Harten zegt De Booij dat *zij geen oplossing meer zien voor de problemen binnen het Instituut. Er moet iets gedaan worden omdat bepaalde dingen schreeuwen om een oplossing, doch zij zelf weten niet meer wát. Daarom willen zij het overgeven aan de Commissie van Onderzoek.*

De Booij en Van Harten gaan naar het Maagdenhuis om daar het bestuur op de hoogte te brengen van de laatste ontwikkelingen op het Instituut. Rubenstein blijft bij zijn rol en constateert na afloop van de vergadering *het langs elkaar heen praten van de deelnemers* en stelt voor om bij de volgende vergadering een bandrecorder aan te zetten *zodat men na afloop kan horen hoe op allerlei zaken wordt gereageerd.*

Duidelijk is dat Rubinsteins indrukken over de vergaderingen die hij heeft bijgewoond niet positief zijn: *Hem is gebleken dat alle aanwezigen voelen, dat er een onvoldoende besluitvorming is. Voorts, dat de agendapunten niet afgehandeld worden en tenslotte, dat men vaak langs elkaar praat. De vergaderingen worden hierdoor vermoeiend, enerverend en er heerst een zekere spanning.* Ook is Rubenstein tot de conclusie gekomen dat zijn hooggeleerde leerlingen zeer weinig van zijn lessen hebben begrepen en zich van zijn adviezen niets aantrekken. Hermes vat de sfeer van de laatste 12 jaar raak en kernachtig samen: *het probleem dat het belangrijkste is [...], is het wantrouwen.*

Om een einde te maken aan deze ernstige situatie neemt het College van Curatoren het besluit een Commissie van Onderzoek in te stellen, ook aangeduid als de Commissie Dufour, die bestaat uit voorzitter R. Dufour, D. Harting en M. Rubenstein. Dufour is vicevoorzitter van het College van Curatoren en binnen de universiteit een man met veel macht en gezag. In maart 1969 is de Commissie Dufour gereed met haar aanbevelingen voor een nieuwe bestuursstructuur die hoofdzakelijk gebaseerd zijn op het onderzoek van Rubenstein en gesprekken die de commissie heeft gevoerd met de hoogleraren, de twee stafvertegenwoordigers en enkele andere personen. Enige tijd later wordt de instituutsgemeenschap hierover ingelicht tijdens een bijeenkomst in de Grote Collegezaal. De nieuwe regeling houdt een administratieve splitsing van de vijf afdelingen in en er wordt een instituutsbestuur (IB) ingesteld waarin alle geledingen vertegenwoordigd zullen zijn. Iedere afdeling heeft hierin twee zetels: één voor de hoogleraar en één voor een staflid dat door de commissie is aangewezen. De studenten en het technisch en administratief personeel (TAP) krijgen ieder drie zetels. Alle leden hebben stemrecht wat in die tijd voor een dergelijk orgaan aan de UvA bijzonder is. In het IB bezetten de hoogleraren nu slechts vijf van de zestien zetels, waardoor een einde is gekomen aan de almacht die zij voordien in de afdeling en directie hadden over vrijwel alle zaken betreffende onderwijs, onderzoek, bestuur en beheer. En door de administratieve splitsing van de afdelingen behoort het

professorale geruzie over de verdeling van de verschillende kredieten tot het verleden. De Commissie Dufour heeft nog een tactische zet gedaan door zelf de vijf stafleden in het IB aan te wijzen waardoor stafleden die in de voorgaande jaren voor veel onrust zorgden buiten spel komen te staan.

De Booij vindt dat hij niet met het IB kan samenwerken omdat hij het ziet als een voortzetting van de directie, zoals te lezen valt in een interview met Vrij Nederland op 21 juni 1969. In het nummer staat een paginagroot artikel met de in koeienletters aangegeven kop: *IK GELOOF ALLEEN NOG MAAR IN HARDE ACTIE*. Enige citaten hieruit: *Ik geloof niet dat ik zelf met stenen zal gaan gooien – wel met geestelijke stenen, dat is meer aangepast aan mijn situatie, dat doe ik voortdurend. Maar met echte stenen – nee, tenzij er niet één stap wordt gedaan. Als alle wegen zijn afgesloten, als er werkelijk geen enkele discussiemogelijkheid meer zou zijn, dan gooi ik morgen óók met stenen. Het systeem stuurt altijd nette, vriendelijke mannen met redelijke argumenten om met ons te confereren, maar als de studenten dan een kastje openbreken – wat op zichzelf fout is – dan zien ze ineens het tegendeel van wat besproken is. Ze zien het bedrog. En dat is nog veel erger dan openbreken. Ik zou zelf wéér zo’n kastje willen openbreken. Het is net als met kaarten. Ze leggen hun kaarten op tafel, wij ook, maar in het geheime kastje leggen ze nu een extra troef. Zij moeten altijd de laatste slag hebben. Daarom geloof ik niet meer dat het nog zin heeft om de mensen die de verantwoordelijke posities bekleden, te laten zien: het is redelijk wat we willen. De autoriteiten willen het niet zien. Ze willen niet zien dat het systeem verstikkend werkt. Ik geloof alleen nog maar in de harde actie, waardoor ze genoodzaakt zullen zijn ons aan de onderhandelingstafel uit te nodigen. Maar dan spelen we ook met gelijke spellen kaarten, niet dat de ene partij nog een paar jokers in de achterzak heeft. [...] Het Maagdenhuis was het begin, en dat heeft een enorme stroomversnelling veroorzaakt. Als we niet doorgaan met de strijd, zal de structuur vastroesten. Daarom is het nodig dat we doorgaan. Ik heb er alles, letterlijk alles voor over – zij het natuurlijk niet op domme wijze. [...]. Wat het alternatief is voor de huidige structuur weten we ook niet, maar daar kun je experimenterend achter komen. Het is eigenlijk net een beeldenstorm, maar dan van allemaal heilige, geestelijke huisjes. [...] Die zogenaamde repressieve tolerantie is niets anders dan ons inkapselen, ons in de watten leggen om ons te kunnen verstikken. Maar ze vergeten dat wij die watten wel eens in brand zouden kunnen steken. [...] Het is heel goed mogelijk dat wij verbranden – de revolutie verslindt zijn eigen kinderen, maar dat hebben we er voor over. Daar wil ik me met alles voor inzetten, voor opofferen. Dan hebben we er tenminste mee gewonnen dat er geen watten meer zijn. De autoriteiten worden ontmaskerd.*

Meestal verlopen nu de vergaderingen van het IB, waarvan Hermes voorzitter is, in een ontspannen en zakelijke sfeer. Rubinstein woont ze vrijwel allemaal bij en ook Dufour, de peetvader van het IB, komt vijfmaal om te zien hoe het met zijn geesteskind gaat. Omdat de vergaderingen openbaar zijn, is ook een wisselend aantal belangstellenden aanwezig. Een van hen is de 82-jarige, maar nog steeds vitale Brouwer die vanaf zijn stoel op de eerste rij van de publieke tribune, zijn onafscheidelijke wandelstok tussen de benen geklemd, zichtbaar geniet van de discussies. Hij heeft er ogenschijnlijk geen moeite mee dat in het bestuur nu ook vertegenwoordigers zitten van geledingen die ten tijde van zijn alleenheerschappij niets te vertellen hadden.

Uit het voorafgaande blijkt dat de Commissie Dufour een aantal goede

maatregelen heeft genomen om de situatie op het Instituut te verbeteren. Ze hebben echter verzuimd een oplossing te vinden voor wellicht het grootste probleem, namelijk De Booij die in de afgelopen vier jaar voor veel narigheid heeft gezorgd. Hij zou de horzel worden in de pels van het IB en de acties van hem en zijn aanhangers zouden uiteindelijk leiden tot de val van het bestuur.

Als de plannen van de commissie enige dagen vóór de officiële bekendmaking zijn uitgelekt, beseft De Booij dat voor hem binnen de organen van het instituut géén plaats meer is. Volgens hem is hierdoor *een einde gekomen aan de fase van overleg en zit er niets anders op om een eigen weg te kiezen, aangezien de leiding van de Universiteit niet van plan was om de afgesproken rechtsregels na te leven.* ≈Hij besluit in actie te komen.

Experimenteel Geologisch Onderwijs (EGO)

Maandagochtend 28 april 1969, enige uren voordat de Commissie Dufour haar maatregelen publiekelijk bekend maakt, plakt De Booij op het mededelingenbord een affiche waarop staat dat iedere belangstellende op kamer 85a Experimenteel Geologisch Onderwijs (EGO) kan volgen, wat in feite een bezetting van een universitaire ruimte betekent. De EGO-enclave, *Terra Libra* genoemd, wordt vier dagen later plechtig geopend door de voorzitter van de ASVA, door een verticaal lint midden door te knippen met bovenaan bevestigd een kaart *Experimenteel Geologisch Onderwijs* en onderaan een met de tekst *Patriarchaal Geologisch Onderwijs*.

Aanhangers van EGO noemen zich EGOïsten en de groep bestaat uit enkele stafleden en een dertigtal studenten, ongeveer een-derde van de studentenpopulatie. EGO wil facultatieve excursies, werkgroepmiddagen en leesochtenden organiseren en een *geologische kommune* op Corsica stichten.

Van het IB krijgt de groep toestemming het tweedejaarsveldwerk in de zomer van 1969 te begeleiden. Dit veldwerk gaat plaatsvinden onder auspiciën van de afdeling Algemene Geologie en wordt op voorstel van De Booij en Bodenhausen, verplaatst van de Franse Alpen naar Castellane: het *Castellane Experiment*. De bedoeling is dat de studenten niet worden beoordeeld, wat betekent dat *een ieder vrij was om te doen en laten wat hij wilde*.

In een interview in de Nieuwe Linie geeft De Booij dit experiment als volgt weer: *Deze zomer gaan we zes weken karteren, hier heb je al je briefje (symbolisch), je kan zes weken lang in de zon gaan liggen, maar je kan ook als je je interesseert voor het EGO-project, gaan kijken wat je kunt doen.*

Het artikel is voor het IB aanleiding om een spoedvergadering te houden in aanwezigheid van Dufour en Rubinstein. Dufour vindt dat experimenten niet a priori moeten worden afgewezen en hij vraagt zich af hoe het EGO-project kan worden geïntegreerd in het onderwijsprogramma. Besloten wordt het eerst te bespreken binnen het wetenschappelijk corps van de afdeling Algemene Geologie met Rubinstein als discussieleider. Dit gebeurt op 17 juni in afwezigheid van de EGOïsten, De Booij en Roep, omdat hun eis dat ook de deelnemers aan het veldwerk bij dat gesprek aanwezig mogen zijn, door het IB is afgewezen. De drie aanwezige leden van de afdeling Algemene Geologie willen wel een beoordeling van het veldwerk en zij spreken hun scherpe afkeer uit over het feit dat de initiator van het project vooraf geen overleg met hen heeft gepleegd.

Omdat het veldwerk al op 3 juli begint, wordt besloten het toch te laten doorgaan om de studenten niet te duperen. De Booij krijgt daarmee zijn zin; het IB neemt de uiteindelijke

verantwoordelijkheid voor het project op zich, nadat de meerderheid van de afdeling Algemene Geologie dit heeft geweigerd. Op advies van Rubinstein zal het experiment in een later stadium worden geëvalueerd.

Na de bezetting van de Katholieke Hogeschool van Tilburg in april volgt op 12 mei 1969 de bezetting van het Maagdenhuis door de actiegroep *De Loze Kreet*. Deze bezetting duurt maar enkele uren, maar omdat het universiteitsbestuur niet op de eisen wil ingaan, wordt op vrijdagavond 16 mei het Maagdenhuis opnieuw bezet door ongeveer 600 personen, waaronder De Booij en zes studenten geologie: Tony Appelo [1967], André de Boer [1966], Jan Bresser [1961], Loes Mallee [1964], Jan Smit [1966] en Tjeerd van Weering [1966]. Zij behoren allen tot een groep die intussen op het Geologisch Instituut met alternatief *Experimenteel Geologisch Onderwijs* (EGO) is begonnen. Tijdens de bezetting helpt De Booij onder andere bij de constructie van een luchtbrug over de Handboogsteeg van de Aula naar het Maagdenhuis (*Ho Tsi Minh-brug*), waarbij zijn alpinistische kwaliteiten goed van pas komen.

Na de bezetting komen de studenten er bij hun berechting af met een geldboete. Pas begin 1970 verschijnt De Booij voor de politierechter waar hij drie en een half uur spreekt over zijn visie op de bezetting en de democratisering van het onderwijs. De rechter vindt dat De Booij op zijn leeftijd (45) en in zijn positie meer verantwoordelijkheid had moeten tonen en veroordeelt hem tot één maand gevangenisstraf voorwaardelijk plus een boete van 500 gulden of 50 dagen hechtenis. De Booij kiest voor het laatste en zit in 1971 zijn gevangenisstraf uit in het Utrechtse Huis van Bewaring.

Eind mei 1969 zorgt een artikel in *Folia* voor opschudding. In een interview met twee redacteurs van het blad noemt De Booij de vijf aangewezen stafleden in het IB denigrerend *second his masters voices*. Over de nieuwe bestuursstructuur zegt hij: *Als men een prijsvraag had uitgeschreven voor de slechtste oplossing, dan zou die prijs voor Dufour zijn*. In een ingezonden stuk wijzen tien stafleden van het Instituut hem terecht: *Tenslotte werpt het feit dat dr. De Booij zijn project van Experimenteel Geologisch Onderwijs startte – naast de bestaande activiteiten op gebieden van onderwijs en onderzoek – zonder medeweten van het overgrote deel van de bij het onderwijs betrokkenen, een vreemd licht op zijn interpretatie van begrippen als ‘inspraak’ en ‘medebeslissingsrecht’*.

Van de meeste EGO-plannen komt niet veel terecht omdat De Booij meedeelt dat hij zich in het cursusjaar 1969-1970 niet meer in staat acht het onderwijs in de exogene geologie voort te zetten; hij kan zich bovendien nog steeds niet loyaal opstellen ten aanzien van het IB. Voor het IB is de maat nu vol. Er wordt een brief naar het College van Curatoren gestuurd waarin staat dat: *Het Instituuts Bestuur er ... geen nut in [ziet], zelf nog te proberen om de heer De Booij tot andere gedachten te brengen. Het is derhalve van mening, dat het zijn bemoeiingen betreffende de bijlegging van dit conflict dient te beëindigen. Aangezien het Instituuts Bestuur zelf partij is in dit conflict, acht het de tijd gekomen, Uw College te verzoeken op korte termijn maatregelen te treffen welke naar het inzicht van Uw College noodzakelijk zijn ter verbetering van de situatie op het Geologisch Instituut*.

Ook een deel van de studenten spreekt hun verontrusting uit over de ontstane situatie, mede als gevolg van een conflictsituatie bij de afdeling Paleontologie, en vraagt het

College stappen te ondernemen opdat er weer een sfeer van vertrouwen en samenwerking kan ontstaan.

Daarna vinden met De Booij twee gesprekken plaats: een met Dufour en een met burgemeester Samkalden, die allebei tot niets leiden. Dufour meldt dat hij met een oplossing van de problemen wil wachten totdat de Commissie Herstructurering Aardwetenschappen (CHA) half december heeft vergaderd over een *ontwikkelingsschema voor de lange termijn*. Waarschijnlijk doelt hij daarmee op voorstellen tot concentratie van de Nederlandse aardwetenschappen in het concepteindrapport van Verwey, voorzitter van de CHA. In dat rapport wordt onder meer voorgesteld de studierichting geologie aan de UvA op te heffen.

Dit slechte nieuws over het opheffen van de opleiding geologie slaat in als een bom. Op 10 december wordt daarom in een bijzondere IB-vergadering besloten een telegram naar Dufour te sturen, met de tekst: *De leden van het instituutsbestuur zijn unaniem van mening dat de geologische opleiding te Amsterdam en het geologisch instituut als geheel zo waardevol zijn dat zij waard zijn met kracht te worden gehandhaafd tenminste tot in het kader van de landelijke herstructurering van het geologisch onderwijs een organisch verantwoorde oplossing wordt gevonden. Allen zijn bereid met alle krachten mee te werken aan de geestelijke regeneratie van dit instituut.*

Als de geestelijke regeneratie opnieuw uitblijft, besluit het bestuur van de universiteit in januari 1970 met harde hand in te grijpen. Een kleine commissie van Goede Diensten bestaande uit D. Harting, R. Dufour en P.E. Noorman, met adviseur Rubenstein, zal *beproeven oplossingen te vinden en door te voeren voor de nog onafgedaan gebleven en eventueel nieuwe vraagstukken binnen het Geologisch Instituut, c.q. de Subfaculteit der Geologie en Geofysica.*

De crisissfeer in het Instituut neemt verder toe en om de gemoederen tot bedaren te brengen besluit de commissie Harting in april 1970 haar belangrijkste voorstellen openbaar te maken. Ze behelzen de instelling van een Zesde Afdeling die belast wordt met de opleiding tot het kandidaatsexamen, de instelling van een gekozen instituutsbestuur waarin alle geledingen vertegenwoordigd zijn én eervol ontslag voor De Booij op 1 december 1970. De Booij verklaart zijn ontslag juridisch niet te zullen aanvechten.

De dag vóór zijn ontslag houdt De Booij in de stampvolle Grote Collegezaal zijn afscheidscollege onder de titel *Waar gaat onze aarde naar toe?* Tot slot zegt hij: *In dit college heb ik U getracht duidelijk te maken de redenen waarom de verwezenlijking van een door de Universiteit van Amsterdam gedefinieerde loyale samenwerking mij onmogelijk is geworden nog langer naar behoren te realiseren. Ik zal in mijn nieuwe werksituatie trachten te verhinderen, dat door de Nederlandse Universiteiten en Hogescholen mensen en materiaal worden afgeleverd aan organisaties, die door hun activiteiten direct medewerken aan het in stand houden van een systeem, dat onze samenleving bedreigt.*

Na zijn ontslag verlegt De Booij zijn werkterrein en richt hij een groot aantal actiegroepen op. Nu De Booij weg is, ontplooit EGO geen activiteiten meer.

Van IB naar SFR en SFB

Door frustraties en onderlinge geschillen volgen in korte tijd nog drie verkiezingen voor een

nieuw IB. In november 1970 wordt door de gehele instituutsgemeenschap een tweede IB gekozen met MacGillavry als voorzitter. Diezelfde maand wordt een nieuw *Reglement op het Geologisch Instituut* van kracht waarin de taken en bevoegdheden van het IB en van de afdelingen en hun hoofden met betrekking tot het onderwijs, het wetenschappelijk onderzoek en het beheer nader zijn geregeld.

Nadat de studentenvertegenwoordigers in oktober 1971 uit het bestuur zijn gestapt, wordt een derde IB gekozen opnieuw met Hermes als voorzitter. Als Hermes vijf dagen later meedeelt het voorzitterschap niet te aanvaarden, moet er voor de derde keer in korte tijd verkiezingen worden gehouden die plaatsvinden in februari 1972.

Een vierde IB volgt met het staflid H.E. Rondeel als voorzitter. Door de onmogelijkheid in de geleding van hoogleraren een nieuwe voorzitter te vinden is er een kunstmatige constructie gevonden waarbij Rondeel, hoofd van de Zesde Afdeling, beschouwd wordt als pseudohoogleraar en op die manier vormgeeft aan het laatst gekozen IB: het IB-Rondeel. Dit bestuur is slechts een half jaar in functie omdat bij het begin van de volgende cursus de subfaculteitsraad (SFR) en het subfaculteitsbestuur (SFB) krachtens de WUB uit 1970 van start gaan. Behalve het afhandelen van de lopende zaken zijn de voornaamste taken van het IB-Rondeel het opstellen van een reglement voor de nieuwe subfaculteit en het regelen van de verkiezing voor de SFR. Aan de samenwerking met de VU in verband met de herstructureringsovereenkomst voor de aardwetenschappen wordt weinig aandacht besteed.

Herstructurering van de Nederlandse aardwetenschappen

De brief van 27 december 1965

Zowel in 1914, als in 1921, mislukken ministeriële pogingen om de Nederlandse aardwetenschappen aan een universiteit te concentreren en ook in het midden van de jaren '50 gaat een plan van de minister om geologische opleiding samen te voegen niet door. In 1965 komt herstructurering van de aardwetenschappen opnieuw aan de orde als op 27 december minister Diepenhorst van Onderwijs Kunsten & Wetenschappen aan de voorzitter van de Academische Raad (AR) schrijft, dat hij naar aanleiding van de ontwikkelingsplannen 1963-1966 van de universiteiten en hogescholen wil komen tot een bepaalde taakverdeling tussen de instellingen van wetenschappelijk onderwijs: *waarbij door het geringe aantal studenten en/of het beperkte wetenschappelijke potentieel waarover Nederland beschikt, een nader onderzoek op dit punt dringend gewenst moet worden geacht*. In dit verband denkt de minister in de eerste plaats aan de studierichting der aardkunde. Volgens hem verdient het *mogelijk aanbeveling deze studie niet aan alle vier openbare universiteiten in de huidige vorm te handhaven, doch een of meer subfaculteiten op te heffen, dan wel te beperken, zoals aan de rijksuniversiteit te Groningen is geschied, tot de kandidaatsstudie*. Opvallend is de zin in de brief over de bijzondere positie van de geologie aan de VU: *sedert 1960 [is] de studierichting der aardkunde ook aan de VU ingesteld, weliswaar niet met de bedoeling de landelijke studiemogelijkheden op dit gebied te verruimen, doch uit overwegingen van levensbeschouwelijke aard*.

Volgens de minister zijn er geen aanwijzingen voor een stijging van de maatschappelijke behoefte aan afgestudeerde geologen, wat betekent dat naar alle waarschijnlijkheid binnen afzienbare tijd ook geen vermeerdering van het aantal studenten in die studierichting te verwachten valt. Daarom verzoekt de minister om een advies op welke wijze ten aanzien van

de aardkunde een bepaalde concentratie, al dan niet gepaard aan een verdere taakverdeling tussen de openbare universiteiten, zal kunnen worden bereikt. De brief van de minister slaat in als een bom binnen de geologische gemeenschap.

De Academische Raad heeft inmiddels zijn Sectie Aardwetenschappen om advies gevraagd. Deze Sectie, waarin alleen hoogleraren zitting hebben, bestaat uit achttien vertegenwoordigers van de aardwetenschappelijke subfaculteiten van de vier openbare universiteiten, de VU en de hogescholen van Delft en Wageningen. Voor de subfaculteit Geologie en Geofysica van de UvA hebben de geologen De Roever en MacGillavry en de fysisch-geograaf Bakker zitting in de Sectie Aardwetenschappen.

Sectie Aardwetenschappen van de Academische Raad

In de loop van 1966 verschijnen verschillende nota's van de hand van de Sectie, waaronder een nota uit Wageningen. In deze nota wordt een reductie van de bestaande instituten tot prekandidaatsopleidingen voorgesteld. Bij de postkandidaatsopleiding bestaat er volgens het plan geen directe behoefte aan een intensieve binding met een universiteit voor de verzorging van colleges of practica. Er wordt voorgesteld de opleiding en wetenschappelijk onderzoek na het kandidaatsexamen te concentreren in *twee* nieuwe interuniversitaire instituten: het ene vooral met aandacht voor de studie van de exogene processen dicht bij een haven in verband met oceanografisch onderzoek, en het andere, meer gericht op de endogene processen, in het oosten of het zuiden van het land niet ver van gebieden waar *harde gesteenten* in het veld kunnen worden bestudeerd. Interessant is dat sectielid De Roever in dit verband voorstelt om in leegkomende gebouwen van de te sluiten staatsmijnen in Zuid-Limburg één centraal geologisch instituut op te zetten, waarbij gebruik zou kunnen worden gemaakt van bestaande ruimtes en laboratoriumfaciliteiten. De meeste leden van de Sectie moeten echter niets hebben van de door de minister voorgestelde ingrijpende vernieuwingen en ook het Wageningse plan lokt vele negatieve reacties uit. In de eerste nota van de Sectie worden daarom de door de minister aangevoerde argumenten voor herstructurering punt voor punt weerlegd.

Begin 1967 volgt een tweede nota van de Sectie genaamd: *Samenwerking en taakverdeling bij de studie in de aardwetenschappen in Nederland*. Naast samenwerking blijft de grote meerderheid van de Sectie bij haar eerder standpunt dat: *uitgegaan moet worden van de realiteit van de vier bestaande volledige opleidingen voor geologie in Nederland en dat de al dan niet interuniversitaire specialistische centra moeten worden verdeeld over deze vier instituten, in plaats van over de twee van het Wageningse plan*. Er volgen er nog verschillende interne reacties maar in december 1967, twee jaar na de brief van de minister, heeft hij nog steeds geen duidelijk advies ontvangen van de Academische Raad inzake de herstructurering van de Nederlandse aardwetenschappen.

Hiermee is de herstructurering in een impasse geraakt en in een intern memorandum van de AR spreekt hij haar verontrusting uit over de inertie van de Sectie Aardwetenschappen. Verder vindt de AR dat: *De Nederlandse geologie-student weg moet uit de hoek van de geologische romantiek en zich [moet] oriënteren op het gebied van meer exacte werkzaamheden en moderne technieken*. Over de docenten wordt opgemerkt dat: *Er wel hoogleraren zijn, die aan een nieuw programma willen meewerken; [maar] individueel benaderde hoogleraren dikwijls een andere houding aannemen, dan wanneer zij deel*

uitmaken van de sectie. Er wordt verzocht verder geen mededelingen te doen omdat: *In de instituten op het ogenblik vrij veel animositeit bestaat. Niet alleen ten opzichte van de hoogleraren, maar ook tussen de overige leden van het wetenschappelijk corps onderling.* Die opmerking schetst een veelzeggend beeld van de verzielte sfeer en de slechte verhoudingen binnen de universitaire geologische gemeenschap in die tijd.

In dezelfde tijd dienen drie hoogleraren, C.W. Drooger (Universiteit Utrecht), E. den Tex (Universiteit Leiden) en C.G. Egeler (UvA) bij de Sectie een resolutie in waarin wordt voorgesteld de opleidingen aan de VU en de RUG op te heffen en de aardwetenschappen te concentreren in Leiden, Utrecht en aan de Universiteit van Amsterdam. Kort daarop verschijnt een nota van de vier aardwetenschappelijke hoogleraren aan de VU (J.R. van de Fliert, P. Groen, W. Uytendogaard en A.J. Wiggers) waarin scherpe kritiek wordt geuit op de resolutie: zij stellen juist een samenwerking voor in federatief verband. Als de eerdergenoemde resolutie wordt verworpen, besluit een grote meerderheid *thans geen suggesties te doen betreffende de opheffing van een der subfaculteiten.*

Commissie van Vijf

Om de zaak te bespoedigen stelt de Sectie Aardwetenschappen nu een *Commissie van Vijf* in, die bestaat uit één hoogleraar per universiteit met de opdracht op korte termijn voorstellen in te dienen voor een samenwerking van de vijf subfaculteiten in federatief verband; een uniforme benoemingsprocedure voor docenten in de aardwetenschappen en een interuniversitair structuurschema voor de komende vijf jaar. Opmerkelijk is dat de geologische afdelingen van de hogescholen in Delft en Wageningen en de buitenuniversitaire instellingen op aardwetenschappelijk gebied, zoals het NIOZ te Den Helder, het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie in Leiden en ITC in Delft, buiten beschouwing zijn gelaten. In maart 1968 komt de Commissie van Vijf met enkele vrijblijvende en niet onderbouwde uitspraken, die van weinig waarde zijn omdat het daarin vermelde structuurschema, een belangrijk onderdeel van de slotnota en ook uitgangspunt van de voorstellen, nog niet gereed is.

Midden 1968 begint het staflid De Booij zich actief met de herstructurering te bemoeien. Hij wil, samen met een groeiende groep stafleden en studenten van het Geologisch Instituut, het universitaire bestel ingrijpend democratiseren. Daarom stuurt hij een nota naar het Ministerie van O&W, waarin hij verslag doet van een door hem in Amsterdam georganiseerde *teach-in*, waar door leden van het wetenschappelijk corps en studenten van verschillende universiteiten is gepleit voor een spoedige en radicale herziening van onderwijs en onderzoek in de aardwetenschappen. Op de bijeenkomst is *verklaard, dat het onmogelijk geacht moet worden, dat de Sectie [Aardwetenschappen] met een werkelijk constructief voorstel zal komen. De leden ervan kunnen zich merendeels niet losmaken van de belangen van de huidige toestand.* Daarom wordt voorgesteld een commissie in te stellen uit alle bij het onderwijs en onderzoek betrokkenen. Deze nota van De Booij is blijkbaar ook bij de AR bekend geworden, want op de vergadering van de Raad op 8 juli wordt door de voorzitter ironisch opgemerkt *dat het nog steeds waarschijnlijk is dat de suggesties van de Sectie in feite nauwelijks verder zullen gaan dan het voorstel de oude flesjes van nieuwe etiketten te voorzien.* Het wordt intussen wel tijd *de krachten die in de universiteiten in goede richting werken samen te brengen om te pogen langs die weg tot de noodzakelijke voorstellen en beslissingen te komen.* Interventie van het departement moet worden vermeden.

Als de minister op 6 augustus 1968 de Academische Raad opnieuw verzoekt hem zo spoedig mogelijk te adviseren, vindt de voorzitter van de AR de maat vol. Hij verzendt een brandbrief naar de Sectie Aardwetenschappen om op korte termijn een definitieve slotnota in te dienen. In september volgt dan toch een voorlopig structuurschema, waarin onder andere staat dat tussen Leiden en Utrecht weinig overlapping van activiteit bestaat, *waardoor die twee dus zonder bezwaar ineens geschoven kunnen worden*. Daarentegen bestaan tussen de VU en de UvA wel doublures. Ook constateert men dat de fysische geografie bij de herstructurering moet worden betrokken omdat die studierichting zich steeds meer in geologische richting ontwikkelt.

De opdracht van de minister tot verregaande concentratie van de Nederlandse Aardwetenschappen is in 1968 voor de fysisch geograaf Bakker aanleiding om voor te stellen aan de UvA een *sterke sectie aardwetenschappen* in te stellen en de naam *subfaculteit der Geologie en Geofysica* te veranderen in *subfaculteit voor Aardwetenschappen*. Er moet dan een *kleine herstructurering plaatsvinden*, zodat de fysische geografie zich niet langer een *adoptiefkind* hoeft te voelen. Bakker staat waarschijnlijk eenzelfde samenwerking voor ogen als aan de VU, waar vanaf 1965 geologen en fysisch-geografen binnen het Instituut voor Aardwetenschappen gezamenlijk opereerden binnen de Verenigde Subfaculteiten (VSF). Zoals te verwachten reageren de geologen van het Instituut sterk negatief op Bakkers voorstel en na diens vroegtijdig overlijden in april 1969 is van een dergelijk samengaan al helemaal geen sprake meer. In 1972 worden de banden tussen geologen en fysisch geografen aan de UvA definitief verbroken omdat zij ieder hun eigen weg gaan, respectievelijk binnen de subfaculteit der Geologie en Geofysica *nieuwe stijl* en die der Aardrijkskunde.

Deze scheiding van wegen zou tien jaar later rampzalige gevolgen hebben voor de geologie aan de UvA omdat de Taakverdelingscommissie wetenschappelijk onderwijs (TVC) in maart 1983 voorstelt de studierichting geologie aan de UvA op te heffen. Dat betekent dat de geologen er nu alleen voorstaan. Daarna is hun lot snel beslist en volgt een gedwongen verhuizing naar de VU. Waarschijnlijk zou dat niet gebeurd zijn als in 1968 Bakkers voorstel door de geologen was aanvaard om een *subfaculteit voor Aardwetenschappen* in te stellen die sterke banden zou hebben gehad met andere disciplines binnen de faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen en de interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie.

In maart 1991 verhuizen de fysisch-geografen van de Dapperstraat naar het voormalige Geologisch Instituut aan de Nieuwe Prinsengracht. Brouwer is dan al ruim 17 jaar dood, zodat hij nooit heeft geweten dat nazaten van de door hem zo verachte en hinderlijke fysisch-geografische xenoliet Smit Sibinga alsnog bezitnemen van *zijn* dierbaar Instituut.

Bijna gelijktijdig met de Amsterdamse *teach-in* vindt in Utrecht een tweede *teach-in* plaats, wederom door De Booij georganiseerd, waarop ongeveer 160 aardwetenschappers aanwezig zijn, met als doel de problemen te bespreken waarvoor de Nederlandse geologie zich gesteld ziet. Na langdurige discussies worden er twee moties aangenomen die naar de minister van O&W worden gestuurd.

Hierin wordt de minister verzocht een democratisch gekozen interuniversitair beleidsorgaan op te richten om advies uit te brengen over zaken als de coördinatie van de activiteiten van

de verschillende aardwetenschappelijke instellingen in Nederland. Daarnaast wordt aan de bewindsman gevraagd een commissie van vertrouwensmannen op te richten, bestaande uit hoogleraren, stafleden en studenten, die zo snel mogelijk een overzicht moeten geven van de mogelijkheden tot herstructurering van het onderwijs en onderzoek in de aardwetenschappen, waarbij vooral moet worden gelet op *constructieve en progressieve voorstellen in het licht van de moderne ontwikkelingen*. Het verslag van de bijeenkomst vermeldt verder dat *de problemen van de 'Geologie van Morgen' weliswaar niet van vandaag of gisteren dateren, maar 'gisteren' vertoonden ze een hardnekkige neiging om zich door een waas van geheimzinnigheid te onttrekken aan het oog van de onmiddellijk betrokkenen. Met name de studenten, een groep die weleens een zekere ongeïnteresseerdheid wordt verweten, waren niet op de hoogte van de ontwikkelingen [...]* Die enigszins pathetische ontboezeming is duidelijk gericht tegen de hoogleraren en met name hun vertegenwoordigers in de Sectie Aardwetenschappen.

De twee *teach-ins* hebben tot gevolg dat studenten en staf zich organiseren in de Interuniversitaire Studieraad van Studenten in de Aardwetenschappen (ISSA), een werkgroep onder auspiciën van de Nederlandse Geologische en Mijnbouwkundige Studenten Organisatie (NGMSO) en de Landelijke Stafcommissie Aardwetenschappen (LSA) waarin de UvA vertegenwoordigd is door Tom de Booij en de fysisch-geograaf E.A. Kummer.

Commissie Herstructurering Aardwetenschappen (CHA)

Na het falen van de alleen uit hoogleraren bestaande Sectie Aardwetenschappen gaat in november 1968 een breed samengestelde commissie aan de slag: de Commissie ad hoc Herstructurering Aardwetenschappen (CHA). Ze bestaat uit: de Utrechtse curator E.J.W. Verwey (voorzitter); de *sectie-hoogleraren* C.W. Drooger (RUU), W.P. de Roever (UvA) en A.J. Wiggers (VU); de door de LSA-afgevaardigde stafleden P. Floor (RUL), D. van Harten (UvA) en N.J. Vlaar (RUU); de door de ISSA-afgevaardigde studenten Dankers (RUU), Maas (RUL) en Winnubst (UvA); en verder Van der Sijp (Shell) en Boendermaker (waarnemer met adviserende stem namens de minister van O&W). Boekholt, medewerker bij de AR, wordt als secretaris aan de commissie toegevoegd.

Dankzij de *teach-ins* waarbij De Booij volgens de voorzitter van de raad als katalysator heeft gefungeerd, zitten er twee hoogleraren minder in de commissie dan voorgesteld door de Sectie Aardwetenschappen, terwijl het totale aantal stafleden en studenten twee hoger is. In de CHA zit slechts één fysisch geograaf (Wiggers), terwijl vertegenwoordigers van de geologische afdelingen in Delft en Wageningen en buitenuniversitaire instellingen op aardwetenschappelijk gebied ontbreken.

Uit de notulen van de vergaderingen van de CHA blijkt dat aan de discussies hoofdzakelijk wordt deelgenomen door de stafleden. De studenten zitten er meestal als toehoorders bij omdat volgens Verwey voor hen *de problematiek te moeilijk was*. Ook wordt het overleg binnen de commissie vaak ernstig bemoeilijkt en vertraagd doordat de stafleden en de studenten volgens de democratische spelregels van die tijd steeds hun achterbannen moeten raadplegen.

Al in de eerste vergadering laten de stafleden Vlaar en Van Harten nadrukkelijk van zich horen. Eerstgenoemde ziet de toekomst van de Nederlandse aardwetenschappen somber in: *Wat hier in Nederland aan geologie gedaan wordt, wordt in Amerika nog slechts aan middelmatige universiteiten bedreven*. Verder is hij van mening dat er in zijn vak [geofysica]

in Nederland nauwelijks iemand gevonden kan worden die geschikt moet worden geacht. Van Harten spuit zijn gram als volgt: In Amsterdam wordt alle werk verzet door enkele van de 16 aanwezige wetenschappelijke stafleden. Bij het aantrekken van stafleden is dikwijls nauwelijks sprake van selectie. Het is dikwijls zuiver toeval dat zij daar terecht zijn gekomen!

De vele, en vaak ook slopende, vergaderingen van de CHA leveren niet veel op. Intussen hebben ingrijpende gebeurtenissen plaatsgevonden, zoals de bezettingen van de Katholieke Hogeschool van Tilburg en van het Maagdenhuis in Amsterdam.

In juni 1969 verschijnt de nota-Veringa voor een nieuwe universitaire bestuursstructuur. De commissie zoekt nu naar andere oplossingen om het gewenste doel te bereiken. Een ervan is het voorleggen van alternatieve herstructureringsmodellen aan allen die bij de aardwetenschappen betrokken zijn, om daarna door stemming te bepalen welk model de voorkeur geniet. Die oplossing is duidelijk geïnspireerd op de in die tijd veel gehoorde strijdkreet: DE MAN EEN STEM!

Maar de dreiging van verregaande concentratie blijft bestaan. Dit brengt Drooger (RUU) bij zijn inaugurele rede op 17 november 1969 tot de uitspraak dat er *op het ogenblik in Nederland de tendens heerst de geologische wetenschappen, in tegenstelling tot de internationale drang tot expansie en samenwerking, meer en meer in een keurslijf van bemoeienissen en beperkingen te dwingen*. Wat volgens hem tot dusverre alleen maar geleid heeft tot een *praatmarathon* zonder tastbare resultaten.

Het met veel moeite opgestelde concepteindrapport van de CHA spreekt over het instellen van een interuniversitair beleidsorgaan voor de aardwetenschappen en, als eerste stap in de richting van een vergaande concentratie, de instituten in Groningen en aan de Universiteit van Amsterdam te sluiten. Groningen moet worden opgeheven omdat het slechts een pre-kandidaats opleiding heeft en op het Geologisch Instituut in Amsterdam zijn *grote organisatorische moeilijkheden die tot een welhaast onoplosbare impasse geleid hebben*, terwijl daar tevens *meer dan elders de activiteiten liggen in het vlak van de traditionele geologische vakken en nauwelijks nieuwe richtingen tot ontwikkeling zijn gekomen*. Al snel volgen boze reacties uit Amsterdam: in een brief van 10 december 1969 aan de CHA wordt fel geprotesteerd tegen de opheffing van het Geologisch Instituut, waarbij wordt opgemerkt dat de inhoud van het concepteindrapport voorbij gaat aan de opdracht van genoemde commissie.

Opvallend is dat in het eindrapport van het CHA van april 1970 niets meer terug te vinden is van de in het concepteindrapport voorgestelde harde maatregelen. Voorzitter Verwey geeft hiervoor de volgende verklaring: *De moeilijkheden begonnen zich te openbaren, toen het ging aankomen op het nemen van beslissingen. De stafleden en de studenten voelden op die momenten de voortdurende behoefte aan het raadplegen van hun achterbannen. Consequentie hiervan is geweest, dat deze commissieleden soms op eerder ingenomen standpunten terugkwamen. Deze situatie heeft mede de uiteindelijke inhoud van het rapport bepaald, zodat de aanbevelingen minder vergaand geweest zijn, dan verwacht had mogen worden*.

Zo leidde de democratiseringsgolf, die in de lente en zomer van 1969 haar hoogtepunt bereikte, uiteindelijk tot het échec van de CHA.

Het eindrapport van de CHA wordt op 8 mei 1970 door de AR naar de minister gestuurd. In het begeleidend schrijven bekent de Academische Raad tot zijn spijt geen aanbevelingen te kunnen doen op grond waarvan de minister de noodzakelijke beslissingen kan nemen: *Daarom dient in dit geval de oplossing van de aanhangige problematiek aan Uw beleid te moeten worden overgelaten.* De Raad adviseert de minister een kleine commissie van drie personen in te stellen, die bij voorkeur niet afkomstig is uit de sfeer van de bij de herstructurering betrokkenen.

De commissie van Drie oftewel de Commissie Doeglas

De minister gaat voortvarend te werk en stelt op 11 juni 1970 een driekoppige commissie in om over concrete maatregelen voor de herstructurering van de aardwetenschappen te adviseren. De commissie bestaat uit de Wageningse hoogleraar D.J. Doeglas, L. Schepers (Britse Petroleum Maatschappij) en A.A. Thiadens (Rijks Geologische Dienst) en is alleen verantwoording schuldig aan de minister.

In een briefje dat Doeglas op 2 juli 1970 naar de twee andere leden stuurt valt te lezen: *Aan het bestaan van de VU zullen wij niet veel kunnen of mogen doen in verband met veel problemen tussen geloofsbelijdenis en de geologie.* Dat Doeglas de aardkunde aan de VU niet wil betrekken bij de concentratie heeft waarschijnlijk meerdere redenen. Gezien haar christelijke grondslag is de verwachting dat de VU zich tot het uiterste zal verzetten tegen een opheffing of samenvoeging met de vier openbare universiteiten in één nieuw instituut. Verder zal door de nauwe samenwerking tussen geologie en fysische geografie binnen de VU bij opheffing van de geologie ook de positie van de fysisch geografische opleidingen aan de VU, UvA en RUU ter discussie moeten worden gesteld. En tenslotte zal beëindiging van de aardkunde aan de VU niet op steun kunnen rekenen van het zittende kabinet De Jong en van de drie christelijke partijen (KVP, ARP en CHU) in de Tweede Kamer.

Toch kost het de commissie nog heel wat moeite om de handhaving van de aardkunde aan de VU in haar rapport te rechtvaardigen, zonder al te veel nadruk te leggen op het bij velen weerstand oproepende argument van het bijzondere karakter van die instelling.

Uiteindelijk luidt de tekst uit het eindrapport: *Met betrekking tot de mate van bundeling, m.a.w. tot het aantal instituten in de toekomst, heeft de commissie zich beraden of de huidige geologische opleiding aan de Vrije Universiteit te Amsterdam bij de concentratie zou dienen te worden betrokken. Nog afgezien van de vraag of de overwegingen van de toenmalige Minister van Onderwijs en Wetenschappen in verband met het bijzondere karakter van deze universiteit, gegeven in zijn brief van 27 december 1965, nu nog worden geacht ongewijzigd van toepassing te zijn, geldt voor dit instituut dat het aantal studenten sterker toeneemt dan aan de andere instituten. Uit de aan de commissie ten dienste staande gegevens blijkt voorts, dat het hier gegeven onderwijs en met name de kwaliteit van het verrichte onderzoek in het algemeen op hoog niveau staan. Gelet bovendien op de aard van de onderwijs- en onderzoeksonderwerpen, meent de commissie, dat er alle aanleiding is de opleiding en de wetenschapsbeoefening aan dit instituut in zijn huidige vorm te laten voortbestaan en zo nodig in de toekomst een zekere uitbreiding van het bestaande onderwijs en onderzoekprogramma toe te laten, waardoor het gewenste element van competitie tot zijn recht zal komen.*

De Commissie Doeglas stelt voor om de bundeling van krachten binnen de aardwetenschappen zoveel mogelijk door te voeren en wil concentratie in één, nog te bouwen, instituut dat in Utrecht moet komen. Na bestudering van het rapport bericht

minister Veringa aan alle openbare en bijzondere universiteiten en hogescholen dat hij van plan is deze aanbevelingen over te nemen.

Hierna breekt een lawine van protesten los, waarbij de woede zich voornamelijk richt tegen de onacceptabele bevoorrechtiging van de VU. Maar in tegenstelling tot de vele boze reacties uit Leiden en Groningen, wordt van de geologen van de UvA geen gezamenlijk en openlijk protest gehoord tegen het voornemen van de minister om de aardkundige opleiding aldaar op te heffen. Mogelijk is de oorzaak de bestuurlijke chaos: tijdens de hoog opgelopen spanningen binnen het Instituut in het najaar van 1970 was er geen instituutsbestuur. De enige reactie komt van de subfaculteit der Geologie en Geofysica die besluit een brief over het plan-Doeglas te sturen naar de faculteit: deze late en slappe reactie is kenmerkend omdat de subfaculteit na december 1965 vrijwel geen aandacht meer heeft besteed aan de voorgenomen herstructurering.

Commissie van Tien

De groeiende ongerustheid over het advies van de Commissie Doeglas maakt dat de vijf bij de herstructurering betrokken universiteiten, waaronder ook de VU, een commissie formeren die bestaat uit twee vertegenwoordigers per universiteit, een hoogleraar en een stafid, de zogenaamde *Commissie van Tien*. Geologie aan de UvA wordt vertegenwoordigd door Egeler en Rondeel; de VU door Wiggers en Wout Nijman. Deze commissie vindt dat het rapport van de Commissie Doeglas te weinig concreet is gesteld om als leidraad te kunnen dienen voor een definitieve herstructurering zonder ernstige gevaren van gehele of gedeeltelijke mislukking. De Commissie van Tien verzint een nieuw model dat uitgaat van verregaande concentratie van de opleiding in Utrecht en het handhaven van kleine geologische subfaculteiten aan de andere universiteiten. Zij slaagt erin in de recordtijd van nauwelijks één maand een model voor de herstructurering op te stellen dat op brede steun kan rekenen van de betrokken subfaculteiten en zelfs instemming krijgt van de minister. Voor de voorzitter van de AR is dat blijkbaar een bittere pil; hij schrijft: *Ik kan niet verhelen dat een gevoel van teleurstelling mij beving bij de gedachte, dat na jarenlang overleg noch de Sectie Aardwetenschappen van de Academische Raad, noch de vervolgens door hem ingestelde commissie [CHA], in staat zijn geweest vergelijkbare voorstellen te formuleren.*

Het overleg tussen de besturen van de betrokken universiteiten en het departement over de organisatievorm van de beoogde herstructurering en het opstellen van de definitieve tekst van de samenwerkingsovereenkomst zal nog een klein jaar in beslag nemen.

Op 4 november 1971 deelt minister M.L. de Brauw de Academische Raad mee dat overeenkomst is bereikt tussen de betrokken instellingen over de wijze waarop de herstructurering van de aardwetenschappelijke opleidingen tot stand zal komen.

In de samenwerkingsovereenkomst staat: *dat de aardwetenschappen een essentieel onderdeel vormen van de natuurwetenschappen dat nauwe wisselwerking heeft met de geografie, de natuurkunde, de scheikunde, de biologie, de prehistorie en de sterrenkunde en als zodanig aan elke universiteit vertegenwoordigd dient te zijn; dat het echter met het oog op een optimale ontwikkeling van het onderzoek en onderwijs in de geologie en geofysica in Nederland eveneens gewenst is door middel van een landelijke herstructurering van de aan de Universiteiten bestaande aardwetenschappelijke opleidingen te komen tot een concentratie en taakverdeling.*

In de overeenkomst wordt onder andere bepaald dat er twee hoofdconcentraties worden

gevormd, een grote in Utrecht en een kleinere in Amsterdam, waarbij voor de laatste wordt uitgegaan van onderlinge samenwerking en wederzijdse complementering van UvA en VU.

In Leiden en Groningen blijven instituten van kleine omvang gehandhaafd, zogenaamde *rompinstituten*. Er wordt een *Interuniversitair Beleidsorgaan voor de Herstructurering der Aardwetenschappen in Nederland* ingesteld, bestaande uit een Bestuur en een Wetenschappelijke Raad. In het Bestuur heeft namens ieder der vijf universiteiten één lid zitting; in de Raad hebben de subfaculteiten ieder twee vertegenwoordigers. De eerste afgevaardigden namens de UvA zijn D. Harting (in het Bestuur) en Egeler en Rondeel (in de Raad). Verder staan in de overeenkomst bepalingen over onderwijs, onderzoek, benoemingen, de uiteindelijke omvang van het wetenschappelijk corps en over de personele, financiële en materiële behoeften van de gezamenlijke subfaculteiten. De tekst van de elf artikelen is summier en soms niet eenduidig waardoor de komende jaren over meerdere zaken conflicten ontstaan tussen de bij de herstructurering betrokken partijen. De overeenkomst wordt in principe aangegaan voor tien jaar en zal na het verstrijken van dat termijn voor onbepaalde tijd worden verlengd.

Hoofdstuk 4 - Verloren strijd om de toekomst van het Geologisch Instituut (1972-1982)

Bijna zes jaar zijn verstreken voordat de minister een voor hem acceptabel advies krijgt voor de herstructurering van de Nederlandse geologie en geofysica. In die tijd hebben talloze besprekingen en vergaderingen plaatsgevonden en zijn tientallen nota's, memoranda, rapporten en notities verschenen.

De voorgestelde herstructurering heeft voor de geologie aan de UvA verstrekkende gevolgen. Haar afdeling geofysica zal worden opgeheven en er zal geen mogelijkheid meer zijn om zich op het Geologisch Instituut in onder meer geochemie en sedimentologie te specialiseren. Op korte termijn moeten met de VU bindende afspraken worden gemaakt hoe de in de overeenkomst vastgelegde *onderlinge samenwerking en wederzijdse complementering* kan worden gerealiseerd. De geschiedenis leert dat dit overleg moeizaam en dikwijls onvriendelijk zal verlopen. Behalve de herstructurering van de Nederlandse aardwetenschappen en de invoering van de WUB staan nog meer veranderingen te wachten: in 1975 de *Wet op de Herstructurering van het Wetenschappelijk Onderwijs*, in 1978 de nota *Hoger Onderwijs voor Velen* die in 1981 zal leiden tot de *Wet op de Tweefasenstructuur* en in 1982 de *Voorwaardelijke Financiering* en de operatie *Taakverdeling en Concentratie aan de Nederlandse Universiteiten en Hogescholen*.

Het vervolg van de Herstructurering

Interuniversitair Beleidsorgaan

De gemaakte afspraken over de herstructurering van de aardwetenschappen in Nederland zijn in november 1971 vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst. De uitwerking wordt de taak van *het Beleidsorgaan* dat bestaat uit een Bestuur en een Wetenschappelijke Raad (WR). Egeler is voorzitter van de WR. Maar omdat hij ook vertegenwoordiger is van de UvA-subfaculteit, bekleedt hij een dubbelpositie waar pas in oktober 1973 verandering in komt als hij als niet-gebonden voorzitter van de WR wordt aangesteld.

Ondanks de recent ingevoerde WUB-democratisering bestaat de WR-afvaardiging van de UvA alleen uit stafleden; studenten en TAS-leden ontbreken. Wel hebben door de WUB *alle* geledingen binnen de universitaire wereld inspraak én stemrecht wat betekent dat het nemen van een beslissing meestal erg lang duurt en het Beleidsorgaan pas na jaren kan beschikken over concrete voorstellen. Van een *optimale ontwikkeling van het onderzoek en het onderwijs in de geologie en geofysica in Nederland* komt daarom weinig terecht, ook al omdat de universitaire geologische wereld nog steeds in meerdere kampen verdeeld is. Door de geringe slagkracht van het Beleidsorgaan is het vervolg van de herstructureringsoperatie te vergelijken met de aanpak in de voorgaande jaren.

De samenwerkingsovereenkomst stelt dat er *twee hoofdconcentraties worden gevormd, één te Utrecht en één te Amsterdam, waarbij wat betreft de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit te Amsterdam wordt uitgegaan van onderlinge samenwerking en wederzijdse complementering*. De bedoeling is dat er in Utrecht een nieuw instituut zal worden gebouwd voor ca. 650 personen. Het is uiteindelijk pas klaar in het cursusjaar 1979-1980. Leiden en Groningen moeten *rompfaculteiten* worden waar studenten, volgens voorstellen in de *Wet Tweefasen Structuur*, nog slechts een propedeutische opleiding kunnen volgen met erna een voortzetting van de studie in Utrecht of Amsterdam. Als het Leidse college in mei 1981 opeens anders besluit door geologie in Leiden geheel op te heffen, betekent dit dat het Geologisch Instituut in Leiden op 31 augustus 1983 ophoudt te bestaan. Ook in Groningen gaat de subfaculteit Geologie ten onder omdat voor de opleiding te weinig docenten, stafleden en faciliteiten beschikbaar zijn.

Intussen probeert de Concentratie Amsterdam haar opdracht *onderlinge samenwerking en wederzijdse complementering* tot een goed einde te brengen. Om dit voor elkaar te krijgen besluiten de subfaculteiten van beide universiteiten een indeling te maken in vier hoofdgroepen: 1) Structurele Geologie (aan de UvA), 2) Hydrogeologie-Kwartairgeologie (aan de VU), en twee complementaire groepen: 3) Stratigrafie (aan de UvA) - Paleontologie (aan de VU) en 4) Petrologie (aan de UvA) - Ertskunde (aan de VU). Daarna blijkt er jarenlang overleg nodig om tot goede afspraken en regelingen te komen, vooral voor de complementaire groepen.

De subfaculteit geologie en geofysica op de UvA

De invoering van de WUB en de landelijke herstructurering van de aardwetenschappen gaan nu grotendeels de gebeurtenissen op de subfaculteit bepalen. Als gevolg van de WUB wordt de subfaculteit vanaf 1972 bestuurd door een (beleidsbepalende) subfaculteitsraad (SFR) en een (beleidsvoorbereidend en beleidsuitvoerend) subfaculteitsbestuur (SFB). Deze organen, en de door de raad ingestelde commissies, worden hierbij ondersteund door het

subfaculteitsbureau. Veel wordt overgelaten aan commissies, zoals de onderwijscommissie, onderzoekscommissie, financiële commissie en huisvestingscommissie.

In de praktijk toont de subfaculteitsraad weinig initiatief en heeft hij meestal geen lange termijnvisie. Dit laatste wordt vooral opgepakt door het subfaculteitsbestuur, waardoor het wetenschappelijke corps in de praktijk een dominante positie houdt.

De voorzitter van het subfaculteitsbestuur moet volgens het faculteitsreglement een hoogleraar of lector zijn, maar omdat er vaak geen hoogleraar bereid is het voorzitterschap op zich te nemen, wordt er gebruik gemaakt van het *experimenteerartikel 55* in de WUB waardoor de voorzitter gekozen kan worden uit het wetenschappelijk personeel in vaste dienst. Zo kent de subfaculteit tussen 1972-1982 vier decanaten: decanaat Rondeel (1972-1974), decanaat Oen (1974-1977), decanaat Werner (1977-1980) en decanaat Oen (1980-1987), waarbij moet worden vermeld dat Oen Ing Soen in 1976 tot hoogleraar is benoemd.

Vakgroepen

Volgens artikel 17 in de WUB moeten er *vakgroepen* worden ingesteld. Onder een vakgroep wordt een groep personen verstaan die binnen één *vakgebied* werkzaam is en waarvan de vertegenwoordigers van alle geledingen het bestuur vormen. Hiermee krijgen personeel en studenten meer beslissingsrecht en wordt de hegemonie van de hoogleraar doorbroken. De vakgroepen kunnen gebruik maken van de diensten van de technische afdelingen, zoals de teken-, slijp- en fotokamer.

In 1973 wordt, na ampel beraad, op het Geologisch Instituut een drietal vakgroepen gevormd, vrijwel conform de bestaande situatie, te weten 1) Structurele Geologie (SG), 2) Ertskunde, Petrologie, Mineralogie (EPM), en 3) Stratigrafie-Paleontologie (SP). De Zesde Afdeling wordt geen vakgroep en deelt dit lot met de Afdeling Geofysica die als afdeling nu direct onder de subfaculteit valt omdat, volgens het herstructureringsmodel, geofysica in Utrecht geconcentreerd gaat worden. Een jaar later wordt de Afdeling Geofysica opgeheven.

Het gevolg van het besluit om de Zesde Afdeling op te heffen en geen vakgroep te maken is dat de drie vakgroepen nu gezamenlijk het prekandidaats-onderwijs moeten gaan verzorgen. Ook zorgt de samenvoeging van de afdelingen stratigrafie en paleontologie in een vakgroep SP voor een onevenredig groot deel van de personele bezetting, die bovendien nog toeneemt door personeel afkomstig uit de Zesde Afdeling. In 1973 heeft de vakgroep SP maar liefst twee hoogleraren en totaal 9,5 formatieplaatsen tegenover de andere twee vakgroepen met ieder een hoogleraar en drie stafleden. Met de tijd verandert deze verhouding enigszins tot in 1978 de verdeling is: SP 8,5, EPM 5 en SG 6.

Voor de vakgroep Structurele Geologie blijven deze 6 formatieplaatsen een moeilijk te verteren zaak: SG heeft geen tegenhanger aan de VU waardoor zij ook het postkandidaatsonderwijs aan beide instellingen moet verzorgen en in de praktijk het grootste deel van het prekandidaatsveldwerk en -excursies. Bovendien is Egeler vaak afwezig omdat hij veel tijd besteedt aan de landelijke herstructurering van de aardwetenschappen.

Terugkijkend kan worden gesteld dat de raad ondoordacht te werk is gegaan met zijn besluit de Zesde Afdeling op te heffen en niet de status te geven van vakgroep.

Herhaaldelijke conflicten zijn hiervan het gevolg die meestal gaan over de uitvoering van het prekandidaats-onderwijs en het organiseren van excursies en veldwerk.

Daarnaast woedt er regelmatig een strijd tussen de vakgroepen over het krijgen van meer personeel. De vakgroepen gaan zich als machtsblokken gedragen en van enige

integratie van de deelgebieden binnen de geologie is geen sprake. De wettelijke status lijkt hun eigenwaan te versterken, wat bij de vakgroep SP leidt tot ongebreidelde uitbreiding van studieonderdelen: in de cursus 1981-1982 zijn er maar liefst 22 postkandidaats studieonderdelen voor totaal slechts 25 doctoraalstudenten. De vakgroepen hebben niet alleen het vakgebied, maar ook het individualisme van de hoogleraren overgenomen.

Onderzoek

In de jaren voor de WUB is het onderzoek voornamelijk gerelateerd aan veldwerk van doctoraalstudenten en promovendi. Als door de WUB de subfaculteitsraad de taak krijgt de wetenschapsbeoefening te coördineren en toe te zien op de deugdelijkheid van de onderzoeksprogramma's stelt de universiteit een *Universitaire Onderzoekscommissie* in met de opdracht een inventarisatie te maken van alle onderzoeksprojecten. Na enig speurwerk blijkt er op de subfaculteit geen sprake te zijn van onderzoeksbeleid: *aan zuiver wetenschappelijk onderzoek (zonder studenten) wordt praktisch niet gedaan*. In 1977 levert deze inventarisatie maar liefst 38 onderzoeksprogramma's op, die ongeveer gelijkelijk verdeeld zijn over de vakgroepen. Het oordeel is kort en veelzeggend: *Binnen de vakgroepen blijkt weinig overleg gepleegd te zijn over de projecten; doel en werkmethode van de projecten wijken af van de vakgroepsdoeleinden; een centraal vakgroepsthema ontbreekt bij alle vakgroepen*.

Opvallend is dat er geen projecten zijn waaraan door docenten en stafleden van meerdere vakgroepen wordt deelgenomen: 15 van de 38 onderzoeken vinden plaats in de Betische Cordilleren waar iedere vakgroep zijn eigen afgeschermd project heeft. Opmerkelijk is het grote aantal projecten in verhouding tot het relatief kleine aantal docenten en stafleden. Om dit te verbeteren wordt er geprobeerd het subfacultaire onderzoeksveld te structureren en het niet-onderwijsgebonden onderzoek te stimuleren. Dit moet gaan leiden tot dwarsverbindingen tussen de vakgroepen, beter onderzoek en optimaal gebruik van het personeel. Maar hiervan komt niet veel terecht: in 1980 worden opnieuw 38 projecten geteld met eenzelfde verdeling over de vakgroepen als drie jaar eerder.

Het aandeel publicaties van de hoogleraren loopt in deze periode sterk terug; dat van de staf verandert nauwelijks in vergelijking met de voorgaande jaren. Het aantal dissertaties bedraagt slechts vijf.

Pogingen van de onderzoekscommissie, SFB en SFR om het onderzoek te structureren, het aantal projecten te beperken en het niet-onderwijsgebonden onderzoek te stimuleren leiden meestal schipbreuk, waarschijnlijk omdat deze organen niet in staat zijn de autonome status van de vakgroepen te doorbreken. De vakgroepen, en met name hun staf, zijn het onderzoeksbeleid gaan bepalen waarbij eigen belang vaak boven subfaculteitsbelang gaat.

Wat meer resultaat oplevert is het MAGNA-project (*Mapa Geológico Nacional de España*): het vervaardigen van een serie geologische kaartbladen van Spanje 1:50.000. Tussen 1974 en 1983 vervaardigt de vakgroep Structurele Geologie 16 kaartbladen in de oostelijke Betische Cordilleren, met een opbrengst van 7,5 miljoen peseta's. Voor de coördinatoren van het project, Harm Rondeel en Otto Simon, is het overbrengen van al die stapels geld naar Nederland steeds weer een hachelijke onderneming omdat de export van peseta's strikt verboden is en men een lange gevangenisstraf riskeert. Het Spaanse geld wordt in

Amsterdam bij de meestbiedende bank omgewisseld in guldens. Inclusief ontvangen rentes bedraagt de totale opbrengst zo'n 380.000 gulden. Dit geld wordt gebruikt om studenten te betalen voor het verrichten van werkzaamheden die nodig zijn om de kaartbladen te maken. Ook wordt een deel van het geld gereserveerd voor onderzoeksprojecten zodat studenten, in een later stadium van de studie, extra veldwerk kunnen verrichten.

In dezelfde tijd brengt het ministerie van O&W een nota uit om meer inzicht te krijgen in de doelen en kwaliteit van het universitaire onderzoek; de minister wenst een doelmatiger besteding van de beschikbare middelen. Als gevolg van deze nota wordt in 1982 de *Voorwaardelijke Financiering* (VF) ingevoerd met het doel de kwaliteit en samenhang van het onderzoek te bevorderen en de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie periodiek te beoordelen.

Een deel van de eerste geldstroom, dit zijn de gelden die rechtstreeks naar de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs gaan, zal naar een tweede geldstroom worden overgeheveld die door ZWO wordt beheerd om aan onderzoek te besteden. Zo worden begin jaren '80 uit deze tweede geldstroom een onderzoeksproject en twee ZWO-medewerkers op het Geologisch Instituut gefinancierd, na het indienen van de nodige subsidievoorstellen.

Herprogrammering en professionalisering van het onderwijs

Landelijk vindt een herprogrammering van het onderwijs plaats volgens de wet *Herstructurering Wetenschappelijk Onderwijs* uit 1975. In 1978 volgt de nota *Hoger Onderwijs voor Velen* die leidt tot de *Wet Tweefasenstructuur*: er moet fors worden bezuinigd. Deze wet Tweefasenstructuur wordt in 1981 door het parlement aangenomen. Dit betekent een ingrijpende verandering van de academische opleidingsstructuur. Voortaan zal de studieduur van de eerste fase, de *gewone* studie, vier jaar bedragen. Er komt een eenjarige propedeuse en een daaropvolgende doctoraalfase van drie jaar; het kandidaatsexamen wordt na 167 jaar trouwe dienst naar de prullenbak verwezen en ook wordt de titel *doctorandus* afgeschaft. De traditionele afsluiting van een universitaire studie door middel van het proefschrift zal nog slechts voor een kleine minderheid zijn weggelegd en slechts bestemd zijn voor de beste studenten die hun doctoraalfase hebben afgerond. Zij kunnen als assistent-in-opleiding (AIO) in dienst komen van de universiteit om een proefschrift te schrijven en worden geacht een gedeelte van hun tweede fase aan onderwijs te besteden. Zo krijgen de universiteiten er meteen een flink aantal goedkope arbeidskrachten bij.

Als reactie schrijft de Academische Raad in een nota *Studieduur Aardwetenschappen aan de Nederlandse Universiteiten: dat de invoering van een vierjarige cursusduur [...] onverantwoord zou zijn. [...] Een vijfjarige cursusduur wordt noodzakelijk geacht.*

Voor de subfaculteit betekent dit dat er de komende jaren opnieuw veel tijd zal moeten worden besteed aan de herstructurering van het onderwijs. Egeler denkt dat het een lastige klus gaat worden om mensen te vinden die bereid zijn zich opnieuw over het onderwijsprogramma te buigen: *de mensen zijn moe*. Het CvB stelt daarom voor dit extra werk een halve formatieplaats ter beschikking, voor drie jaar en buiten de formatie om. Hierop gaat Th.G.M. Winnubst als herprogrammeringsambtenaar aan de slag.

Professionalisering van het onderwijs wordt onder meer teruggevonden in studieguiden waarin studieonderdelen uitgebreider worden beschreven: in de cursus 1971-1972 geeft de

gids nog maar een beperkte omschrijving, uitsluitend van de studieonderdelen tot het kandidaatsexamen; in de cursus 1979-1980 staan van alle onderdelen zowel doelstellingen, studiemiddelen, toelatingseisen, studielast, toetsing, exameneisen, literatuur, inhoud, uitvoeringsvorm als contacturen op papier. Ook dienen docenten voortaan beter bereikbaar te zijn, zoals blijkt uit de toenemende lijst met docentensprekuren. Over veldwerk en excursies kunnen studenten steeds meer lezen, bijvoorbeeld in de *Administratieve regeling voor veldwerk en excursies*, al lijkt deze vooral te zijn gevoed vanuit een oogpunt van wettelijke aansprakelijkheid en minder vanuit een toenemend verantwoordelijkheidsgevoel voor de student.

Een andere ontwikkeling is het opleggen van het vak Wetenschap & Samenleving door de universiteit met het doel meer maatschappelijk relevante onderwerpen bij de studie te betrekken. Hiervoor maakt de universiteit formatie vrij en introduceert de subfaculteit in 1979 het vak *Geologie & Samenleving*.

De secretaris-beheerder en de subfaculteitsambtenaar

Vanaf 1957 had het Geologisch Instituut een secretaris-beheerder in dienst met de taak toezicht te houden op de centrale diensten, de begroting voor te bereiden en de centrale kredieten te beheren. Later werd deze functie veranderd in die van bureauchef. Daarnaast had elke afdeling voor het afhandelen van administratieve zaken nog een secretaresse. Omdat de invoering van de WUB veel extra papierwerk oplevert, wordt voorgesteld de centrale administratie uit te breiden met een subfaculteitsambtenaar (SFA), die de dagelijkse leiding zal krijgen over het subfaculteitsbureau. De TAS strijdt tegen, want zij vreest van deze ambtenaar strengere controle dan men tot nog toe gewend is. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen, gaat de SFR alleen met dit voorstel akkoord onder uitdrukkelijke voorwaarde dat de subfaculteitsambtenaar geen personeelsbeheertaak toegewezen zal krijgen.

In 1975 wordt T.T. Yap als subfaculteitsambtenaar aangesteld. In het eerste jaarlijkse evaluatiegesprek wordt duidelijk dat de uitvoering van de werkzaamheden slecht is verlopen. Dat is niet zo vreemd als blijkt dat voor deze functie nooit een taakomschrijving is gemaakt en de SFA geacht werd *zelf de functie verder te ontwikkelen*. Er wordt nu alsnog een functieomschrijving opgesteld, waarin staat dat de SFA verantwoordelijk is voor een doelmatige beleidsvoorbereiding met betrekking tot personele en financiële middelen en verder met beleidsuitvoering door het opzetten van een efficiënte administratieve organisatie- en informatiestructuur. Ook deze aanpak loopt opnieuw op niets uit, wat leidt tot het vertrek van de subfaculteitsambtenaar. De oplossing wordt gezocht in het opnieuw aanstellen van een secretaris-beheerder met een uitgebreide taakomschrijving. Deze functionaris krijgt naast het oplossen van de problemen op het Instituut ook nog te maken met de herprogrammering van het onderwijs en de landelijke herstructurering, dit alles opgeschreven in een vier pagina's tellende functieomschrijving waaruit duidelijk blijkt dat aan de secretaris-beheerder hoge eisen worden gesteld. Hij moet beschikken over: *een voltooide academische opleiding met bestuurlijke ervaring of een daarmee gelijk te stellen kennisniveau; ervaring in de beleidsvoorbereidende en beleidsuitvoerende sfeer ...; goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid; leidinggevende kwaliteiten; creativiteit bij de benadering van de problematiek [en] belangstelling voor de aardwetenschappen*. Na een sollicitatieprocedure valt de keuze op Th.G.M. Winnubst, gepassioneerd alpinist en tijdens zijn studie behorend tot de harde kern van EGO. Dick Winnubst, die in 1973 is afgestudeerd als geoloog, is goed op de hoogte van de gang van zaken binnen de

subfaculteit, omdat hij al eerder voor korte tijd de subfaculteitsambtenaar heeft vervangen naast zijn werkzaamheden als herprogrammeringsambtenaar. Toch blijkt ook hij in de praktijk moeite te hebben om op doeltreffende manier allerlei zaken aan te pakken die in de voorgaande jaren verwaarloosd werden.

Hoogleraren

In het najaar van 1972 zijn vijf hoogleraren verbonden aan de subfaculteit: De Roever, Egeler, MacGillavry, Hermes en Hospers.

De Roever wordt in maart 1973 ziek en krijgt ziekteverlof. Hij laat al spoedig weten het toe te juichen als er een opvolger kan worden gevonden; per 1 januari 1975 gaat De Roever met vervroegd emeritaat en wordt eervol ontslagen. In juni 1976 wordt Oen Ing Soen benoemd tot gewoon hoogleraar in de petrologie, ertskunde en mineralogie. Hoewel de procedure probleemloos is verlopen, zijn intussen ruim 2½ jaar verstreken voordat Oen de toga kan aantrekken. Na zijn emeritaat wordt De Roever een ander mens, vriendelijker en opener, iemand die zich niet langer hoeft te onderwerpen aan de wub-se spelregels waar hij grote bezwaren tegen heeft. De Roever bezoekt nog regelmatig het Instituut om de boekenbak met nieuwe literatuur door te nemen en anderen attent te maken op belangrijke publicaties. Hij overlijdt op 24 september 2000, 83 jaar oud.

Oen Ing Soen (1928-1996), of zoals hij in verband met allerlei vergissingen liever wordt genoemd I.S. Oen, is een veelzijdig wetenschapper. Geboren te Semarang, begint hij in 1948 zijn studie geologie aan het Geologisch Instituut van de UvA. Hij promoveert bij Westerveld op het proefschrift *The geology, petrology and ore deposits of the Viseu region, northern Portugal*. In 1976 volgt hij De Roever op als hoogleraar in de Petrologie, ertskunde en mineralogie. Oen verricht veldwerk in Portugal, Spanje, Groenland, Tanzania, Zweden en Sri Lanka. In een persoonlijk gesprek in zijn werkkamer, in de buurt van zijn alom bekende ijskastje, spreekt hij over veldwerk als *werk waar hij altijd weer naar uitkijkt*. Naast zijn wetenschappelijk werk besteedt Oen veel tijd aan bestuurlijke taken: in de woelige periode van de jaren '70 en '80 blijkt hij de persoon te zijn die op een vriendelijke en diplomatieke manier vaak de leiding neemt en zijn eigen weg bewandelt, zonder daarbij te veel conflicten op te roepen. Oen blijft, naast zijn aanstelling aan de VU in 1988, tot zijn emeritaat in 1993 aan de UvA verbonden.

Hospers is sinds het begin van de cursus 1972 met ziekteverlof en krijgt per 1 januari 1975 eervol ontslag als gewoon hoogleraar in de Geofysica der vaste aarde. De formatieplaats en de eraan gekoppelde baret gaan naar Utrecht, waar de geofysica volgens de samenwerkingsovereenkomst moet worden geconcentreerd.

MacGillavry wordt met ingang van 1 september 1978 eervol ontslagen uit zijn ambt van gewoon hoogleraar in de paleontologie. Hij overlijdt in 2012 op de respectabele leeftijd van 103 jaar.

Na het emeritaat van MacGillavry lijdten meerdere pogingen om de vacante leerstoelen te bezetten schipbreuk, omdat elke vakgroep haar eigen plan opstelt met eigenbelang voorop. Om uit de impasse te komen wordt een commissie ingesteld die in maart 1980 advies uitbrengt: één plaats wordt bestemd voor de mariene geologie om de Concentratie Amsterdam een eigen gezicht te geven, een andere wordt deels gereserveerd voor

toegepaste geologie en deels voor isotopen-geologie. Verder wordt besloten dat Egeler na zijn emeritaat, moet worden opgevolgd door een ordinarius in de tektoniek. Vervolgens functioneert de benoemingscommissie zo slecht dat de subfaculteit in 1982 nog steeds maar twee hoogleraren telt als de operatie *Taakverdeling en Concentratie aan de Nederlandse Universiteiten en Hogescholen* (TVC-operatie) losbarst.

Wellicht heeft dit geringe aantal kroondocenten aan de UvA, in vergelijking met de zes aan de VU, een belangrijke rol gespeeld als de minister in maart 1983 wordt geadviseerd om de subfaculteit Geologie aan de UvA op te heffen en samen te voegen met de subfaculteit van de VU.

Gevolg van de landelijke herstructurering: de VU, een opgedrongen partner

De studie geologie aan de VU wordt pas mogelijk in 1960; het aantal studenten blijft tot het midden van de jaren-70 klein. Terwijl de UvA al sinds het begin van de jaren dertig over een groot en modern geoutilleerd instituut beschikt met veel personeel en studenten, verhuist de subfaculteit Aardwetenschappen van de VU pas in 1965 naar een nieuw instituut aan de Boelelaan in Buitenveldert. Het is een plek die de allure van het imposante gebouw aan de Nieuwe Prinsengracht mist. Door dit alles zijn de UvA-geologen geneigd met een zeker superioriteit neer te kijken op hun VU-collega's.

De verhouding tussen de beide Amsterdamse universiteiten is koel en afstandelijk, ook omdat tijdens de herstructureringsoperatie van de jaren 1966-1971 de VU meer dan eens haar christelijke grondslag als wapen heeft gebruikt om haar belangen te verdedigen. Toch moeten de UvA-geologen door de overeenkomst van november 1971 op diverse bestuurlijke niveaus gaan overleggen met hun VU-collega's, wat maar al te vaak met argwaan en terughoudendheid gebeurt.

Verenigde subfaculteiten der Geologie en Fysische Geografie (VSF) aan de VU

Tot 1957 is er aan de VU geen opleiding geologie waardoor studenten biologie met een bijvak geologie colleges en practica volgen op de UvA. Pas als A.J. Wiggers bij de subfaculteit biologie tot bijzonder lector in de geologie is benoemd, kan een deel van het geologisch onderwijs op de VU worden verzorgd. In 1960 worden drie voltijds hoogleraren in de geologie benoemd: A.J. Wiggers (Fysische Geografie en kwartairgeologie), J.R. van de Fliert (Historische en tektonische Geologie) en W. Uytendogaard (Mineralogie en petrologie). Zij spelen in de jaren '60 en '70 een belangrijke rol bij de landelijke herstructurering en bij het overleg binnen de Concentratie Amsterdam.

A.J. (Anton) Wiggers doet zijn doctoraalexamen fysische geografie aan de UvA en ontwikkelt zich tot een door vele vakgenoten erkende autoriteit op het gebied van de bodemkunde, geologie en hydrologie van laaglandgebieden. Hierdoor is hij bij uitstek geschikt een brug te bouwen tussen geologie en fysische geografie waardoor aan de VU van meet af aan een nauwe samenwerking ontstaat tussen deze verwante disciplines. Van 1960 tot 1971 is hij hoogleraar-directeur van zowel het Geologisch, als het Geografisch Instituut van de VU en daarna decaan van de Verenigde Subfaculteiten der Geologie en der Fysische Geografie (VSF).

Door de symbiose van geologie en fysische geografie neemt de VU binnen de aardwetenschappen in Nederland een unieke positie in, die sterk verschilt met die elders in het land waar geologen dikwijls met minachting neerkijken op fysisch-geografen. Wiggers heeft dit ondervonden tijdens zijn studie aan de UvA waar hij te midden van studenten geologie colleges volgde bij Brouwer, die onverbloemd blijkt gaf van zijn afkeer voor alles wat met fysische geografie te maken had.

J.R. (Jan) van de Fliert, afgestudeerd en gepromoveerd in Utrecht is een rechtlijnig man en een rechtzinnig christen. Toch is hij overtuigd aanhanger van de evolutietheorie en distantieert zich in woord en geschrift van de creationistische opvattingen van de mannenbroeders. Hij is een VU-man in hart en nieren die binnen de samenwerkingsovereenkomst op geen enkele wijze verantwoording verschuldigd wenst te zijn aan de UvA-subfaculteit waar volgens hem de traditionele gezagsverhoudingen verloren zijn gegaan.

W. (Willem) Uytenbogaardt [1935] legt kort na de oorlog zijn doctoraalexamen af op de UvA. Hij wordt op 1 oktober 1960 benoemd tot gewoon hoogleraar aan de VU en is een internationaal erkend deskundige op het gebied van de ertsmicroscopie. In de jaren zeventig verlegt hij zijn belangstelling naar de problematiek rond het verantwoord gebruik en beheer van bodemschatten en hun rol in de geopolitiek. In verband hiermee stapt hij in 1977 over naar de Technische Hogeschool Delft. Hij is, in tegenstelling tot zijn twee collega's, meer bereid tot een samenwerking met de UvA.

Na een periode aan De Lairesestraat worden in 1965 zowel de geologie als de fysische geografie gezamenlijk ondergebracht in het Instituut voor Aardwetenschappen aan de De Boelelaan. Volgens de WUB is een beoogde subfaculteit der Aardwetenschappen juridisch-technisch niet mogelijk omdat de geologie en de fysische geografie binnen de gedemocratiseerde structuur respectievelijk binnen de faculteit der Wis- en Natuurkunde en de interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie vallen. Daarom bedenkt de VU een constructie in de vorm van de *Verenigde Subfaculteiten der Geologie en der Fysische Geografie* (vsf). *De jure* zijn er twee afzonderlijke subfaculteiten, *de facto* vormen ze als vsf een enkele eenheid met één raad en één bestuur.

Van der Fliert schrijft in 1980 als decaan van de vsf: *De jaren zestig en zeventig waren... allesbehalve een periode van stabiele kaders die de noodzakelijke voorwaarden zouden moeten scheppen voor de optimale ontwikkeling van wel gefundeerd eigen beleid in de wetenschapsbeoefening en het leggen van hechte fundamenten voor een goede onderzoekstraditie in de aardwetenschappen. Deze omstandigheden hebben gemaakt dat de bijdrage van de Vrije Universiteit aan de wetenschapsbeoefening nationaal en internationaal tot nu toe betrekkelijk bescheiden is geweest...*

Als gevolg van de WUB worden op de VU vijf vakgroepen ingesteld: 1) Paleontologie-Stratigrafie; 2) Ertskunde-Petrologie-Mineralogie; 3) Hydrologie-Hydrogeologie; 4) Kwartairgeologie; 5) Algemene en Toegepaste Fysische Geografie en Meteorologie.

Terwijl op het Geologisch Instituut in 1981 nog maar twee hoogleraren werkzaam zijn, namelijk I.S. Oen en Hermes, neemt de staf in de jaren 70 binnen de vsf toe van vier naar elf. Wel blijft het aantal nieuwe studenten geologie en fysische geografie in die periode op de VU substantieel kleiner dan op de UvA.

Verschil in verwachtingen

De besprekingen tussen UvA en VU over de toekomstige samenwerking beginnen pas eind 1972 omdat als gevolg van de WUB eerst een subfaculteitsraad (SFR) moet worden opgericht. Al gauw heeft de SFR op het Geologisch Instituut de indruk dat van de kant van de VU een grote mate van terughoudendheid en scepsis heerst op het gebied van deze samenwerking. Gedacht wordt dat het de VU, in de gegeven situatie, vooral gaat om het krijgen van meer formatieplaatsen.

Ook het einddoel van beide universiteiten blijkt te verschillen: de VU stelt een nauw afgebakende taakverdeling voor beide subfaculteiten voor, waarin een duidelijke scheiding van opleidingen tot uiting moet komen, terwijl de UvA aandringt op de vorming van intersubfacultaire werkgemeenschappen waardoor één gezamenlijke Amsterdamse geologische opleiding gerealiseerd kan worden en de samenwerking en wederzijdse complementering optimaal is.

Bij het opmaken van de balans in 1973 constateren de besturen van beide subfaculteiten dat er tot dan toe weinig tastbare resultaten zijn bereikt en stellen voor het samenwerkingsverband nog een jaar uit te stellen. Wel wordt er intussen een *Commissie samenwerking GU-VU* opgericht: [...] *in beginsel voor de duur van de samenwerkingsovereenkomst* [...] en met de verklaring dat [...] *twee afzonderlijke instellingen gehandhaafd blijven, waarbij de twee subfaculteiten gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen voor onderwijs en onderzoek in de geologische vakken aan de Amsterdamse concentratie. Enkele van de in het herstructurerings-model aangegeven scheidingen, met name die tussen de stratigrafie en de paleontologie en tussen de petrologie en de ertskunde, hebben belemmerend gewerkt bij tot dusver ondernomen pogingen om tot samenwerking te komen. Daarom zullen minstens twee interuniversitaire werkgroepen worden opgericht, onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van de gezamenlijke subfaculteiten. Deze interuniversitaire werkgroepen zullen de uitvoerende verantwoordelijkheid dragen m.b.t. onderwijs en onderzoek in de betrokken vakgebieden.* De eerste taak van de twee werkgroepen is nu het maken van een structuurplan.

Gezamenlijk structuurplannen

Ertskunde-Petrologie-Mineralogie (EPM)

Het overleg tussen de UvA en VU op het gebied van de petrologie en ertskunde verloopt redelijk voorspoedig, waarschijnlijk omdat de persoonlijke verhoudingen goed zijn. De VU-delegatie bestaat uit W. Uytenbogaardt en L. Westra, die beiden aan de UvA zijn opgeleid. Ook is er al vanaf 1971 een samenwerking tussen beide vakgroepen in het zgn. NUGPIT-project in Tanzania. Een bijkomend voordeel is dat het aantal bezette formatieplaatsen voor de wetenschappelijke staf bij beide vakgroepen gelijk is, namelijk vier. Al na een paar maanden, in mei 1974, is het structuurplan klaar en vermeldt: *De vakgroepen gaan ervan uit dat hun respectievelijke subfaculteiten en de landelijke herstructureringsorganen instemmen met een volledig partnerschap der beide vakgroepen met alle consequenties van dien. De vakgroepen verwerpen uitdrukkelijk een differentiatie [naar een complementaire opbouw] gegrond op vakgebieden, waarbij de ertskunde aan de ene [VU] en de petrologie aan de andere vakgroep [UvA] wordt toebedeeld, als zijnde vakkundig en organisatorisch ondoelmatig, niet efficiënt en eerder belemmerend dan bevorderend voor een integratie der vakgebieden en een samenwerking der vakgroepen. Zolang door hogere bestuursorganen niet anders is beslist, blijven de vakgroepen formeel als*

zelfstandige eenheden optreden, doch werkelijk wordt door dit structuurplan aan het partnerschap zodanige inhoud gegeven dat alleen beide vakgroepen tezamen als een effectieve werkeenheid kunnen functioneren.

Stratigrafie-Paleontologie (SP)

Terwijl er nu bij EPM sprake is van verdergaande samenwerking, verlopen de onderhandelingen binnen SP niet bepaald soepel. In september 1974 ontvangt de Wetenschappelijke Raad het bericht dat er over het structuurplan bij SP weinig positiefs is te melden. Een half jaar later is de situatie nog steeds slecht omdat de VU-subfaculteit het structuurplan van haar vakgroep Paleontologie niet heeft goedgekeurd. Maar ook het conceptstructuurplan van de UvA-vakgroep SP moet eerst belangrijke wijzigingen ondergaan omdat de opvattingen van het subfaculteitsbestuur en van de subfaculteitsraad met elkaar botsen. Onder druk van het Beleidsorgaan, de CvB's van UvA en VU en op aandringen van de Leidse universiteit die de samenwerking tussen UvA en VU als een essentiële voorwaarde ziet voor het doorgaan van de landelijke herstructurering, wordt het overleg in het najaar 1975 hervat.

Na drie jaar van moeizaam overleg, worden dan eindelijk drie beleidspunten geformuleerd, namelijk: *1) Wat de samenwerkingsstructuur betreft gaan de gedachten in de richting van die welke voor de Ertskunde-Petrologie is ontwikkeld. Dat betekent dat er 2 vakgroepen Strat/Pal zouden bestaan, waarbij weliswaar accentverschillen aanwezig kunnen zijn, meer paleontologisch aan de VU, meer stratigrafisch aan de UvA, maar waarbij de aanwezigheid van paleontologische stafleden aan de UvA en stratigrafische aan de VU tot de reële mogelijkheden behoort, waarbij eventueel gedacht zou kunnen worden aan lectoraten. 2) Van de te benoemen hoogleraar in de paleontologie zal een profiel gemaakt worden [...] 3) [...] de nieuwe hoogleraar in de paleontologie in de Amsterdamse concentratie [na het emeritaat van MacGillavry] zal aan de VU worden benoemd [...]*

Een volgende mijlpaal in de samenwerking is het goedkeuren van het studieprogramma op 28 september 1976. Hierin wordt gesproken van een samenwerking tussen de vakgroepen UvA en VU in federatief verband *die om praktische of meer principiële (met de structuur of speciale doelstelling van de universiteit samenhangende) redenen bij voorkeur door eigen docenten verricht dienen te worden [...]* waarbij samenwerking vooral geboden is op het terrein van de micropaleontologie die op hoog niveau beoefend dient te worden. Het federatieve verband wordt op de volgende manier toegelicht: *1)[...] hiermee wordt de zelfstandigheid van de beide universiteiten op grond van de wettelijke structuren tot uitdrukking gebracht en 2) het eigen karakter [wordt] wederzijds uitdrukkelijk erkend.*

Het onderwijs deelt men op in drie hoofdrichtingen: *1) algemene paleontologie-paleobiologie voor verantwoordelijkheid van de vakgroep aan de VU, 2) stratigrafie voor verantwoordelijkheid van de vakgroep aan de UvA en 3) stratigrafie-paleontologie voor verantwoordelijkheid van de beide vakgroepen.*

Toch zit er een essentieel verschil in de overeengekomen samenwerking binnen Stratigrafie-Paleontologie en die van EPM. Voor EPM wordt op basis van de beginselverklaring uitgegaan van een volledig partnerschap en een gezamenlijk structuurplan, op grond waarvan beide vakgroepen als een effectieve werkeenheid kunnen functioneren. Bij SP is sprake van een meer vrijblijvende samenwerking in de vorm van een federatief verband wat de VU de mogelijkheid biedt onder de dekmantel van haar grondslag een eigen beleid te voeren. Na

vijf jaar moeizaam onderhandelen hangt dit samenwerkingsverband nog steeds van compromissen aan elkaar.

Onduidelijk is de positie van Van de Fliert die gezien zijn leeropdracht, de tektonische en historische geologie, formeel behoort bij de vakgroep Structurele Geologie, maar niet bereid is voor zijn werkzaamheden verantwoording af te leggen aan de UvA. Aan deze onduidelijkheid zal in latere jaren op ingenieuze manier een einde komen als vanaf 1980 Van de Fliert met zijn collega Hermes een informele werkgroep vormt, die werkt op het gebied van stratigrafie én tektoniek in Zuid-Spanje. Het blijkt een constructie te zijn waarbij Van de Fliert in ieder geval geen verantwoording meer hoeft af te leggen aan de vakgroep Structurele Geologie van de UvA.

De gewraakte advertentietekst

Zoals afgesproken zal na het emeritaat van MacGillavry in 1978 de volgende gewoon hoogleraar Paleontologie benoemd worden aan de VU. Als de advertentietekst hiervoor is opgesteld, ontstaat binnen de vakgroep SP op het Geologisch Instituut groot ongenoegen omdat sollicitanten worden verzocht in te stemmen met de christelijke grondslag van de VU. Nu staat bij de VU een dergelijke zin standaard in elke advertentie voor benoemingen, zoals ook is gebeurd in de advertentie voor een ordinarius in de (erts)petrologie in verband met de opvolging van Uytendaele die in januari 1977 naar de TH in Delft is vertrokken, en waartegen geen bezwaar is gemaakt. Maar de taakomschrijvingscommissie voor het hoogleraarschap Paleontologie vindt de betreffende passage toch onaanvaardbaar. MacGillavry en Van Harten, beiden lid van deze taakomschrijvingscommissie, wenden zich tot het Beleidsorgaan en stellen dat in het kader van de interuniversitaire samenwerking de UvA-vakgroep SP *een vrijwaring meent te moeten handhaven tegen de mogelijkheid, dat uit hoofde van het karakter van de VU een ordinarius wordt benoemd wiens onderwijs voor ons onaanvaardbaar is; juist in de wetenschap als de paleontologie is dit een punt waarop men geen risico mag nemen[...]* De vrijheid van onderwijs eist dat de te benoemen hoogleraar ook voor ons verantwoord en aanvaardbaar onderwijs geeft. Het CvB-UvA verklaart vervolgens dat als de VU niet bereid is de gewraakte passage in te trekken de UvA zich ernstig zal beraden over verdere deelname aan de herstructurering.

Op het Geologisch Instituut vindt een extra vergadering van de SFR plaats, waar de motie van MacGillavry en Van Harten tegenover een motie van Oen staat, die vindt dat de grondslag van de VU *met eisen van onderwijs en onderzoek niets van doen heeft*. Verder deelt Oen mee dat er over dit punt tussen beide colleges nog overleg zal plaatsvinden. Als resultaat van dit overleg haalt de VU bakzeil: op 24 oktober 1978 maakt K.van Nes (CvB-VU) bekend dat de betreffende zin in de advertentie zal worden geschrapt. Wél zal worden vermeld dat de VU een universiteit is op christelijke grondslag. Ook wijst Van Nes op de mogelijkheid van dispensatie inzake het ondertekenen van de grondslag. In de advertentietekst komt nu te staan: *The Free University is a private university with a Christian charter. Further information on this point will be sent to applicants*. Men dient zich hiervoor te wenden tot Van de Fliert, voorzitter van de benoemingscommissie. Van de Fliert krijgt daarmee de mogelijkheid met de sollicitanten in gesprek te gaan over de grondslag van de VU.

Op advies van de benoemingscommissie wordt J.E. van Hinte voorgedragen als hoogleraar. Vooral omdat Van Hinte iemand is met een sterk stratigrafische inslag, gaat de vakgroep SP van de UvA akkoord met deze voordracht en eind 1978 wordt Van Hinte aan de VU benoemd tot gewoon hoogleraar in de paleontologie.

Jan Engelbert van Hinte promoveert in 1962 cum laude in Utrecht op zijn proefschrift over de biostratigrafie van Cretaceïsche/Paleogene planktonische foraminiferen. Daarna werkt hij bij oliemaatschappijen in Afrika, Midden- en Noord-Amerika, Canada, het Middellandse Zeegebied en Frankrijk.

Omdat Van Hinte niet betrokken is geweest bij de landelijke herstructurering, noch bij de stammenstrijd tussen de UvA en VU, kan hij zonder vooroordelen zijn werkzaamheden beginnen. Van Hinte is iemand die zich weinig aantrekt van de gevestigde orde; hij verfoeit hokjesgeest en de bestaande rivaliteit en animositeit tussen vakgroepen. Door zijn joviale en ontwapenende manier van optreden is hij bij uitstek de persoon om een nieuw beleid op gang te brengen dat gericht is op een hechte samenwerking tussen UvA en VU.

De situatie die Van Hinte bij zijn komst in Amsterdam aantreft, is niet rooskleurig: van een werkelijke samenwerking tussen de vakgroepen op het gebied van stratigrafie en paleontologie is het nog niet gekomen. Verder zijn bij de vakgroep aan de UvA de onderlinge verhoudingen slecht en ontbreken richtinggevende kroondocenten waardoor van een gecoördineerde aanpak van onderzoek geen sprake is; de vakgroep op de VU is onderbemand en speelt in vergelijking met de andere vakgroepen een bescheiden rol. Van Hinte beseft dat de subfaculteit aansluiting moet krijgen bij de moderne ontwikkelingen binnen het geologisch onderwijs en onderzoek. Daarom vindt hij de benoeming van een hoogleraar in de mariene geologie van groot belang.

Om te onderzoeken hoe de stratigrafie-paleontologie aan beide universiteiten uit het slop kan worden gehaald, wordt een commissie ingesteld. Van Hinte krijgt hierin de kans de leden te overtuigen dat mariene geologie de subfaculteit een nieuw gezicht kan geven. Er volgt de oprichting van een werkgroep *Mariene Geologie* waarvan Van Hinte ad-hoc voorzitter wordt. De werkgroep heeft het plan de mariene geologie het kroonjuweel te laten worden van de Concentratie Amsterdam. Daartoe wordt een aanzienlijke subsidieaanvraag ingediend bij het Stimuleringsfonds van het Ministerie van O&W. De aanvraag wordt gehonoreerd onder andere voor het aanstellen van twee medewerkers voor drie jaar. Zij zullen daarna door de universiteiten moeten worden overgenomen. Dit levert opnieuw de nodige problemen op van zowel UvA, als van VU-zijde, omdat deze voorwaarde voorbijgaat aan de personele en financiële situatie binnen de krimpende subfaculteit. Het lukt Van Hinte daarom voorlopig niet om Amsterdam het centrum te laten worden van de mariene geologie in Nederland.

Ook Van Harten doet nog een poging: namens zijn vakgroep stuurt hij een brief naar het SFB waarin gesteld wordt dat het samenwerkingsverband binnen de hoofdgroepering stratigrafie-paleontologie de experimentele fase nu gepasseerd is omdat de UvA/VU-werkgroep, *nog steeds een universitair unicum in Nederland*, van de grond is gekomen. Hij schrijft dat een aantal zaken een efficiënte samenwerking wel bemoeilijkt, namelijk: 1) *dat de VU-vakgroep te krap is gehuisvest*; 2) *dat de personele en materiële infrastructures van de VU-vakgroep zwak zijn* en 3) *dat de communicatie op de gebieden van onderwijs, onderzoek en organisatie moeizaam is door de te grote afstand tussen beide instituten*. Daarom stelt Van Harten, namens zijn vakgroep, een ruimtelijke concentratie van beide vakgroepen voor in *een gebouw van de UvA, bij voorkeur op het Roeterseiland*. Met *een gebouw* wordt vrijwel zeker het Geologisch Instituut bedoeld waar, na de opheffing van de afdeling Geofysica, de

gehele westvleugel ter beschikking is gekomen voor de vakgroep SP en er dus voldoende ruimte is voor huisvesting van een mariene tak.

Maar de werkelijkheid is anders: intussen is het september 1982 en de operatie *Taakverdeling en Concentratie aan de Nederlandse Universiteiten en Hogescholen* (TVC-operatie) is gestart. In het eindrapport wordt minister Deetman geadviseerd de subfaculteit aan de UvA op te heffen en samen te voegen met het geologische deel van de VSF-VU, wat de minister eind 1983 overneemt. Hierdoor komt definitief een einde aan de droom van Van Hinte en Van Harten om aan de UvA een marien geologisch centrum te stichten. De benoemingsprocedure voor een hoogleraar mariene geologie wordt nog wel voortgezet waarbij Wolfgang Schlager als enige kandidaat wordt voorgedragen. Schlager wordt per 1 mei 1985 aan de VU benoemd tot hoogleraar in de Mariene geologie.

Stagnatie in de aanstelling van kroondocenten ontnemt de UvA-subfaculteit de slagkracht die nodig zou zijn geweest om tot resultaten te komen in een door problemen om de stratigrafie-paleontologie gedomineerde strijd. Het decennium 1972-1982 is puur verlies voor de Amsterdamse geologie. De tijd die noodzakelijkerwijs gestoken is in de samenwerking tussen de geologische subfaculteiten van beide universiteiten heeft weinig resultaat opgeleverd. De samenwerking loopt uit op een overname van de UvA door de VU. Het zijn tien jaar die voor altijd onttrokken zijn aan de ontwikkeling van het vakgebied.

Terugblik

Als uitvloeisel van de herstructurering van de aardwetenschappen in Nederland zijn er aan het eind van de jaren zeventig twee concentraties ontstaan: een grote in Utrecht met zes hoofdgroeperingen die het gehele vakgebied bestrijken en een kleinere in Amsterdam met vier hoofdgroepen, te weten: 1) Structurele Geologie, 2) Hydrogeologie-Kwartairgeologie, 3) Stratigrafie-Paleontologie en 4) Petrologie-Ertskunde. De rompsubfaculteiten in Leiden en Groningen hebben ieder slechts één hoofdgroepering, respectievelijk Paleontologie-Stratigrafie en Actuo-geologie. Maar Leiden en Groningen redden het niet omdat het Leidse CvB in 1981 besluit de studierichting geologie op te heffen en de Groningse subfaculteit ten ondergaat door gebrek aan docenten, stafleden en faciliteiten.

Binnen de Concentratie Amsterdam is vanaf het midden van de jaren zeventig een complementaire samenwerking tot stand gekomen tussen de UvA-vakgroepen Ertskunde-Petrologie-Mineralogie en Stratigrafie-Paleontologie en hun tegenhangers aan de VU. De hoofdgroepering Structurele Geologie is te vinden op de UvA; de hoofdgroepering Hydrogeologie en Kwartairgeologie op de VU. Geofysica aan de UvA is opgeheven en geconcentreerd in Utrecht.

Na het ontslag van Hospers (1975) en de emeritaten van MacGillavry (1978) en Egeler (1982) zijn er nog slechts twee hoogleraren werkzaam op het Geologisch Instituut: Oen en Hermes. Oen is als enige actief betrokken bij het bestuur, beheer, onderwijs en onderzoek van de subfaculteit. Hermes heeft zich vervreemd van de geologische gemeenschap en onttrekt zich aan de meeste van de aan zijn docentschap verbonden taken. De benoemingsprocedures van docenten in de mariene geologie, tektoniek en de toegepaste ertsgeologie zijn bij het

begin van de TVC-operatie nog niet afgerond. Daardoor verkeert de subfaculteit wat betreft het aantal docenten in een ongunstige positie ten opzichte van de VU.

De invoering van de WUB, twee opeenvolgende herprogrammeringen van het onderwijs, en het ten uitvoer brengen van de afgesproken samenwerking met de VU, leiden tot een aanzienlijke toename van het aantal bestuurlijke organen en commissies (en de daarmee gepaard gaande tijd en papierwinkel). Voor de staf, die in omvang en samenstelling sinds het begin van de jaren zeventig vrijwel onveranderd is gebleven, levert dit veel extra werk op; wetenschappelijk onderzoek is daarmee voor de meeste stafleden een sluitpost van hun universitaire werkzaamheden geworden. Frustratie hierover zorgt aan de vooravond van de TVC-operatie voor weinig tot geen motivatie om zich in een nieuwe operatie te verdiepen. In het najaar van 1982 zijn bij het subfaculteitsbureau nog maar drie personen werkzaam. Het hoofd ervan, secretaris-beheerder Winnubst, tevens secretaris van het SFB en de SFR, lukt het niet om zijn veelomvattende takenpakket naar behoren uit te voeren. Ook de in september 1979 aangestelde Onderwijs- en Studietoelichting blijkt ongeschikt te zijn voor zijn functie. Na meerdere conflicten wordt hem zelfs begin 1982 de toegang tot het Instituut ontzegd.

De totale personeelsformatie is door meerdere bezuinigingsronden intussen teruggebracht van 74 fte in 1972 naar 60 in 1982. En er is wederom verdere reductie aangekondigd die moet leiden tot een formatie van 48,6 in 1986.

In tegenstelling tot de situatie bij de VU is op de UvA geen sprake van samenwerking tussen de subfaculteit Geologie met die van de Fysische Geografie en Bodemkunde. In het begin van de jaren zeventig zijn de twee groeperingen ieder hun eigen weg gegaan nadat in de voorafgaande dertig jaar een toenemende verwijdering is ontstaan die hoofdzakelijk te wijten is aan de zich *ver boven de fysisch geografen verheven voelende geologen*. Een voorstel van het CvB om beide subfaculteiten gezamenlijk te huisvesten op het Roeterseiland werd door beide partijen van de hand gewezen.

Toch zijn er ook enkele positieve punten te melden. Het aantal eerstejaars op het Geologisch Instituut is in de jaren zeventig sterk toegenomen en in 1982 gestegen naar 37, wat heel wat meer is dan de 9 bij de VU. De predoctoraal opleiding met Rondeel als stimulerende coördinator, is sinds 1969 aanzienlijk gemoderniseerd en de kwaliteit ervan wordt alom geprezen.

De samenwerking van de vakgroep EPM van de UvA en VU loopt goed. In 1976 begint een onderwijs gebonden onderzoek in het Zweedse Bergslagen met een veelbelovend programma, waarvan wordt verwacht dat het aantal publicaties en promoties de komende tijd zal toenemen.

Na een moeizame start heeft de samenwerking tussen de vakgroepen Stratigrafie en Paleontologie van UvA en VU geleid tot de oprichting van een gezamenlijke werkgroep Mariene Geologie die voor haar onderzoek een aanzienlijke subsidie heeft ontvangen van het Stimuleringsfonds van de Directie Wetenschapsbeleid van het Ministerie van O&W. Even zijn de vooruitzichten voor de werkgroep zo gunstig dat wordt gedacht aan huisvesting in het Geologisch Instituut, waar na het verdwijnen van de geofysica voldoende ruimte is, maar de plannen van Deetman gooien roet in het eten. Door een voor de UvA bijzonder ongelukkige aanbeveling in het TVC-eindrapport valt het doek voor het Geologisch Instituut.

Hoofdstuk 5 - De kaarten zijn gespeeld (1983-augustus 1988)

In 1982 wordt niet alleen de tweefasenstructuur ingesteld, maar CDA-minister Deetman van Onderwijs maakt in dat jaar ook zijn nota *Taakverdeling en Concentratie* (TVC), bekend. In het TVC-eindrapport wordt onder andere geadviseerd de subfaculteit der Geologie aan de UvA op te heffen en samen te voegen met het geologische deel van de VSF-VU. In de loop van 1983 moeten de instellingen, ieder voor zich, de taakverdeling uitwerken en in overleg gaan met vakorganisaties over de eventuele personele consequenties. Het is niet verwonderlijk dat tegen het taakverdelingsplan een groot aantal bezwaren wordt ingediend, waardoor het tijdschema van de gehele operatie aanzienlijke vertraging oploopt.

Het TVC-eindrapport (maart - december 1983)

De eerste reactie op de UvA

Voor het UvA-collegelid R. Poppe is op 15 maart 1983 de concentratie van de Amsterdamse geologie aan de VU een *bekeken* zaak die zo snel mogelijk moet worden geëffectueerd. Poppe wenst verder niet te discussiëren over de motivering van het TVC-voorstel om de subfaculteit Geologie op te heffen: *Het college* [met rector magnificus D.W. Bresters] *heeft niet kunnen voorkomen dat dit element in het plan zit*. Hij deelt mee dat een plan voor huisvesting van de samen te voegen Amsterdamse geologie in het Geologisch Instituut onbespreekbaar is en dat handhaving van een vakgroep geologie aan de UvA voor de verzorging van (bijvak)onderwijs aan studenten biologie en fysische geografie door het college is afgewezen. Het SFB verklaart dit laatste standpunt van het college te kunnen billijken. Dit is een ongelukkige uitspraak waardoor bij voorbaat de mogelijkheid wordt uitgesloten dat een deel van het personeel haar werkzaamheden aan de UvA zou kunnen voortzetten indien het niet in dienst kan of wil treden bij de VU. Ook vindt Poppe detachering van UvA-personeel aan de VU ongewenst.

De acties op de subfaculteit

De subfaculteit is verbijsterd over het besluit van de minister en de oekaze van het college, en komt in actie. Hiertoe wordt een werkgroep ingesteld die eind maart in een rapport pleit voor handhaving van de studierichting geologie aan de UvA onder de titel *Talloos veel miljoenen*. Op de frontpagina van het rapport staat een foto van het Geologisch Instituut met een, over de Plantage Muidersgracht hangend, megaspandoek met de tekst *GEOLOGIE aan de UvA: NOOIT WEG*. In het rapport wordt het TVC-eindvoorstel getoetst aan de taakverdelingscriteria uit de beleidsnota van de minister. Op grond van een groot aantal degelijk onderbouwde argumenten wordt geconcludeerd dat het voorstel in strijd is met de ministeriële richtlijnen en niet kan leiden tot de in het eindrapport vermelde *optimale en levenskrachtige tweede vestiging naast de grote vestiging aan de RUU*. Het rapport vermeldt dat uitvoering van het plan zal leiden tot *onherstelbare teloorgang van uniek en onvervangbaar cultureel en wetenschaps-historisch erfgoed, vertegenwoordigd door bibliotheek en museum van het Geologisch Instituut van de UvA*. Over het onderwijs wordt opgemerkt dat de propedeutische opleiding van de VSF zowel voor de studie geologie als voor de studie fysische geografie ondoelmatig is, in tegenstelling tot de *op geologie toegesneden* basisopleiding aan de UvA. Voor de betrokken UvA-personeelsleden betekent het voorstel een aantasting van hun rechtspositie, een ongelijkwaardige uitgangspositie bij

het opstellen van het organisatieplan voor de Amsterdamse concentratie en een verplichte keuze tussen werk en levensovertuiging. Verder wordt voor studenten de keuzevrijheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs en het *recht op goed geologisch onderwijs* aangetast. Wat betreft de financiële gevolgen van de beoogde samenvoeging wordt geconcludeerd: *De verwachte opbrengst van de bezuinigingsoperatie (f 940.000) zal gedurende een groot aantal jaren overtroffen worden door aan ex-UvA-personeel uit te keren wachtgelden. Een conservatieve schatting van de bijkomende kosten van de concentratie van geologie aan de VU belooft 'Talloos veel miljoenen'.* De slotconclusie van het rapport luidt dat het TVC-voorstel het *slechtst mogelijke plan* is dat derhalve dient te worden afgewezen. Er wordt de voorkeur gegeven aan een *interuniversitaire institutie, waarin beide instellingen hun personeel detacheren. Deze kan één of twee vestigingsplaatsen hebben. In alle varianten dient echter het Geologisch Instituut van de UvA (als gebouw) een centrale plaats in te nemen.*

Bij het opstellen van het rapport is dankbaar gebruikt gemaakt van het rapport *Tegendelen* van de subfaculteit Sociale Geografie en Planologie van de VU, die door de TVC-operatie ook in haar voortbestaan wordt bedreigd.

De opstelling van de UR

Er volgt een schrijven aan de Universiteitsraad van de UvA, waarin door de subfaculteit wordt gesteld dat het TVC-voorstel het aller slechtste is wat de opleiding geologie kan overkomen. Drie alternatieve opties worden voorgesteld:

1. uitruil van geologische vakgroepen tussen UvA en VU, waarbij de mariene geologie *in elk geval* aan de UvA dient te komen;
2. concentratie van het onderwijs aan de VU en van het onderzoek aan de UvA;
3. concentratie van de hele Amsterdamse geologie op het Roeterseiland.

Voor de opties 1. en 2. wordt een interuniversitair verband noodzakelijk geacht om rechtspositionele problemen te voorkomen en de instroom van studenten bij beide instellingen open te houden.

Op 23 maart wordt door de subfaculteit een *bezwaarschrift* ingediend naar aanleiding van het verzoek van het CvB om commentaar op het TVC-eindrapport. Hierin wordt geconcludeerd dat het TVC-voorstel ondoelmatig is en berust op inhoudelijk lege en oneigenlijke *universitair-politieke* overwegingen. In plaats daarvan zou moeten worden gekozen òf voor concentratie bij de UvA, wat doelmatiger is in verband met huisvesting, bibliotheek, museum, opslagruimten en overplaatsing van personeel, of voor de aanvankelijke optie, te weten verdere uitwerking van de samenwerking in de bestaande Amsterdamse Concentratie.

Eind maart wordt in brieven aan de Vaste Commissie van Onderwijs en Wetenschappen van de Tweede Kamer en aan de minister een *bestending en intensivering* bepleit van de bestaande complementaire samenwerking tussen de UvA en VU.

De UR dient over het TVC-rapport een tiental moties in. In een van de moties vindt de UR dat *de uitruil tussen de V.U. en de U.v.A. op het gebied der geo-wetenschappen vooralsnog geheel onduidelijk in zijn effecten moet worden geacht, mede gezien de 'grondslag'-problematiek der V.U. daarbij.*

Rekening houdend met de vele reacties vanuit de universiteit stelt het CvB inzake de TVC-voorstellen zijn ontwerpstandpunt op. Uit het 25 pagina's tellende document blijkt nog

steeds dat het eindrapport van de TVC door het college *in het algemeen positief* wordt beoordeeld, ondanks kritische uitlatingen over een groot aantal voorstellen, waaronder de opheffing van de studierichting geologie die (nu) ernstig betreurd wordt.

Het ontwerp wordt op 12 april 1983 behandeld in de UR-vergadering in de hal van het Maagdenhuis. Op die dag ligt op de vergadertafel voor ieder UR-lid een brief van de subfaculteit met een samenvatting van alle argumenten tegen een concentratie van de geologie aan de VU. Voor het eerst sinds jaren is de publieke tribune overvol met rond de honderd personeelsleden en studenten. Onder hen manifesteren zich vooral de geologen die bordjes met steenkool en droog brood uitdelen aan het college en de raadsleden, terwijl de in alpinistenkleding gestoken studenten Marc van Nes [1976] en Mary Gijsen [1980], hangend aan klimtouwen vanaf het dak, drie uur lang boven het college bengelen.

Na lange discussies en veel amendementen blijkt dat de meerderheid van de UR het TVC-eindrapport niet kan onderschrijven omdat het onvoldoende gebaseerd is op inhoudelijke criteria van onderwijs en onderzoek waardoor de uitvoering van de operatie onverantwoord wordt geacht. Kort vóór de stemming worden vanuit de publieke tribune rook- en stinkbommen gegooid (niet door de geologen) waardoor de vergadering moet worden verdaagd; een week later stemt het overgrote deel van de UR alsnog tegen het TVC-eindrapport. In deze vergadering worden ook nog twee moties aangenomen. In de eerste motie verzoekt de UR aan de minister om de colleges van bestuur van de instellingen alsnog in de gelegenheid te stellen tot uiterlijk eind 1983 verbeteringen, aanvullingen en wijzigingen in het eindrapport aan te brengen; in de tweede wordt het college opgedragen *besprekingen, waarbij mogelijk sprake is van overgang van personeel van openbare instellingen naar bijzondere instellingen, [...] afhankelijk te stellen van de toezegging door het betrokken bevoegd gezag dat de eventueel vereiste dispensatie van het onderschrijven van de doelstelling in beginsel op voorhand zal worden verleend.*

De uitspraken en amendementen van de UR noopt het college zijn aanvankelijke standpunt over het TVC-eindrapport drastisch te herzien en te bekorten. Eind april stuurt het college een nog maar zes pagina's tellende brief naar de minister waarin geconcludeerd wordt dat naar het oordeel van de UvA *door de onvoldragen onderbouwing van de voorstellen in het TVC-eindrapport geen duidelijke relatie zichtbaar wordt gemaakt tussen deze voorstellen enerzijds en de met de TVC-operatie beoogde primaire doelen als kwaliteitsverbetering en doelmatigheidsverhoging anderzijds. Gezien de drastische aanslag op de onderwijsvoorzieningen en de dramatische ingreep in de werkgelegenheid die deze operatie impliceert acht de UvA het onverantwoord deze TVC-voorstellen aan de uitvoering van de operatie ten grondslag te leggen.* Verder wordt in het schrijven opgemerkt: *De UvA gaat ervan uit dat de opheffing van vestigingen van studierichtingen wordt gerealiseerd door fusie. [...] Met leedwezen constateert de UvA dat de TVC zich niet heeft beraden over de wijze waarop zulke fusies kunnen worden uitgevoerd. Zij beschouwt dit als een ernstige omissie in het Eindrapport.*

Die laatste passage sluit naadloos aan bij de voorstellen van de subfaculteit, en van andere organen en personen van buiten de UvA, om de geologische opleidingen in Amsterdam te fuseren in interuniversitair verband.

Steun van derden

Na de publicatie van het TVC-eindrapport laten ook anderen zich horen over de voorgestelde opheffing van de opleiding geologie aan de UvA.

In een artikel in het Parool onder de kop *Geologisch Instituut in rep en roer* wordt de sluiting van het Geologisch Instituut een *zware klap voor het wetenschappelijk onderwijs en grote kapitaalsvernietiging* genoemd.

In Elsevier Magazine verschijnt onder de kop *Uniek instituut weggevaagd door bezuinigingsorkaan* een uitgebreid artikel over de geschiedenis van het Geologisch Instituut en de gevolgen van de TVC-operatie voor de geologie aan de UvA. Volgens de schrijfster, dr. Beatrix Koch werkzaam aan het UvA-laboratorium voor Kristallografie, wordt de Nederlandse geologie niet gediend met de opheffing van het Instituut met zijn unieke collectie boeken, periodieken, kaarten, gesteenten en mineralen.

Het bestuur van de faculteit W&N schrijft in een brief aan de minister dat de samenvoeging *vele tientallen miljoenen* zal gaan kosten.

Volgens de subfaculteit Fysische Geografie en Bodemkunde zou de opheffing van de studierichting geologie aan de UvA *ook voor hen een nadelige ontwikkeling zijn, die in onderwijs en onderzoek zou doorwerken*.

Het bestuur van de subfaculteit Biologie vindt het van groot belang dat de vestiging geologie aan de UvA gehandhaafd blijft in verband met het verzorgen van geologisch onderwijs aan haar studenten onder wie een groep aardwetenschappelijke biologen.

De Sectie Aardwetenschappen van de Academische Raad uit ernstige bedenkingen: zij vindt dat er bijzonder weinig rekening is gehouden met het in 1981 door de instellingen afgesloten nieuwe interuniversitaire samenwerkingscontract dat pas begin 1982 door de minister is bekrachtigd. Hierdoor is *de betrouwbaarheid van een gegeven woord van onze rijksoverheden en de daarmee verbonden rechtszekerheid* ernstig in het geding gekomen.

Professor Van Bueren, voorzitter van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, vindt de voorgestelde plannen onjuist en schrijft dat het beleidsorgaan zich in 1981 duidelijk heeft uitgesproken voor het voortbestaan van twee geologische subfaculteiten in Amsterdam, mits in intensieve samenwerking waar, volgens hem, *redelijk wel* [aan wordt] *voldaan*.

Het hoofdbestuur van het Koninklijk Nederlands Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap (KNGMG) spreekt de vrees uit dat concentratie van de geologie aan de VU zal leiden *tot een vele jaren durende verlamming van het Amsterdamse geologische onderwijs- en onderzoeksbedrijf, zo niet tot een definitieve afbraak daarvan*.

Het bestuur van de afdeling Noord-Holland van de Nederlandse Geologische Vereniging is bezorgd dat opheffing van de subfaculteit een grote klap zal betekenen voor haar leden omdat zij dan niet langer gebruik kunnen maken van deskundige informatie door personeel van de subfaculteit, van de *uitstekende* bibliotheek en de *zeer waardevolle* stenencollectie. De Vereniging voor Openbaar Onderwijs dringt er bij de fracties van de Tweede Kamer met klem op aan te kiezen voor de complementaire samenwerking tussen UvA en VU waardoor een gedwongen overgang van personeel van een openbare naar een bijzondere instelling kan worden vermeden.

Andere steunbetuigingen komen van dr. A. Kortlandt, lector Psychologie en ethologie der dieren; dr. R.J. Murris, hoofd geologische planning van Shell Internationale Petroleum Maatschappij; professor dr. E. Braches, bibliothecaris van de UB-UvA; professor dr. Harry Priem, directeur van het ZWO-laboratorium voor Isotopen-Geologie; en emeritus hoogleraar Paleontologie MacGillavry, die een drie pagina's tellende notitie schrijft waarin hij scherp ageert tegen een concentratie aan de VU: *Ik kan mij niet onttrekken aan de indruk dat hier onder het mom van bezuiniging een beleid wordt voorgestaan dat alleen dient om de VU te geven waar het zijn zinnen op heeft gezet, terwijl het in werkelijkheid geld gaat kosten*.

Daarbij worden door het ministerie de externe adviezen van ter zake deskundigen op cynische wijze genegeerd.

De beleidsvoornemens van minister Deetman

Na een reactie van de minister in de vorm een aantal vragen aan de besturen van de instellingen en de daaropvolgende antwoorden van de betrokken subfaculteiten, volgt op 17 mei 1983 zijn concept-beleidsvoornemen dat in grote trekken overeenkomt met de voorstellen van de TVC. wat betreft de geologie wordt het voorstel van de TVC integraal overgenomen, waarbij volgens de bewindsman ook de overdracht van het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie van de Rijksuniversiteit Leiden aan het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur behoort.

Twee dagen later stuurt de subfaculteit Geologie een brief naar het college van de UvA waarin zij de beleidsvoornemens van de minister *de slechtste* [vindt], *die wij ons voor kunnen stellen* en de minister verzoekt op zo kort mogelijke termijn de argumenten en motivering bekend te maken voor zijn beleidsvoornemen ten aanzien van de geologie. Ook is men verbaasd dat het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie door de minister wél bij de TVC-operatie wordt betrokken, terwijl hij geen woord wijdt aan de toekomst van het Geologisch Museum van de UvA. Beheerder Winnubst schrijft op 20 mei aan het college dat er bij het personeel en de studenten een *absolute onwil* bestaat om mee te werken aan de opheffing van de subfaculteit. Hij verzoekt het college de voornemens van de minister inzake de Amsterdamse geologie af te wijzen, waaraan hij toevoegt: *Zo niet, dan is, de instituutsbevolking kennende, te verwachten dat er grote moeilijkheden komen.*

Het standpunt van het college van de UvA aan de minister volgt op 30 mei. Met betrekking tot de geologie wordt in dit schrijven opgemerkt dat, mede in verband met de dispensatieproblematiek, overwogen dient te worden om te besluiten tot een *verder doorgevoerde complementaire samenwerking of concentratie aan de UvA*. Hiermee distantieert het CvB zich opnieuw duidelijk van het TVC-voorstel voor concentratie aan de VU. Die late ommezwaai heeft alles te maken met moties van de UR, de stroom van protestbrieven van de subfaculteit en de vele adviezen van buiten de universiteit waarin gepleit wordt voor handhaving van de studierichting geologie aan de UvA.

Maar de minister blijft halsstarrig vasthouden aan het TVC-voorstel zodat alleen de Tweede Kamer de taakverdelingsbeslissing nog kan voorkomen. Daarom richt decaan Oen zich op 9 juni in een brief tot de Vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen (vcow) van de Tweede Kamer. Opnieuw worden de vele argumenten opgesomd tegen concentratie aan de VU. Gepleit wordt voor verdere voortzetting en versterking van de complementaire samenwerking binnen de door de TVC voorgestelde en door de minister aanvaarde financiële randvoorwaarden. Indien toch zou worden gekozen voor concentratie, dan moest die aan de UvA plaatsvinden *vanwege de daar aanwezige infrastructurele voorzieningen, alsmede ter voorkoming van de onnodige afbraak van de culturele, wetenschappelijke en historische waarden vertegenwoordigd door bibliotheek en museum van het Geologisch Instituut van de UvA*. De brief eindigt als volgt: *Wij hebben de persistente veronachtzaming van de inhoudelijke argumenten bij de besluitvorming m.b.t. de Amsterdamse geologie met toenemende zorg gadeslagen. Wij vertrouwen erop dat U bij Uw toetsing van de ministeriële beleidsvoornemens de inhoudelijke overwegingen die een blijvende beoefening*

van de aardwetenschappen in Nederland beogen, zult beklemtonen, en dat U een constructie gebaseerd op 'bestuurlijke overwegingen' waarvan een averechts effect valt te verwachten, zult afwijzen.

Na een ronde van bilateraal overleg met de instellingen, adviezen van de Academische Raad en de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid (RAWB), en een Kamerdebat op 15 juni over de conceptbeleidsvoornemens, maakt minister Deetman op 13 juli zijn definitieve beleidsvoornemens bekend. Met betrekking tot de geologie blijft hij bij zijn standpunt. Ook ditmaal geeft hij hiervoor geen argumenten. Een verder besluit van de minister is dat de opleiding farmacie geconcentreerd zal worden in Utrecht, wat een harde klap is voor het CvB van de UvA die, naar het zich laat aanzien, bereid was zelfs geologie op te offeren om farmacie te behouden.

Het CvB schrijft als reactie op 28 juli dat er geen objectieve voordelen zijn voor concentratie van de Amsterdamse geologie bij de VU en vindt de opheffing van die studierichting niet aanvaardbaar. Evenals in de brieven van 30 mei en 9 juni, verzoekt het college de minister *nogmaals dringend* zijn beleidsvoornemens te heroverwegen waarbij het zich bereid verklaart tot overleg *teneinde voor de geologie tot een betere oplossing te komen*.

Als de subfaculteit het college erop wijst dat het in de brief heeft verzuimd aandacht te besteden aan de problemen die specifiek samenhangen met de overgang van personeelsleden van een openbare naar een bijzondere instelling, de zogenaamde dispensatiekwestie, stuurt het college de minister opnieuw bericht: *De Universiteit van Amsterdam is van mening dat aan personeel, dat ten gevolge van de taakverdelingsoperatie ontslagen wordt en bij de Vrije Universiteit in dienst treedt, volledige en onvoorwaardelijke collectieve dispensatie ten aanzien van de levensbeschouwelijke identiteit van de Vrije Universiteit moet worden verleend. Deze dispensatie moet ook gelden voor studenten die gedwongen van de UvA naar de VU overgaan.*

Het strijdtoneel verplaatst zich naar de Tweede Kamer

Op 31 augustus vindt een hoorzitting plaats van de Vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen (VCOW) van de Tweede Kamer waarin collegelid Poppe het standpunt van de UvA inzake het opheffen van de studierichting geologie kenmerkt als: *voor de betrokkenen vaak moeilijk verteerbare resultaten, gekwalificeerd als uitkomsten van koehandel*. Ook vindt hij dat de vereiste zorgvuldigheid een *wensdroom* werd.

De hoorzitting bij VCOW was Poppe's laatste optreden: na 1 september zou hij geen deel meer uitmaken van het college. Een aan de subfaculteit toegezonden formulier waarop kon worden vermeld hoeveel personen aanwezig wilden zijn op zijn afscheidsreceptie is oningevuld in het archief teruggevonden. Blijkbaar wilde niemand de hand schudden van de man die door zijn onhandig optreden in de TVC als de grote boosdoener werd beschouwd bij het verkwanselen van de UvA-geologie.

In een uitgebreide vergadering van de VCOW op 12 september merkt het kamerlid Van der Spek (PSP) op dat kwaliteitsverhoging, een van de doeleinden van de TVC-operatie, door de opheffing van de geologie aan de UvA niet wordt gediend. Volgens hem bestaat er al jarenlang een *prima* samenwerkingsverband tussen UvA en VU dat, conform het advies van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, verder zou moeten worden uitgewerkt.

In verband hiermee dient Van der Spek een motie in die als volgt luidt:

Overwegende, dat destijds na de herstructurering van de aardwetenschappen in de jaren 1971-1981 een samenwerkingsovereenkomst tussen de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit tot stand gekomen is, die goed functioneert; overwegende, dat deze structuur verstoord dreigt te worden door een concentratie van de geologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam die niet stoelt op kwaliteitsoverwegingen, overwegingen met betrekking tot de omvang van de staf, tot het aantal studenten, tot de bestaande outillage en tot andere infrastructurele voorzieningen; spreekt als haar mening uit, dat de doeleinden van de taakverdelingsoperatie op het gebied van de aardwetenschappen niet door eenzijdige opheffing van de studierichting geologie aan de Universiteit van Amsterdam, maar door verdere uitwerking van de bovengenoemde samenwerkingsovereenkomst dienen te worden bereikt; verzoekt de regering, haar beleidsvoornemens aan te passen, en gaat over tot de orde van de dag.

Tijdens de vergadering blijkt dat ook de PvdA en VVD de subfaculteit geologie aan de UvA willen handhaven waardoor het zeker is dat de motie te zijner tijd door de Tweede Kamer zal worden aangenomen.

De minister verdedigt zijn beleidsvoornemen inzake de geologie door te verwijzen naar het voorstel van de TVC waarmee de UvA zou hebben ingestemd, waarbij hij schaamteloos voorbij gaat aan de daarna nog aan hem gerichte brieven van 30 mei, 9 juni en 28 juli waarin de UvA zich onverbloemd uitspreekt tegen opheffing van de geologie aldaar.

Twee enquêtes

Begin oktober zijn de overleggen tussen de twee Amsterdamse universiteiten inzake de geologie volledig vastgelopen. Om uit die impasse te komen vindt, op verzoek van het UvA-college, op 17 oktober een gesprek plaats met de minister in aanwezigheid van een VU-delegatie. Aan de bewindsman wordt opnieuw dringend verzocht zijn beleidsvoornemen te wijzigen in de richting van uitbreiding en intensivering van de bestaande complementaire samenwerking tussen de Amsterdamse subfaculteiten geologie. De minister wijst het verzoek af *gezien het stadium van besluitvorming rond de TVC-operatie* en dreigt met *een artikel-96-ter-beslissing ten aanzien van de subfaculteit geologie bij de UvA*, wat inhoudt dat de bekostiging van de studierichting kan worden stopgezet. Met betrekking tot de dispensatie is hij bereid tot een *op individuele personeelsleden toegespitste regeling*, maar wil hij wel eerst inzicht krijgen in de *kwantitatieve omvang van het probleem*.

Daarom besluit het college een enquête te houden onder het personeel van de subfaculteit met de tekst: *Bent u bereid om, zo u daartoe te zijner tijd wordt benaderd, over te gaan naar de VU met een arbeidscontract, waarbij een begeleidende brief is toegevoegd, die met het arbeidscontract één geheel vormt en waarin de volgende passage is opgenomen: Het aanvaarden van de benoeming houdt in dat ook van u, zoals van allen, die tot de universitaire gemeenschap behoren, wordt verwacht, dat u naar vermogen in de geest van de doelstelling te werk gaat in het bestuur en beheer, de beoefening der wetenschap, het onderwijs, de vorming der studenten, de onderlinge verhoudingen in de universiteit en het persoonlijke en gemeenschappelijk optreden naar buiten.*

Men kan kiezen tussen JA, NEEN of GEEN MENING. Een overweldigende meerderheid van het personeel (81%) blijkt een overgang naar de VU onder de door die instelling gestelde voorwaarden van de hand te wijzen; JA-stemmers zijn er niet.

Tot verbazing en woede van de studenten zijn zij niet bij de enquête betrokken waarop zij besluiten de volgende verklaring naar VCOW te sturen: *Wij, studenten geologie van de Universiteit van Amsterdam, willen bij opheffing van ons instituut onze studie kunnen voortzetten aan de Rijksuniversiteit van Utrecht en niet aan de Vrije Universiteit. Wij beroepen ons hierbij op het recht van vrijheid van onderwijs en verklaren ons tegen gedwongen overgang naar een instelling van bijzonder onderwijs.*

Twee weken later stuurt het CVB de 169 studenten, *die op enigerlei wijze* ingeschreven zijn voor de studie geologie, alsnog een enquêteformulier met de volgende (kromme) tekst: *Bent u bereid om naar de VU als student over te gaan indien hieromtrent geldt dat:*

- 1. u bij overgang wordt medegedeeld dat van allen wordt verwacht dat zij naar vermogen in de geest van de doelstelling te werk gaan in het bestuur en beheer, de beoefening der wetenschap, het onderwijs, de vorming der studenten, de onderlinge verhoudingen in de universiteit en het persoonlijke en gemeenschappelijk optreden naar buiten;*
- 2. van u bij kandidaatstelling voor een betrekking van functies voor de universiteitsraad, het (sub)faculteitsbestuur of het dagelijks bestuur van de Raad voor Studentenaangelegenheden een schriftelijke verklaring wordt verwacht waarin opgenomen is dat [...] u bereid is om naar vermogen in de geest van de doelstelling te werk te gaan in het besturen van de universiteit, resp. in het besturen van de (sub)faculteit, resp. bij het uitvoeren van het beleid van de Raad voor Studentenaangelegenheden.*

De ingevulde enquêteformulieren worden op 7 november door een delegatie van de studenten overhandigd aan het college, samen met de volgende verklaring: *Onze bezwaren gelden [...] niet alleen het bijzondere karakter van de VU, met alle onrechten die daaraan verbonden zijn, maar ook - en dat is voor ons heel belangrijk - de volstrekt andere opleiding aan de VU, die gedeeltelijk fysisch geografisch, gedeeltelijk geologisch is. Dit kan nooit resulteren in een sterke Amsterdamse geologische opleiding naast die van Utrecht, zoals door de Taakverdelingscommissie was voorzien.* Zij hebben een surprise meegenomen: aan de collegeleden wordt een radioactief monster overhandigd om zo *duidelijk te maken dat onze kollektie niet alleen bijzonder is, maar ook aktiverend werkt.*

Van de 87 studenten die het formulier hebben geretourneerd, stemden 82 NEEN, 1 JA en 4 GEEN MENING.

De strijd gaat door in de Tweede Kamer

Intussen gaat de strijd tegen de opheffing onverminderd door. In een brief van 21 oktober aan de voorzitter van de Tweede Kamer trekt de UvA, bij monde van haar college, fel van leer tegen de beleidsvoornemens van de minister inzake de geologie. Opnieuw wordt beklemtoond dat de doeleinden van de TVC-operatie op het gebied van de geologie het beste kunnen worden bereikt door verdere uitwerking van de bestaande samenwerking.

Op 27 oktober wordt in Den Haag door het SFB en de voorzitter van de GSA, Marian Melkert, aan de VCOW een petitie van de subfaculteit aangeboden die als volgt eindigt: *Wij willen U middels deze petitie met klem verzoeken met de middelen die U ten dienste staan het beleidsvoornemen van de Minister met [betrekking tot] de beide Amsterdamse Subfaculteiten geologie te wijzigen. De motie van der Spek lijkt ons daarvoor een geschikt middel.*

Het commentaar van de minister op de motie Van der Spek op 19 oktober:

Deze motie met betrekking tot de geologie vraagt om aanpassing van de beleidsvoornemens in die zin, dat voorzieningen ter zake bij de UvA zouden worden gehandhaafd. Gezien de gang van zaken met betrekking tot de geologie tussen de beide instellingsbesturen is hiertoe evenwel geen aanleiding. De inhoudelijke aspecten die in de overwegingen van de motie worden genoemd worden daarbij ongetwijfeld in de beschouwingen betrokken. Overigens wijs ik er met klem op, dat door de gekozen oplossing een garantie voor kwaliteitsbehoud wordt geboden. Doordat de instellingsbesturen aan de kwaliteitsoverwegingen zoveel gewicht hechten is het vertrouwen gerechtvaardigd dat het personele aspect, in verband met de eigen aard van de Vrije Universiteit Amsterdam uiteindelijk bevredigend zal worden opgelost. Deze motie moet derhalve worden ontraden.

De minister trekt zich dus van alle protesten niets aan. Op een extra vergadering op 31 oktober van de VCOW beroept hij zich op de tussen beide colleges gesloten deal, namelijk de uitruil van sociale geografie VU tegen geologie UvA, die volgens hem voor de sociale geografie reeds in uitvoering is en daarom voor de geologie niet meer kan worden teruggedraaid. In dit verband zegt hij dat nieuwe studenten sociale geografie zich met ingang van de cursus 1983-1984 niet meer aan de VU kunnen inschrijven. Verder deelt hij mee te gaan bemiddelen in de dispensatiekwestie.

Enige dagen later schrijft het SFB aan de minister dat diens informatie aan de VCOW *aantoonbare feitelijke onjuistheden bevat: de samenvoeging sociale geografie VU/UvA is nog niet in uitvoering, de commissies die hiervoor moesten zorgen zijn nog niet ingesteld en – in tegenstelling tot hetgeen de minister had beweerd – hebben zich ook in de cursus '83/84 wél nieuwe studenten voor de studie sociale geografie aan de VU ingeschreven.*

Medio november bericht de minister aan de voorzitter van de Tweede Kamer dat hij op 31 oktober onjuiste informatie heeft verstrekt aan de VCOW.

De motie-Van der Spek wordt op 15 november met overgrote meerderheid door de Tweede Kamer aangenomen. Tegen stemmen alleen het CDA en klein rechts. Maar in politieke kringen wordt algemeen aangenomen dat de minister geen gehoor zal gaan geven aan de voor hem negatieve uitslag van de stemmingen.

De minister krijgt zijn zin

De minister moet nu, gezien de uitslag van de twee UvA-enquêtes, zijn belofte van 17 oktober inlossen om te bemiddelen inzake de dispensatieproblematiek. Er vindt een gesprek plaats met vertegenwoordigers van de colleges van bestuur van UvA en VU. De bewindsman verklaart dat hij wil bemiddelen *met het doel om individuen niet onder onaanvaardbare druk te plaatsen als gevolg van de grondslagkwestie met de VU*. Wat betreft het UvA-personeel kan de problematiek rond de grondslag volgens de minister worden opgelost door een aantal personeelsleden te herplaatsen binnen de UvA, andere personeelsleden te detacheren bij de VU, en vakgroepen gedurende een nader te bepalen periode te laten voortbestaan bij de UvA waarvoor dan wel een financiële regeling met de VU moet worden getroffen. Hij beweert daarbij op die manier zelfs nog enige tijd sprake zou kunnen zijn van een complementaire samenwerking waardoor tegemoet wordt gekomen aan de motie-Van der Spek. Hij voegt hieraan toe dat als de UvA niet bereid is aan zijn voorstellen mee te werken, hij de bekostiging van de studierichting geologie aan de UvA stopzet en hij vraagt aan de

colleges om binnen enige weken te rapporteren of ze zich al dan niet kunnen verenigen met de voorstellen.

In een brief antwoordt het SFB enkele dagen later: *het tegen beter weten in doorzetten van het alom veroordeelde TVC-plan, nu in een vorm die wij wensen te betitelen als sterfhuiskonstructie; dit i.p.v. de in brede kring, tot aan de Tweede Kamer toe noodzakelijk geoordeelde constructie van complementaire samenwerking. [...] Dit voorstel kan en mag dan ook niet door de UvA worden aanvaard.* Een gesprek met de VU is volgens het SFB alleen mogelijk op basis van de volgende uitgangspunten: *geen toelatingseisen of al dan niet impliciete verklaringen m.b.t. grondslag en doelstellingen [...] zowel bij indiensttreding alsook te allen tijde bij het bekleden van (sub)facultaire bestuurs- en andere functies; niet bij de VU in dienst zijnde gedetacheerde UvA-ers hebben ongeconditioneerde toegang tot de (sub)facultaire bestuurs- en andere functies [bij de VU].*

Op 25 november en 6 december zitten de colleges van bestuur van UvA en VU rond de tafel om de voorstellen te bespreken die de minister op 17 november heeft gedaan. Gezien de dreiging van een *artikel-96-ter-beslissing* beseft het UvA-college dat concentratie aan de VU onafwendbaar is en dat overleg met de VU-collega's de enige mogelijkheid is om nog een aantal wensen van UvA-zijde met betrekking tot de nieuw te vormen eenheid ingewilligd te krijgen. Anderzijds staat het college onder zware druk van de UR die zich bij herhaling uitsprak voor voortzetting van de complementaire samenwerking tussen de geologische subfaculteiten. Het verslag van het overleg vermeldt hierover: *De colleges hebben vastgesteld dat de wens van de UvA om tot voorzetting en uitbreiding van de huidige samenwerking geologie te komen bij de VU op grote bezwaren stuit. Indien de Minister vasthoudt aan zijn beleidsvoornemens van een 96-ter-beslissing ten aanzien van de geologie aan de UvA en de fusie bij de VU, zal de UvA zich eerst dienen te bezinnen op het al dan niet beginnen van een beroepsprocedure.*

Daardoor kan het college van de UvA er binnen eigen gelederen op wijzen dat het wel degelijk geprobeerd heeft om, conform de motie van de UR, de opheffing van de geologie te voorkomen, terwijl tevens de mogelijkheid wordt opgehouden tegen die opheffing in beroep te gaan. In het overleg wordt verder nog gesproken van een *overgangsfase* waarbij aan de UvA een vestiging kan achterblijven *zolang dit noodzakelijk zal blijken te zijn in verband met gegronde bezwaren van personeelsleden van de UvA tegen het tekenen van een verklaring met betrekking tot de grondslag.* Door het VU-college wordt toegezegd dat voor een adequate huisvesting zal worden gezorgd. Tenslotte benadrukken beide colleges dat een spoedig besluitvorming noodzakelijk is.

Op 14 december deelt de minister tijdens een gesprek met beide colleges mee dat hij zich in essentie kan verenigen met hetgeen door hen is overeengekomen. Een dag later stuurt hij zijn taakverdelingsplan wetenschappelijk onderwijs naar de instellingen. In de beschikking *Geologie UvA* is bepaald dat die studierichting aldaar zal worden opgeheven en dat de bekostiging ervan met ingang van 1 januari 1988 zal worden beëindigd; de bekostiging ten behoeve van het onderwijs voor het eerste cursusjaar zal met ingang van 1 september 1984 worden stopgezet wat inhoudt dat voor de cursus 1983-1984 zich geen nieuwe studenten geologie aan de UvA kunnen inschrijven.

De laatste hoop op redding is nu nog gevestigd op de UR die het college geen toestemming heeft gegeven de beleidsafspraken te ondertekenen. Maar als het college de raad onder ogen brengt dat de bewindsman eenzijdig kan overgaan tot het nemen van taakverdelingsbeslissingen en tot het korten van het budget van de UvA, is het gevolg is dat

de UR in zijn eerste vergadering in 1984 alsnog door de knieën gaat, alle voorwaarden inslikt en het college machtigt de door de minister voorgelegde beleidsafspraken te ondertekenen. Ook ziet de UR af van beroepsprocedures tegen opheffing van studierichtingen waardoor het de subfaculteit Geologie en Geofysica, als lager orgaan binnen het universitaire bestel, onmogelijk wordt gemaakt in beroep te gaan tegen haar opheffing. Personeelsleden en studenten van de subfaculteit, die in groten getale de publieke tribune bevolken, zijn woedend over het besluit; enigen van hen richten de brandslang op de raadsleden en werpen volle bierflessen in de vergaderzaal waarbij gelukkig niemand ietsel op loopt. Een van de demonstranten verklaart aan een redacteur van Folia: *Het college heeft ons verkocht en geen vinger uitgestoken om ons te behouden. Geologie is doelbewust opgeofferd om andere studies te sparen.*

Hiermee kan de samenvoeging van de Amsterdamse geologie aan de VU van start gaan.

De toevoeging van de opleiding geologie UvA aan de VU (januari 1984 - mei 1985)

Subcommissie Geologie

Er moet nu een *Uitvoeringsplan taakverdeling en concentratie* komen en daartoe wordt de *Subcommissie Geologie* opgericht in januari 1984. Van UvA-zijde bestaat deze commissie uit collegelid Wijnne, decaan Oen en bestuurslid Rondeel, van VU-zijde uit collegelid A. de Jager, decaan W. Roeleveld en bestuurslid L. Westra. In het eerste gepubliceerde rapport van de commissie kan men lezen dat de nieuw te vormen subfaculteit zich dient te ontwikkelen binnen de *eigenlijke geologie* met een oriëntatie op natuurlijke hulpbronnen, bodemgebruik en mariene geologie, waardoor de vestiging Amsterdam zich kan profileren ten opzichte van die in Utrecht en Delft. Men stelt voor dat de subfaculteit zal gaan bestaan uit drie vakgroepen: 1. Ertskunde, Petrologie en Mineralogie (EPM), 2. Stratigrafie, Paleontologie en Structurele Geologie (SPS), en 3. Hydro(geo)logie, Kwartairgeologie en Laaglandgenese (HKL). Vanaf 1985, als de Mariene Geologie aan SPS wordt toegevoegd, krijgt de vakgroep haar definitieve naam: Sedimentaire Geologie (SG). Hieruit blijkt dat er dus géén afzonderlijke vakgroep Structurele Geologie komt, zoals die aan de UvA bestond, en die daar een groot deel van de excursies en vrijwel al het prekandidaatsveldwerk verzorgde.

De VU eist tevens een optimale aansluiting bij de opzet van onderwijs en onderzoek op het terrein van de fysische geografie; daarom kan een afzonderlijke faculteit Geologie niet worden verwezenlijkt wat meteen een probleem oplevert bij de naamgeving van de nieuwe eenheid.

De megavakgroep Sedimentaire Geologie, die een samenbundeling van expertise en personeel betekende, had ongetwijfeld voordelen maar hield tevens in dat er, na de benoeming van hoogleraren in de Mariene Geologie (in mei 1985) en in de Tektoniek (in september 1988), drie personen, te weten Van Hinte, Schlager en Cloetingh, ieder met hun eigen ambities en verschillende karakters, aan het roer stonden. Dit zou in de loop der jaren tot de nodige problemen leiden.

Begin 1984 wordt aan de personeelsleden van het Geologisch Instituut opnieuw gevraagd naar hun standpunt met betrekking tot een dienstverband bij de VU. Uit de gehouden

enquête blijken slechts acht mensen bereid te zijn bij de VU in dienst te treden onder de door die instelling gestelde voorwaarden. Bij veel medewerkers lijkt een toenemende wrevel te zijn ontstaan tegen het dominante gedrag van de VSF en de serviele opstelling van het UvA-college. De reactie van het college op deze wrevel is dat deze *volstrekt onterecht [is], geheel in tegenspraak met de door ons bereikte resultaten in het overleg met de Vrije Universiteit en in hoge mate kwetsend voor diegenen in onze organisatie die zich zo zeer hebben ingespannen voor uw subfaculteit [...]*. Waaruit blijkt dat de relatie tussen de subfaculteit en het CvB midden 1984 ernstig verstoord is geraakt.

Ook een ambtelijke werkgroep van de UvA buigt zich intussen over het *Uitvoeringsplan Taakverdeling en Concentratie*. In hun plan, dat op 24 mei door het college wordt vastgesteld en enige dagen later aan de UR en de subfaculteit wordt gezonden, wordt aandacht besteed aan de financiële en personele consequenties van de opheffing van de studierichting geologie. Een van de consequenties is het voorkomen van inschrijvingen van nieuwe studenten voor de cursus 1984-1985 omdat de subfaculteit op 1 september 1988 daadwerkelijk zal worden opgeheven. Hiertoe wordt bepaald dat de studierichting geologie aan de UvA op 1 september 1984 wordt beëindigd. Wél mogen ouderejaars studenten hun studie aan de UvA nog afmaken en daar tot en met 31 december 1987 examens afleggen.

Een feest met een wrange bijsmaak

Op 8 mei 1984 is het precies vijftig jaar geleden dat het Geologisch Instituut officieel werd geopend en ter gelegenheid daarvan wordt een lustrumcommissie ingesteld, bestaande uit Frank Nobel [1974], Frank Storbeck [1970] en Otto Simon [1953] die een bijeenkomst organiseren voor (oud)leden van de geologische gemeenschap.

Op de heugelijke dag wordt in de middag de geschiedenis van het Instituut doorgenomen: de periode van het Athenaeum Illustre (1632-1877), de beginperiode van de UvA (1877-1898), het *Duboisien* (1899-1929) en de eerste jaren van het *Brouwerien* (1929-1931). Vervolgens bespreekt emeritus professor De Roever de jaren '30 tot en met '70, professor T.H. van der Harst de tweede helft van de jaren '40 en zorgt Paul de Buissonjé voor lachsalvo's met zijn voordracht *Veertig jaar scabreuze herinneringen aan het Geologische Instituut*. Decaan Oen besteedt aandacht aan de TVC-operatie waarover hij bitter opmerkt: *Wat wij nu meemaken is een verarming en verschraling van de geologiebeoefening, die niet het gevolg is van een landelijk gecoördineerde bezuinigings-, taakverdelings- en concentratiebeleid, maar van een onverantwoorde doorkruising van het eerdere herstrukturingsbeleid 1970-1982 door opportunistische bottebijlhakkerij van de kant van universitaire bestuurders*. Als laatste spreker bekijkt Otto Simon vervolgens de TVC-operatie vanuit geologisch oogpunt, genaamd *Deetmaniakale Orogene [...]* die *gekenmerkt wordt door de vele uitwerpselen van bijzonder zure samenstelling*.

Na de lezingen is er een, tot in de nachtelijke uren durend, feest in het Instituut met een door de GSVA verzorgd koud buffet en veel drank om alle ellende van de TVC-operatie en de op handen zijnde sluiting van het Instituut voor korte tijd te vergeten.

Een moeizaam begin

In september van dat jaar komt op de VU het eerste nummer uit van *Aardweek: jaargang 1984-85*, het blad voor geologen en fysisch geografen. Op de voorpagina van het blad heet decaan W. Roeleveld de zestig nieuwe studenten welkom, waarvan ongeveer veertig gekozen hebben voor de studierichting geologie. Er wordt niet bij vermeld dat bij de

voorinschrijving het merendeel van deze studenten een voorkeur heeft uitgesproken voor een studie geologie aan de UvA. In het artikel richt de decaan ook een woord van welkom tot de medewerkers Tiny Geel, Warner ten Kate, Kees Linthout, Harm Rondeel en Jan-Willem van der Velde die, hoewel nog niet in dienst van de VU, het propedeutisch onderwijs mede zullen verzorgen.

Daarmee is de eerste stap gezet op de weg van de feitelijke uitvoering van de samenvoeging.

Het neemt niet weg dat bij het personeel van het Instituut de irritatie toeneemt. Een van de redenen is dat er nog steeds geen opvolger van Egeler is benoemd door vertragingen op de UvA en onwil op de VU. Verder is de grondslagkwestie nog steeds niet naar behoren geregeld en ook bestaat er grote onzekerheid over de toekomst van het Geologisch Museum, de stenencollectie en de bibliotheek.

In verband met de opvolging van Egeler is er al in september 1980 een taakomschrijvingscommissie ingesteld voor een ordinarius in de tektoniek. De in mei 1981 geformeerde benoemingscommissie begint pas midden 1982 met haar werkzaamheden, wat onder andere te wijten is aan een slecht functionerende ambtelijk secretaris op het Geologisch Instituut. Die vertraging heeft rampzalige gevolgen omdat, als gevolg van de landelijke TVC-operatie, de benoeming van de door de commissie in september 1983 voorgedragen kandidaat, de Australische hoogleraar R.W.R. Rutland, door het CvB-UvA wordt aangehouden. Nadat minister Deetman eind 1983 beslist om de studierichting geologie aan de UvA op te heffen en te concentreren aan de VU wordt het dossier-Rutland overgedragen aan de VU. Ondanks pogingen van UvA-zijde om Rutland aan de VU benoemd te krijgen, wijst de VU hem op laakbare gronden af. Uiteindelijk wordt pas per 1 september 1988 kroondocent S. Cloetingh benoemd. Sinds de instelling van de taakomschrijvingscommissie zijn er dus acht jaar verstreken voordat in Amsterdam de betreffende leerstoel is bezet. Deze lange lijdensweg heeft veel gedupeerden opgeleverd: ten eerste staf en studenten van de vakgroep Structurele Geologie, ten tweede Rutland die op een beschamende manier is afgewezen en ten derde het SFB, in het bijzonder zijn voorzitter Oen, die vele uren heeft besteed aan brieven, nota's en gesprekken over de zaak Rutland. Deze gang van zaken rond de opvolging van Egeler betekent een zwarte bladzijde in de geschiedschrijving van het Geologisch Instituut.

Oen en Rondeel, die in de Subcommissie Geologie zitting hebben genomen om de belangen van het UvA-personeel beter te kunnen behartigen en de signatuur van de UvA-subfaculteit binnen de VSF zoveel mogelijk te behouden, zijn intussen in een lastige spagaat terecht gekomen. Zij hebben compromissen met de VU moeten sluiten, zoals de integratie van geologie en fysische geografie die de SFR altijd categorisch van de hand heeft gewezen, waardoor hun positie onder druk is komen te staan. Als de SFR op 13 november 1984 unaniem vaststelt *dat van een gelijkwaardige inbreng van de Subfaculteit Geologie en Geofysica UvA in de zogenaamde samenvoegingsoperatie TVC geen sprake is geweest, dat herhaaldelijk gemaakte afspraken niet worden nagekomen, en verzoekt de vertegenwoordigers van de subfaculteit terstond uit de subcommissie te treden*, laten Oen en Rondeel aan het CvB weten zich terug te trekken uit de Subcommissie Geologie. In dezelfde SFR-vergadering deelt Van der Velde mee dat twaalf personeelsleden een kort geding willen aanspannen tegen de Staat en de VU: allen hebben verklaard bezwaar te hebben tegen de beginselverklaring van de VU. De zaak is door Van der Velde en Werner al aangekaart bij het gerenommeerde advocatenkantoor Stibbe, Blaisse & De Jong.

Het kort geding vindt plaats op 29 november 1984 in het Paleis van Justitie aan de Prinsengracht te Amsterdam; president van de arrondissementsrechtbank is mr. Asscher. In het kort geding vorderen twaalf eisers *primair dat de Staat wordt veroordeeld om de taakverdelingsbeslissing met betrekking tot de studierichting geologie aan de UvA in te trekken, althans niet te effectueren, alsmede om het volledige studieprogramma geologie aan de UvA met terugwerkende kracht vanaf 1 september 1984 te bekostigen, subsidiair, dat de Staat wordt veroordeeld de salariskosten van eisers, verbonden aan hun werkring bij de UvA, te bekostigen, hetzij totdat de doelstellingsproblematiek bevredigend is opgelost, hetzij zolang eisers bij de UvA werkzaam blijven op basis van een detacheringsregeling, alsmede de VU te veroordelen om haar medewerking te verlenen aan een aanvaardbare detacheringsregeling zolang de doelstellingsproblematiek niet is opgelost.*

Drie weken later vindt de uitspraak plaats. Met betrekking tot de eerste eis wordt door mr. Asscher gesteld: [...] *Uit het feit dat eisers hebben meegedaan aan het overleg over een oplossing en gedurende die tijd zijn uitgegaan van de 'opschortende voorwaarde' moet overigens worden afgeleid dat zij tegen de in de beschikking gekozen benadering van het grondslagprobleem op zichzelf geen bezwaar hadden.* Inzake de tweede eis concludeerde hij: *Het komt erop neer dat van eisers geen instemming met of onderschrijving van de doelstelling van de VU wordt verwacht, maar slechts erkenning van en respect voor de eigen aard van de Vrije Universiteit, een eis die niet in strijd is met enig grondrecht. Mede gelet op de door de VU geboden detacheringsmogelijkheid tot 1 januari 1989 [...] achten Wij het belang van de eisers bij het ontgaan van de verplichting tot respectering van de doelstelling van de VU [...] dermate gering in verhouding tot de belangen van de Staat bij de effectuering van de aangevallen beschikking, dat de gevraagde voorzieningen reeds daarom moeten worden geweigerd.*

De eisers worden veroordeeld in de proceskosten waarbij nog de rekening komt van Stibbe, Blaisse & De Jong ad fl. 10.521,37.

Het Structuurplan

Het vonnis betekent dat de subfaculteit nu toch echt het onderspit delft. Ook het CvB en UR behoren tot de verliezers omdat zij hun herhaalde eis dat aan UvA-personeel bij indiensttreding bij de VU volledige en onvoorwaardelijke collectieve dispensatie ten aanzien van de levensbeschouwelijke identiteit van de VU dient te worden verleend niet zagen ingewilligd.

Door het kort geding dat tegen hen was aangespannen is de VU-delegatie zeer geïrriteerd geraakt; zij haalt fel uit tegen de procesvoerders omdat die de goede naam van de VU zouden hebben aangetast. De verstandhouding tussen de subfaculteit en de VSF verslechtert in snel tempo: Oen meldt dat het overleg over de onderwijsprogramma's vrijwel stilligt omdat de VSF niet te veel wil veranderen aan haar bestaande programma en ook dat Tiny Geel aftreedt als onderwijscoördinator van de vakgroep Stratigrafie-Paleontologie *vanwege de onmogelijkheid tot overleg met de VU.*

Toch wordt het *Structuurplan voor de samenvoeging van de studierichting geologie in Amsterdam* door de Subcommissie Geologie vastgesteld. Maar omdat de vertegenwoordigers van de UvA-subfaculteit geen deel meer uitmaken van deze commissie zijn ze niet verantwoordelijk voor de inhoud. De colleges van beide universiteiten keuren het plan goed en op voorstel van het SFB neemt de SFR het plan voor kennisgeving aan *opdat er nooit gezegd kan worden dat de SFR het plan heeft goedgekeurd.* In een brief van de SFB aan de UR ten behoeve van haar vergadering in maart 1985 valt nog te lezen dat: *Het voor ons*

onaanvaardbaar is dat deze bezuinigingsoperatie, die op basis van gelijkwaardigheid zou worden uitgevoerd, in wezen is uitgelopen op kannibalisering van onze subfaculteit [...]. De brief besluit met: Onze subfaculteitsraad en het subfaculteitsbestuur blijven ook nu geen instemming betuigen met het structuurplan.

Het is de laatste stuiptrekking van de subfaculteit tegen haar opheffing. De UR vindt verdere discussie overbodig en besluit het plan voor kennisgeving aan te nemen. Daarmee is de weg vrij voor de aanstelling c.q. detachering van het daarvoor in aanmerking komende UvA-personeel.

De ontmanteling van de subfaculteit (mei 1985-augustus 1989)

Over de toekomst van de bibliotheek, het Geologisch Museum, de stenencollectie, en de overdracht van inventaris is begin 1985 nog niets bekend, wat problematisch wordt omdat op 1 januari 1989 het Geologisch Instituut moet worden gesloten.

Een ander probleem is dat een krappe honderd studenten nog niet zijn afgestudeerd. Dit betekent voor velen een race tegen de klok om nog op het Geologisch Instituut af te studeren; daarna wordt het doctoraalexamen geologie tot 1 september 1989 afgenomen in het UvA-Wiskundegebouw aan de Roetersstraat.

Het Afbouwplan

Pas in 1986 komt het CvB met een concept Afbouwplan waarin wordt benadrukt dat de subfaculteit blijft voortbestaan tot uiterlijk 1 september 1989 *teneinde de onderwijsverplichtingen aan studenten – voor wie het afstuderen aan de UvA een voorwaarde vormt - te kunnen naleven*. Omdat de vakgroepen EPM en SP maar een beperkt aantal studenten hebben, kunnen de onderwijsverplichtingen aan deze studenten worden uitgevoerd door naar de VU vertrokken stafleden met een kleine resttaak. Voor de vakgroep Structurele Geologie ligt dit anders: deze vakgroep heeft een 50-tal studenten en bovendien zijn naar de VU vertrokken docenten veel tijd kwijt bij de ontwikkeling van dit vakgebied dat bij VSF niet bestaat. Daarom gaat het plan bij de vakgroep Structurele Geologie uit van een bezetting van 3,1 fte in 1986, afnemen tot 1,5 fte bij sluiting van het Instituut.

In het plan staat verder dat de functie van portier en kantinemedewerkster zullen worden opgeheven en dat de personele bezetting van de slijpkamer zal verminderen van 3 naar 1 fte. De functie secretaris-beheerder zal veranderen in de functie liquidatiebeheerder, die net als de functie van de technisch gebouwenbeheerder en secretaresse van de vakgroep SG per 1 januari 1989 zullen vervallen. Over de bibliotheek kan men lezen dat vanaf 1 mei 1986 de verantwoordelijkheid zal overgaan naar de Universiteitsbibliotheek en dat de collectie uiteindelijk *in bruikleen* zal worden geven aan de VU-bibliotheek. Slechts vier regels zijn te vinden over het Geologisch Museum, namelijk dat de afwikkeling onder de directe verantwoordelijkheid van het college valt; over het lot van de stenencollectie wordt met geen woord gerept.

Met het commentaar op dit conceptplan van decaan Oen en brieven van de studenten wordt weinig gedaan: het definitieve plan is vrijwel identiek aan het conceptplan. Wel worden aan het Geologisch Museum tot 1991 nog 2,5 formatieplaatsen toegekend; voor de personele nood bij de vakgroep Structurele Geologie gaat het college ervan uit *dat in overleg met de Vrije Universiteit de bestaande knelpunten kunnen worden weggenomen*.

De UR neemt het afbouwplan van het CvB voor kennisgeving aan.

Van de 40 personeelsleden die op 1 januari 1984 in vaste dienst waren bij de subfaculteit Geologie en Geofysica van de UvA komen uiteindelijk slechts 17 bij de VU terecht: 10 van de 16 leden van het WP en 7 van de 24 leden van de TAS; 5 worden op de VU gedetacheerd.

SFR en SFB

De subfaculteitsraad vergadert voor het laatst in april 1987. Als uitvloeisel van de Wet Wetenschappelijk Onderwijs wordt de subfaculteit per 1 september 1987 opgeheven en tot het einde van de TVC-planperiode (1 september 1989) administratief ondergebracht bij de Scheikunde faculteit. Oen, als decaan, leidt tussen 1980 en 1987 de vergaderingen met Winnubst, als secretaris.

Het subfaculteitsbestuur zet zijn werkzaamheden na 1 september 1987 voort onder de naam *bestuurscommissie*. Haar laatste vergadering vindt plaats op 15 december 1987. Daarna worden de lopende zaken hoofdzakelijk afgehandeld door Winnubst als liquidatiebeheerder, Werner als beheerder van het Geologisch Museum en Simon, het enige nog resterende staflid bij de vakgroep Structurele Geologie.

Afstuderen

Vanaf 1 mei 1985 studeren bij de drie vakgroepen in totaal 96 studenten. Het afstuderen in deze hybride situatie wordt ernstig bemoeilijkt omdat vrijwel het gehele wetenschappelijk personeel is overgegaan naar de VU en slechts een deel van de werktijd kan besteden aan de UvA-studenten. De problemen zijn het grootst bij de vakgroep Structurele Geologie omdat voor het grote aantal studenten van die vakgroep te weinig staf beschikbaar is. Het is verbazingwekkend dat van de 96 studenten toch nog 91 aan de UvA het doctoraalexamen behalen.

Robin Seijdel [1983], student van de vakgroep SP, wordt op de laatste examendag afgewezen. Hij is hierover zó verbolgen dat hij aankondigt hiertegen in beroep te gaan. Als de examencommissie hem erop wijst dat een beroepsprocedure veel tijd gaat kosten zonder gegarandeerd resultaat, besluit Seijdel, net als een andere student van die vakgroep, aan de VU af te studeren. In het totaal behalen dus 93 van de 96 studenten die vanaf 1 mei 1985 aan de UvA geologie studeerden, het doctoraalexamen. Dankzij die droomscore kan het hoofdstuk geologie aan de Universiteit van Amsterdam, althans in dit opzicht, toch nog positief worden afgesloten.

De bibliotheek

Brouwer had bij zijn bouwplannen voor het Geologisch Instituut veel ruimte gereserveerd voor de bibliotheek omdat hij uit zijn Delftse tijd wist hoe belangrijk een goed geoutilleerde bibliotheek is voor onderwijs en onderzoek.

Bij de opening in mei 1934 bestaat de collectie nog slechts uit een klein aantal werken. Door aanschaf van boeken en geologische kaarten, abonnementen op toonaangevende tijdschriften en een intensief ruilverkeer groeit de collectie in vijftig jaar uit tot een unieke verzameling van circa 50.000 items en in verband hiermee wordt de bibliotheekruimte in de jaren zestig aanzienlijk vergroot. In 1957 wordt voor het eerst een apart bibliotheekkrediet van 4.850 gulden toegekend dat geleidelijk stijgt naar 73.000 gulden in 1983.

Tot het begin van de jaren zeventig is een van de hoogleraren, namens de Universiteitsbibliotheek (UB), belast met het toezicht op de bibliotheek; daarna fungeert als zodanig een bibliotheekcommissie die hoofdzakelijk uit stafleden bestaat. Voor de dagelijkse gang van

zaken is de bibliothecaris verantwoordelijk. De eerste is de legendarische Tjon Appian die zich vanaf januari 1930 tot zijn onverwachte dood in maart 1964 met hart en ziel inzet voor de groei van *zijn* bibliotheek. Hij wordt opgevolgd door Hector de Herdt, sinds februari 1963 de rechterhand van Tjon. Begin 1986 gaat De Herdt met vervroegd pensioen. Omdat inmiddels vaststaat dat het Instituut zal worden gesloten, besluit het cvb de verantwoordelijkheid voor het beheer van de bibliotheek per 1 mei 1986 rechtstreeks bij de UB te laten berusten.

De bibliotheek werd algemeen erkend als een van de beste, zo niet de beste, op geologisch vakgebied in Nederland en trok daardoor veel bezoekers. Ze was, met het Geologisch Museum, een van de kostbaarste pronkjuwelen van het Geologisch Instituut en de trots van de geologische gemeenschap.

Door het besluit tot beëindiging van de studierichting geologie in 1989 wordt het cvb geconfronteerd met de vraag wat er met de bibliotheekcollectie moet gebeuren. De VU eist dat deze wordt overgedragen om optimaal te voorzien in het geologisch onderwijs en onderzoek. Dat standpunt wordt gedeeld door het UvA-personeel dat per 1 mei 1985 in dienst treedt bij de VU. Binnen het vijfhoekige SFB zijn de meningen echter verdeeld: drie steunen het standpunt, de overige twee leden prefereren een alternatief.

Het hoofd van de UvA-UB, prof. E. Braches, wijst de claim van de VU af omdat de collectie een integraal onderdeel vormt van het UB-bestand. Hij wordt in zijn verzet tegen de overdracht gesteund door de twee leden van het SFB: Oen, decaan van de subfaculteit, en Werner, hoofd van het Geologisch Museum, en door de besturen van de UvA-subfaculteiten Fysische geografie en Biologie. Oen en Werner stellen voor de collectie onder te brengen in de Artis bibliotheek, waarbij een klein deel van de boeken voor dagelijks gebruik aan de VU *in bruikleen* kan worden gegeven. Omdat de VU inmiddels heeft laten weten niet bereid te zijn personeel beschikbaar te stellen voor het *Artis-alternatief* moet volgens Braches de collectie integraal worden overgebracht naar een dependance van de UvA-UB op het complex van het Academisch Medisch Centrum (AMC).

Opvallend is dat Oen zijn brief over de bibliotheek ondertekent namens het SFB hoewel hij weet dat de meerderheid van bestuur en wetenschappelijke staf overdracht van de gehele bibliotheek aan de VU wenselijk vindt. Het ligt daarom voor de hand dat hij de betreffende brieven zonder overleg met zijn medebestuurders heeft opgesteld. Een plausibele verklaring voor deze soloactie is dat decaan Oen de opheffing van *zijn* subfaculteit als een persoonlijke nederlaag voelt nadat hij jarenlang onvermoeibaar heeft gevochten voor het voortbestaan. Na die verloren slag begint hij, samen met een handvol overgebleven strijders, aan een achterhoedegevecht om te voorkomen dat ook de bibliotheek in het bezit komt van de aartsvijand.

Het cvb besluit een derde deel van de collectie, dat *direct nodig* is voor onderwijs en onderzoek, aan de VU over te dragen. Het college vindt zelfs dat ook het resterende deel, waaronder veel antiquarisch materiaal, naar de VU kan, onder voorwaarde dat de toegankelijkheid beter is dan opslag op het terrein van het AMC. Als reactie meldt het VU-college, dat het deel van de collectie dat direct aansluit bij het onderwijs- en onderzoek, *als een herkenbare eenheid* geplaatst kan worden in de bibliotheek en dat het historische deel van de collectie in een gesloten magazijn elders op de VU-campus kan komen te staan. Voor

Oen is het voorstel van het CvB onaanvaardbaar en zijn reactie leidt in april 1985 tot het collegebesluit dat de bibliotheek voorlopig op de huidige plaats gehandhaafd blijft. De zaak neemt een onverwachte wending als het VU-college, onder druk van inmiddels naar de VU overgegangene UvA-stafleden, aan het UvA-college bericht dat *integrale huisvesting van de gehele UvA-collectie toch mogelijk is in de onmiddellijke nabijheid van de VSF*. Ondanks negatieve adviezen van Oen en Braches wijzigt het UvA-college opnieuw zijn standpunt en stelt bij monde van Wijnne voor de collectie over te dragen aan de VU, omdat die nu een optimale toegankelijkheid garandeert en daarmee voldoet aan de belangrijkste voorwaarde van de UvA. Wél dient een klein deel ter beschikking te komen van de subfaculteiten Fysische geografie en Biologie, terwijl de kostbare antiquarische werken bij de UB moeten blijven.

Braches is woedend over de ommezwaai van het college en in een interview met Folia lucht hij zijn hart: *Dit is de beuk in de bibliotheek. Het gaat niet alleen om de geologische collectie, maar om alle verzamelingen, om het systematisch achteruitzetten van Amsterdams erfgoed. [...] Die collectie is van de stad Amsterdam, die kun je niet zomaar overbrengen naar een gereformeerde universiteit, die niet gesticht is op een Amsterdamse grondslag. Ook onder ons beheer blijft de collectie optimaal bruikbaar en toegankelijk. Ook voor de geologen van de VU. Desnoods maak ik er hier in de UB ruimte voor vrij. [De VU] houdt zich niet aan wat in de Bijbel verboden is, men begeert een anders goed, dienstmaagd en os en ezel. Nogmaals het is pure vernietiging.* Hij besluit zijn tirade met: *Ik denk bij deze hele kwestie weleens aan het einde van Umberto Eco's 'De naam van de roos'. In dat boek staat de bibliotheek in brand [...] dan heb je geen zorgen meer over de collectie, dat zou de meerderheid van dit college nog het liefste willen zien.*

Ook de UR gaat zich er nu mee bemoeien en stelt dat het voorstel van het college om de collectie aan de VU over te dragen betekent dat een aanzienlijk bedrag wordt onttrokken aan het vermogen van de UvA. Aan Folia laat collegelid Wijnne intussen weten dat hij naar aanleiding van het eerdere interview met Braches het boek van Eco opnieuw heeft gelezen, waaruit blijkt dat het de gek geworden bibliothecaris is, die de bibliotheek in vlammen laat opgaan: het is een aanval van een gefrustreerd collegelid op een dwarsliggende bibliothecaris.

Toch besluit het college de bibliotheek niet in eigendom aan de VU over te dragen, maar in bruikleen te geven. Begin 1986 verkondigt Braches tijdens een tête à tête met Oen, dat de VU *zo weinig mogelijk* in bruikleen moet krijgen. Hij vindt dat het overgrote deel van de collectie na de sluiting van het Instituut moet worden overgebracht naar de toekomstige locatie van het Geologisch Museum of naar de magazijnen van de UB aan de Singel, waar de collectie voor het publiek toegankelijk is. De kaarten zullen worden toegevoegd aan de cartografische collectie van de UB.

Het VU-college stelt voor dat de VSF-bibliotheekcommissie toegang krijgt tot de collectie op het Geologisch Instituut om een rapport te kunnen uitbrengen over de gewenste, in bruikleen te geven, onderdelen. De beide bibliothecarissen kunnen dit rapport beoordelen en parallel aan deze inventarisatie kunnen juristen van beide instellingen een bruikleenovereenkomst opstellen. Het is een voorstel waar het UvA-college in grote trekken mee akkoord kan gaan. Ook wordt besloten dat tot de sluiting van het Instituut de bibliotheek maximaal twee uur per dag zal openblijven, waarvoor geologiestudent Marian Melkert, samen met een medewerker van de UB, worden aangesteld.

Meerdere keren bezoeken het hoofd van de VU-Bètabibliotheek M. Vaillant, tezamen met de VSF-bibliotheekcommissie, de bibliotheek van het Instituut. Vaillant stelt vervolgens een rapport op *Betreffende de overdracht in duurzaam bruikleen van de collectie van het Geologisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam aan de Bibliotheek Aardwetenschappen van de Vrije Universiteit in het kader van de Taakverdelingsoperatie*, met als conclusie dat ca. 75%, van de collectie voor bruikleen in aanmerking komt. Maar het SFB stemt niet in met het voorstel en ook Braches is hiertoe niet bereid. Om uit de patstelling te komen vraagt het college in mei aan de Koninklijke Bibliotheek om te bemiddelen, wat op niets uitloopt.

Inmiddels is het 1987 en het college beseft dat de knoop nu snel moet worden doorgehakt. Uiteindelijk wordt besloten de collectie, *nagenoeg integraal*, aan de VU in bruikleen aan te bieden. Van het bruikleen worden *enkele kostbare antiquarische werken* uitgesloten, evenals een aantal boeken en tijdschriften die van *onmiddellijk belang* zijn voor het Geologisch Museum en de UvA-studierichtingen Fysische geografie en Biologie. De zwarte piet voor het langdurige getreuzel wordt toegespeeld aan de bibliothecarissen van beide universiteiten die er volgens het college niet in zijn geslaagd *tot een voor beide instellingen bevredigende regeling* te komen.

De verhuizing van het aan de VU toegewezen deel van de collectie vindt plaats in de zomer van 1989 en de definitieve bruikleenovereenkomst wordt getekend op 12 juni 1990.

Het Geologisch Museum

Eind augustus 1984 stuurt Jan Werner, beheerder van het Geologisch Museum, een notitie naar het CvB waarin hij de instandhouding van het museum bepleit. Volgens hem kan het Geologisch Museum dienen als een *basisvoorziening* voor een Nationaal Historisch Museum in Amsterdam, samen met de Hortus Botanicus en het Zoologisch Museum. Het Museum zou tevens kunnen fungeren als een *thuishaven* voor de geologische bibliotheek.

Deze voorzet sluit aan bij plannen voor een nationale natuurhistorische presentatie in de Plantagebuurt, die begin jaren tachtig zijn ontwikkeld door een werkgroep van de UvA, na een verzoek van de minister in zijn nota *Een zaak van Leven en Dood* over de natuurhistorische museale voorzieningen in Nederland.

Het antwoord van het CvB is dat na het besluit om de Amsterdamse geologie samen te voegen aan de VU, de toekomst van het Geologisch Museum in eerste instantie een verantwoordelijkheid is van de VU die *meer dan de Universiteit van Amsterdam de aangewezen instantie is om een bijdrage te leveren aan de invulling van het geologisch facet van de Nationale Presentatie [...]* en verzoekt het VU-college hiervoor twee formatieplaatsen ter beschikking te stellen. Wel verklaart UvA zich bereid huisvesting te bieden aan die delen van de collectie die voor de Nationale Presentatie van belang zijn. Nadat de VU heeft laten weten medeverantwoordelijk te zijn voor de toekomst van het museum maar vooralsnog geen uitspraak wenst te doen over een eventuele formatiebijdrage, stelt het UvA-college zich eind februari 1985 op het standpunt dat het aan de VU toegewezen budget van 3,36 miljoen gulden ook dient te worden aangewend voor het vinden van een oplossing voor het Geologisch Museum.

Zes jaar blijft het onzeker wat er met het museum zal gebeuren totdat het deels onderdak vindt in Artis onder de naam Artis Geologisch Museum. Pas in de jaren-90 wordt een definitieve oplossing gevonden: de enorme collectie gesteenten wordt overgebracht naar

een loods in Amsterdam-Noord, waarna een selectie hiervan naar Naturalis gaat. Het resterende deel wordt hergebruikt in de industrie, mogelijk verstopt in of onder het wegdek.

Verlaten kamers en huisvesting van derden

In september 1985 begint de verhuizing van personeelsleden naar de VU waardoor meerdere kamers en laboratoriumruimtes in het Instituut leeg komen te staan, die soms aantrekkelijk zijn om door derden te worden bezet.

De eerste die tegen een laag all-in-bedrag van een zestal kamers in de westvleugel op de eerste verdieping gebruik gaat maken is de firma CIGARS (*Center for International Geohistory Analysis Research Service*). CIGARS is een particulier initiatief van hoogleraar Van Hinte en H. Stel. Omdat hier vertrouwelijk onderzoek gaat plaatsvinden, worden de toegangsdeuren in de gang afgesloten; van beheerder Winnubst krijgt de firma toestemming gebruik te maken van de diensten van het personeel en faciliteiten van het Instituut. Begin 1986 geven Van Hinte en Stel in de bomvolle Grote Collegezaal een exposé over CIGARS. Na afloop doet de instituutsbevolking zich tegoed aan de door het bedrijf aangeboden drank en hapjes. Maar al spoedig gaat het bergafwaarts met CIGARS omdat de exploitatiekosten relatief hoog zijn en de verwachte stroom van opdrachten uitblijft. Daar komt nog bij dat Van Hinte inmiddels door het bestuur van de VSF op de vingers is getikt vanwege zijn nevenwerkzaamheden bij CIGARS. Begin 1988 verdwijnt de firma van het Instituut om *bepaalde activiteiten* elders voort te zetten tot zij niet lang daarna failliet gaat.

In het voorjaar van 1986 toont de Stichting **WARECO** (*Water Resources Consultants*) belangstelling. Blijkbaar zijn zij getroffen door *de sfeer van het Instituut*, wat een nogal curieuze constatering is. In werkelijkheid is die, op wat er nog over is van het ooit levendige Instituut, gedrukt en verre van ideaal. Uiteindelijk ziet **WARENCO** toch af van huisvesting op de Nieuwe Prinsengracht.

Vanaf begin 1987 worden drie kamers gebruikt door het *Laboratorium voor Organische Scheikunde*, onder andere door emeritus-hoogleraar Th.J. De Boer. Voor korte tijd, tot eind 1988, neemt A. Kortlandt, hoogleraar Psychologie en Ethologie der Dieren, nog zijn intrek in het gebouw.

En dan kan, als ook het Museum begin jaren '90 is verhuisd, de verbouwing van het Geologisch Instituut tot onderkomen van de sociaalgeografen, beginnen.

Hoofdstuk 6 - De Geologische (Studenten) Vereniging Amsterdam

1932- mei 1940

In december 1932 wordt de Geologische Vereniging opgericht. Het notulenboek vermeldt hierover: *Gehoorgevend aan een schriftelijke oproeping door eenigen onder hen, vereenigen zich Woensdag 7 December 1932, de geologische studenten aan de Amsterdamsche Universiteit in de collegezaal van het Voorlopig Geologische Instituut, teneinde te geraken tot de oprichting eener Geologische Vereeniging, die behalve de behartiging der studiebelangen harer leden, o.a. tot doel zou hebben lezingen op geologisch gebied te organiseren.*

Enige jaren later heet ze *Geologische Vereeniging te Amsterdam* en na de oorlog de *Geologische Vereniging Amsterdam* (GVA).

Het eerste bestuur bestaat uit Roger Gheyselinck (voorzitter), A.H. Banting (secretaris) en Dolf Patijn (penningmeester). Het jaarverslag over het eerste verenigingsjaar is uitermate kort en vermeldt alleen een aantal *bijzondere vergaderingen*, waarbij bekende geologen uit die tijd een voordracht hielden. Ook Brouwer hield een lezing: *Reisindrukken van de Pacifische Kustgebieden*, waarna hem het erevoorzitterschap van de vereniging werd aangeboden. Gerth kreeg het diploma van het erelidmaatschap overhandigd na afloop van zijn lezing *Geologie van Zuid-Amerika*.

Het organiseren van lezingen op geologisch gebied, een van de doelstellingen van de GVA, heeft zij ruimschoots waargemaakt: vanaf de oprichting tot het uitbreken van de oorlog zijn er maar liefst 72 lezingen gehouden. Onder de sprekers treffen we namen aan van een groot aantal geologische coryfeeën uit die tijd¹.

In de verenigingsjaren tussen 1934 en 1939 is ook een archivaris lid van het bestuur. Hij is onder meer belast met het beheer van het tot eind 1947 bijgehouden plakboek, waarin krantenknipsels zijn te vinden over de lezingen en de Timor-expeditie 1937. Verder tref je er briefkaarten aan die docenten en studenten naar de *koffietafel*, een regelmatige samenkomst in de colloquiumzaal op de eerste verdieping waar met koffie wordt geluncht, van het Instituut sturen. Zo vermeldt een kaart uit Zweden in 1936 de volgende cryptische tekst: *Blond is de veldspaat, blauw is de kwarts, verder glimt het en is toch geen graniet!*

De Geologische Vereniging viert op 4 en 5 maart 1938, weliswaar enige maanden te laat door de deelname van Brouwer en enkele andere GVA-leden aan de Timor-expeditie, haar eerste lustrum. Bij die gelegenheid worden lezingen gehouden over het veldonderzoek in Zuid-Spanje, de Apennijnen en Zweeds Lapland. Ook zijn er voordrachten van L.F. de Beaufort, buitengewoon hoogleraar in de zoögeografie, en Brouwer. In de avond vindt er een lustrumdiner plaats in hotel Hamdorff in Laren, waar zeven gangen worden opgediend. De *Telegraaf*, de *Nieuwe Rotterdammer* en het *Algemeen Handelsblad* besteden vele kolommen aan deze gebeurtenis en ook *Geologie & Mijnbouw* doet haar best: het verslag van het lustrum beslaat ruim zeven pagina's.

De inkomsten van de Vereniging bestaan uit contributies, de jaarlijkse donatie van leden van het wetenschappelijk staf, meestal vijf gulden, en vanaf 1936 ook uit entreegelden. Opmerkelijk is dat de naam Brouwer in het kasboek niet éénmaal wordt vermeld. Er zijn ook buitengewone leden, vooral studenten biologie. Zij betalen tweeënhalve gulden en later wordt nog een extra categorie buitengewone leden ingesteld, de *scholier-leden*, leerlingen van het middelbaar of voorbereidend hoger onderwijs: hun contributie bedraagt één gulden per jaar. Onmisbaar is de opbrengst van de door de GVA verzorgde koffietafel: in het verenigingsjaar 1937-1938 bedraagt deze opbrengst 130 gulden.

Onder de uitgaven staan onder andere de kosten voor de lezingen: hotel en eten voor de sprekers en betaling aan personeel dat tijdens de lezingen 's avonds aanwezig is. Gelukkig

¹ Onder andere: Abel, Cloos, Eskola, Fourmarier, Haarmann, Albert en Arnold Heim, Jongmans, Von Koenigswald, Kuenen, Niggli, Quensel, Raguin, Rittmann, Schermerhorn, Schindewolf, Schneegans, Schneiderhöhn, Vening Meinesz, Wanner, Van Waterschoot van der Gracht en Wegmann.

kunnen vaak de uitgaven beperkt worden doordat de vele Duitse sprekers bij het echtpaar Gerth in Aerdenhout kunnen logeren en onbetaalde studenten voor de thee zorgen in de pauze van de lezingen.

Lidmaatschap van de GVA betekent voor studenten ook actief deelnemen aan het studentenleven waardoor de Vereniging al spoedig meer het karakter krijgt van een *corps voor studenten geologie* dan een studievereniging. Hierdoor, en ook door de vele excursies, het veldwerk en de kleinschaligheid van de studie, ontstaat in de loop der jaren een hechte band tussen de studenten onderling.

Door het specifieke karakter van de studie is de GVA een enigszins besloten en geïsoleerde gemeenschap binnen het Amsterdamse studentenleven. In café *Eik en Linde* aan de Plantage Middelhaan zijn regelmatig borrels, waarbij de eerstejaars verplicht aanwezig dienen te zijn. In die tijd worden vrijwel alle studenten geologie lid, na een soms maanden durende kennismakingstijd die in veel opzichten lijkt op een corporale groentijd. Op de dag van de inauguratie moeten de aspirant-leden langs een smalle ijzeren ladder in de toren van het Instituut naar boven klimmen met de opdracht hun naam in een van de steunbalken te kerven. Ieder van hen krijgt drie lucifers om de tekst te ontcijferen van drie boven in de toren aangebrachte spreuken:

- ☉ HET IS NIET RECHTVAARDIG DAT DE MENSCH KRIJGT WAT HIJ ZICHZELF ONTNEEMT.
DANTE
- ☉ IEDER GAAT ZIJN WEG EN NIEMAND WEET WAARHEEN
- ☉ UIT ELKE DIEPTE GAAT EEN WEG OMHOOG

Als in de zomer van 1939 de Nederlandse strijdkrachten worden gemobiliseerd, worden ook leden van de GVA opgeroepen. Het jaarverslag 1939-1940 vermeldt: *Tengevolge van de toenemende spanning in Europa en daarmede ten uitvoer gebrachte toestand van mobilisatie in ons land werden zowel leden van het bestuur als ook leden der vereniging onder de wapenen geroepen*. Maar voorlopig raakt Nederland niet bij de oorlog betrokken en gaat het leven op het Instituut gewoon door. Op 3 mei 1940 houdt Jan Westerveld een lezing over *Ertsafzettingen in Roemenië*. Een dag later begint een geologische excursie naar de Gelderse Achterhoek en Twente; op zondag 5 mei keren de excursiegangers terug in Amsterdam. Slechts vijf dagen later trekken de Duitsers Nederland binnen en volgen er vijf sombere jaren, ook voor de geologische gemeenschap aan de Nieuwe Prinsengracht 130.

1940-1945

Op 25 september 1940 vindt de jaarlijkse vergadering van de GVA plaats. Uit de notulen blijkt dat er problemen zijn ontstaan binnen het bestuur: de secretaris, NSB'er Gerrit van der Kaaden, is om *persoonlijke motieven* uit het bestuur getreden. Tijdens de vergadering wordt er een nieuw bestuur benoemd, bestaande uit: praeses Karel de Vries, abactis Wim Uytenbogaardt en quaestor Rudi Altenpohl. Deze laatste treedt op 15 april 1941 uit het bestuur omdat hij de Duitse nationaliteit bezit en zijn dienstplicht moet gaan vervullen bij de Wehrmacht. De nieuwe praeses houdt een toespraak, waarin hij het *to be or not to be* van de GVA belicht. Hij komt tot de conclusie dat het voortbestaan van de Vereniging wel degelijk zin heeft, waarbij hij verwijst naar een passage uit de rede van de rector magnificus bij de opening van het academisch jaar in september 1940: *Zoo nu en dan verneemt men wel eens*

het idealistische verlangen naar versmelting der groepen tot een homogene studentenmaatschappij maar de werkelijkheid houdt de tegenstellingen in stand. Evenals in de maatschappij bevordert groepeerings en ondergroepeerings bij hen het individuele geestelijke leven en verhoogt aldus de waarde van het individuele bestaan. En evenals de staatkundige en confessionele partijen zich in toenemende mate bewust zijn deelen eener zelfde natie te zijn en zich steeds nauwer scharen om de symbolen harer eenheid, aanvaarden de corporaties der studenten de Universiteit als het wezen hunner verééniging.

Punt zeven van de agenda vermeldt een bestuursvoorstel tot regeling van de koffietafelquestie waarover in de notulen wordt vermeld: *Na enige discussie wordt besloten, het voorstel van Prof. Brouwer te accepteren, en over te gaan tot het installeren van een commissie, welke zich tot taak zou dienen te stellen het ter koffietafel gesprokene aan te horen en aan een critische beschouwing te onderwerpen.* In eerste instantie worden G. van der Kaaden, L. van der Waals, F.P. van West, J. Heering en W.P. de Roever in de commissie benoemd. De pro-Duitse leden van de GVA, aangeduid als *Zwarte Fractie*, nemen hier geen genoegen mee: *Nadat opgemerkt was, dat bij deze samenstelling het beginsel der evenredige vertegenwoordiging geweld aangedaan zou worden, werd de samenstelling alsnog gewijzigd in: de heren Van der Waals, Van West, Van der Kaaden en [Henk] Van Eykeren.* Heering en De Roever maken dus plaats voor de pro-duitsche Van Eykeren. De volgende dag sturen Van der Kaaden en Van Eykeren een brief naar de GVA: *Nader terugkomende op de toezegging van ondergeteekenden om zitting te nemen in een commissie, welke ter koffietafel zou oordelen over het al of niet oirbare der gesprekken, spijt het hen U te moeten mededeelen dat zij tot de slotsom gekomen zijn dat ter vergadering ten onrechte over de koffietafel is gesproken; deze instelling toch is niet van de Geologische Vereeniging uitgegaan, noch heeft deze er zeggingskracht over en: hun inziens [is] de geheele commissie een fictie: daar zij als semiofficieel lichaam zich op een standpunt stelt een oordeel te willen vellen over het al of niet toelaatbare van politieke uitingen, waartoe zij op het ogenblik, onder de bepalingen van het Verordeningenblad, geen enkele bevoegdheid heeft [...].*

De *Zwarte Fractie* manifesteert zich hier voor het eerst op duidelijke wijze.

Op zaterdag 9 november 1940 wil de Weerbaarheidsfdeling (WA) een demonstratieve mars door Amsterdam houden. Een aantal studenten, onder wie leden van de GVA, is van plan de mars te verstoren. Rector magnificus B. Brouwer rapporteert aan de president-curator over dreigende studentenrelletjes als volgt: *Het bleek dat er in den laatsten tijd in het bijzonder wrijving was ontstaan onder de studenten in de geologie. Er bestaat een Geologische Vereeniging, waarvan ongeveer 10 lid van de NSB zijn en 20 niet. Bij gelegenheid van een vergadering zou men besloten hebben het voorbeeld van de Leidsche en Delftsche studenten te volgen en desnoods te vechten.* De rector magnificus laat als reactie hierop in alle universitaire gebouwen en in de studentensociëteiten een bekendmaking ophangen waarin de studenten worden opgeroepen onder alle omstandigheden hun waardigheid als lid der universitaire gemeenschap te bewaren. De oproep heeft succes, want die zaterdag kunnen 5.000 leden van de WA ongestoord door Amsterdam marcheren.

Volgens de bewering van de rector zou eind 1940 dus een derde van de GVA uit NSB'ers hebben bestaan. Gaan we dit na, dan zijn er eind 1940 43 studenten ingeschreven bij geologie, alsmede 7 promovendi. Uit het notulen- en kasboek van de GVA blijkt dat zij op dat ogenblik vrijwel allen lid zijn van de Vereniging. De aantallen kloppen, maar het blijkt dat

slechts zes van hen lid zijn van de NSB. Weliswaar was het percentage NSB'ers dus relatief hoog (12%), maar beduidend lager dan door de rector magnificus verondersteld.

Ary Prins schrijft op 25 oktober 1941 aan de abactis van de GVA dat hij zich helaas in de tegenwoordige omstandigheden gedwongen ziet als lid te bedanken. Hij doet dat waarschijnlijk vanwege de op 22 oktober verschenen verordening van de bezetter waarin bepaald wordt dat joden geen lid meer mogen zijn van verenigingen en stichtingen zonder economisch doel.

Op 28 oktober 1941 richt de abactis van de GVA een verzoek tot de procureur-generaal bij het Gerechtshof te Amsterdam, de NSB'er J. Feitsma, om toestemming voor het houden van een algemene ledenvergadering van meer dan 20 personen op 12 november. Een dag later deelt deze mee geen bezwaar te hebben, mits geen onderwerpen van politieke aard *direct noch indirect ter sprake worden gebracht*. Tijdens de jaarvergadering treedt een nieuw bestuur aan, dat slechts drie leden telt: Karel de Vries (praeses), Wim Uytenbogaardt (abactis) en R. Lakeman (quaestor). Eén passage uit de notulen dient te worden vermeld: *Volgens art 32 v/h Huish. regl. kunnen de studenten in de geologie vallende onder de betreffende verordening der Rijkscommissaris geen bijzondere vergaderingen [i.c. de lezingen] bijwonen. Voorgesteld wordt om voorlopig het betreffende art. buiten werking te stellen. Ook dit wordt zonder discussie goedgekeurd*. Indirect is dus toch een politiek onderwerp in de vergadering besproken. Tijdens deze vergadering wordt ook gesproken over de Leidse instromers: *De heer Egeler vraagt hoe het zit met het lidmaatschap der Leidse studenten. De situatie is zo dat de Fac. ver[eniging] alle definitief ingeschrevene[n] opneemt. De GV zou het e.v.t. ook op deze wijze kunnen doen. Uit de aard der zaak zou het torenprocede ook ingeschakeld worden. [...]*

Het is de laatste vergadering van de GVA tijdens de oorlog. Kort daarna staakt de Vereniging haar activiteiten, zodat geen ontgroening of inauguratie van de eerstejaars meer plaats vindt. Een aantal van hen wordt pas op 19 oktober 1945 geïnaugureerd tijdens de eerste vergadering van de GVA na de bevrijding.

Tijdens de oorlog zijn tenminste zeven lezingen gehouden, allemaal door Nederlandse geologen aangezien het voor buitenlanders onmogelijk was naar Amsterdam te komen. De laatste lezing door De Roever vindt plaats in mei 1942. In het kasboek dateert de laatste transactie van 1 september 1942.

Ondanks protesten van de *Zwarte fractie* wordt in het najaar van 1942 besloten geen nieuw bestuur te kiezen, omdat, zo schrijft abactis Uytenbogaardt in oktober 1945, *het op de voorgrond treden van actieve NSB elementen dan niet te vermijden geweest ware*. Er zijn geen stukken gevonden waaruit blijkt dat de GVA tussen 1943 en 1945 officieel zou zijn opgeheven.

1946-1957

De Geologische Vereniging Amsterdam komt na de bevrijding weer tot leven en wordt in de eerste plaats een gezelligheidsvereniging waarbij de oude tradities, inclusief een groentijd, strikt gehandhaafd worden. Anders dan vóór de oorlog, besteedt de GVA, in haar hoedanigheid van studievereniging, ook incidenteel aandacht aan onderwijszaken. Zo fungeert ze soms als spreekbuis van haar leden die ontevreden zijn over het onderwijs en mengt ze zich zijdelings in het hoogoplopende conflict tussen Brouwer en de hoogleraren Westerveld en Rutten over de specialisatie na het kandidaatsexamen.

De eerste vergadering van de GVA na de bevrijding vindt plaats op 19 oktober 1945. Wim Uytenbogaardt geeft een beknopt overzicht van de gebeurtenissen in de jaren 1941-1945. Over de zuivering merkt hij op: *Dat het G.I. [Geologisch Instituut] hierbij in zo ingrijpende mate betrokken werd, kunnen wij slechts betreuren.* De vergadering neemt met algemene stemmen het voorstel aan om de NSB'ers het lidmaatschap te ontnemen en men besluit ook te onderzoeken of Gerth het erelidmaatschap kan worden ontnomen. Maar er wordt géén woord gesproken over erevoorzitter Brouwer, wat illustratief is voor het gezag en aanzien dat hij nog steeds geniet. Ook zijn er verzoenende woorden van Uytenbogaardt: *Ik spreek hierbij de uitdrukkelijke de wens uit, en ik hoop dat het ook de Uwe zal zijn, dat deze laatste categorie [de van studie uitgesloten tekenaars] daarna hun plaats weer in de G.v. zullen innemen en door de anderen ook als volwaardig student beschouwd zullen worden.* De vergadering besluit unaniem verzetsstrijder Ary Prins postuum te benoemen tot erelid en een plaquette ter zijner nagedachtenis aan te brengen in het Instituut. Een voorstel van Uytenbogaardt om de studenten uit het verzet, Karel de Vries en Jan de Gruyter, ook erelid te maken haalt het niet. Na een lange en dikwijls gênante discussie besluit men hen, evenals Jan de Haan, een oorkonde te geven. Een voorstel om ook Westerveld een oorkonde te geven vindt geen bijval. Hij moet het doen met een schrijven waarin de GVA hem bedankt voor het clandestien afnemen van tentamens en het uitlenen van boeken tijdens de bezetting.

Op initiatief van de GVA wordt op 11 januari 1946 in Amsterdam, samen met de Leidse Geologische Vereniging en de Delftse Mijnbouwkundige Vereeniging, de Nederlandse Geologische en Mijnbouwkundige Studenten Organisatie (NGMSO) opgericht. Een maand later volgt de oprichting van de Utrechtse Geologen Vereniging, die als vierde lid toetreedt tot de organisatie. Doel van de NGMSO is het organiseren van gezamenlijke activiteiten binnen Nederland, onder meer door het houden van een jaarlijks congres, en het leggen van contacten met studenten in het buitenland. In verband hiermee neemt de NGMSO in 1946 het voortouw bij de oprichting van de *International Federation of Students of Geology and Mining* (IFSGM). Uit het kasboek en andere bronnen blijkt dat de GVA in oktober 1947 het eerste congres van de IFSGM in Amsterdam organiseert en in 1949, 1951 en 1955 de NGMSO-congressen.

Tijdens een vergadering in oktober 1946 komt de wekelijkse borrel op donderdagmiddag aan de orde. Na ernstige moeilijkheden met de eigenaar van café *Eik en Linde*, annex *De Boomschors*, is deze in het begin van het jaar stopgezet. Veel locaties vallen af: *De Silveren Spieghel* aan het Kattengat is te ver weg en in *Het Vette Hapje aan de Magere Brug*, hoek Amstel en Kerkstraat, zijn *de hapjes wel vet, maar de borrels te mager*. Het bestuur stelt daarom voor de kwestie met de kroegbaas van *Eik en Linde* in der minne te schikken. Blijkbaar lukt dit niet, want voor de wekelijkse borrels wordt een zaaltje gevonden in *Café-Restaurant Rotterdam* aan het Weesperplein.

Begin december 1947 viert de GVA haar derde lustrum. Drank is in die tijd nog op rantsoen, zodat de praeses van de Lustrum Commissie een brief stuurt naar het Rijksbureau voor Gedestilleerd in Schiedam met het verzoek voor die bijzondere gelegenheid een extra toewijzing te krijgen. Of dat lukt, wordt niet vermeld, maar op 4 december is er wel een drukbezochte receptie in het Instituut, een dag later gevolgd door een koffiemaaltijd en een

hockeywedstrijd tegen de *Delftse mijnbouwers* en als slot op 6 december een lezing en een diner in Kudelstaart met dansen na afloop.

De GVA besluit in november 1950 een *orgaan* op te richten dat viermaal per jaar zal verschijnen in de vorm van de *G-v-Gids*. Het eerste nummer verschijnt pas in januari 1953, waarna nog twee nummers volgen, in december 1953 en oktober 1955. Het is buitengewoon jammer dat er daarna van het verenigingsblad geen nummers meer zijn verschenen, temeer daar het notulenboek van de GVA over de jaren 1953-1958 verloren is gegaan.

Tijdens de vergaderingen komt regelmatig de GVA-ontgroening van de nieuwe studenten aan de orde. Dit *eerstejaars probleem* wordt in november 1950 besproken, evenals *het steeds meer verschijnen van de andere sexe in de gelederen der gv*: de mannelijke leden voelen zich blijkbaar bedreigd door de aanwezigheid van de twee vrouwelijke studenten Anita Meyer en Annelise Went. In de vergadering vindt men dat de seksen bij het ontgroenen gesplitst moeten blijven *hoewel er een zekere heilzame invloed [van] kan worden verwacht*. Toch lijkt de voorgestelde gescheiden ontgroening dat jaar niet optimaal te verlopen, want in een volgende vergadering wordt verzocht de inauguratie van de vrouwelijke nuldejaars voortaan in het openbaar te doen. Er wordt opgemerkt dat *excessen, zoals afzondering van het bestuur met nieuwe vrouwelijke leden, vermeden moeten worden*. De nieuwe praeses Jaap Schermerhorn [1946] vindt opnieuw dat de ontgroening *op voet van ongelijkheid* dient te geschieden.

Omdat het torenritueel wordt verboden, vindt nu op de dag van de inauguratie een excursie plaats naar de Maarnse heuvelrug of naar de kust waar de groenen bekogeld worden met rot fruit. Daarna moeten zij met behulp van een *seismotrалаат* van het Instituut meegenomen fossielen opsporen die in het zand zijn verstopt. Nog jaren later komen amateurgeologen op het Instituut langs om hun bijzondere vondst te laten zien van achtergebleven fossielen, meerdere afkomstig uit de Timor-collectie.

Een opmerkelijk fenomeen doet zich voor als een aantal studenten van de jaren 1951-1953 zich *Oom* mag noemen, terwijl Han Kisch [1953] om onduidelijke reden *Neef* wordt genoemd en Harry (H.N.A.) Priem [1952] naar zijn initialen *Tante Hana*. Het gezelschap is beducht om het organiseren van wilde feesten binnen het Instituut en ook bij *Omaatje* Bon, de grootmoeder van Ewoud Bon [1951], in de Schubertstraat.

Op 2 mei 1953 viert de GVA, vijf maanden te laat, haar twintigjarig bestaan. Brouwer houdt een lezing over de geologie van de Atlas. Daarna is er een gezamenlijke lunch, de vertoning van de film van de *Andes-expeditie 1952* met toelichting door De Booij en tot slot een groot feest in de sociëteit *De Koepel* aan de Marnixstraat dat tot ver in de ochtend doorgaat. De *G-v-Gids* van december 1953 vermeldt hierover: *Rook en jeneverdampen sloegen de bezoeker tegen als hij binnentrad; vuurverschijnselen van ballonnen, die feestelijk ontploften, verblindden en verdoofden hem. Doch als men van de eerste shock bekomen was en de zintuigen zich op de nieuwe omstandigheden hadden ingesteld, ontwaarde men een zestal musici, rumoerend op verscheidene instrumenten. Geologen zaten in gerieflijke meubelen, temidden van dit tumult, of bewogen zich in merkwaardige schuifeling, rytmisch over het parket.*

Het vijfde lustrum wordt gevierd met een receptie op 6 december 1957; de volgende dag is er een groot feest waar de zeskoppige *New Eagle Band* vier uur speelt voor 145 gulden inclusief vervoer en consumpties.

In de verenigingsjaren 1946-1957 bestaan de inkomsten uit de contributie van de leden, entreegeld van nieuwe studenten, donaties van oud-studenten en leden van het wetenschappelijk corps, incidentele inkomsten zoals subsidies van de *Amsterdamsche Studenten Vereeniging Natuur-Philosophische Faculteit (N.P.H.F.)*, giften van de BPM en de NV Zoutindustrie en de verkoop van ertsmicroscopische tabellen en kompassen.

Uit de *G-v-Gidsen* en het kasboek blijkt dat tot de uitgaven behoren de kosten voor de jaarlijkse inauguratie, bestuurskosten, attenties bij verlovings, bruiloften, geboorten, jubilea en overlijden van leden van de instituutsgemeenschap, en ook betaling van feesten (en de eventueel aangerichte schade) en het vieren van de lustra. Dan zijn er nog kosten die te maken hebben met ongeveer 75 lezingen², zoals een diner en eventueel verblijf voor de sprekers. Verder zijn er de uitgaven voor de drie nummers van de *G-v-Gids* en de bijdragen aan de NGMSO. Ook moet in 1954 de rekening worden betaald van de voor het GVA-bestuur speciaal ontworpen *capotoga's* nadat de bestuursleden bij officiële gelegenheden jarenlang gekleed waren geweest in jacquet.

Tot onze verrassing bevindt zich in het archief van de Vereniging een *Geologenlied* met de vermelding: *Tekst en melodie: H. Michel en A. Budding* [beiden 1939]. Laatstgenoemde schreef aan een van de auteurs dat het lied waarschijnlijk rond 1947 is gecomponeerd tijdens een van de *jam sessions*, die Hans, piano, en hij, gitaar, na de bevrijding hielden. *De ontvangst bij de destijds aanwezige geologie studenten was niet overweldigend. De belangrijkste kritiek was dat de tekst te beschaafd was en te weinig vermeldde van het seksuele leven - of waren het dromen? - van de leden van de GVA. Het lied is daarom nooit erg populair geworden [...]*. In 1997 voegt de componist Maarten Bon, broer van Ewoud, tekst en melodie samen.

Tekst lied (deels) opnemen

1958-1971

Ook in deze periode toont de geschiedschrijving van de GVA hiaten omdat het notulenboek 1959-1960 verloren is gegaan, en verder alleen de jaarvergaderingen van het najaar 1960 en 1961, en de buitengewone vergadering in maart 1962 zijn genotuleerd.

Tot het midden van de jaren zestig manifesteert de GVA zich nog steeds als een gezelligheidsvereniging die haar ingestelde mores en tradities in ere houdt. Tijdens de jaarvergadering in de Kleine Collegezaal zitten de nieuwe studenten zoals gebruikelijk op de grond en wordt er aan hun ontgroening uitvoerig aandacht besteed. De bestuursoverdracht verloopt in die jaren vaak rumoerig. Zo heeft in de jaarvergadering op 29 oktober 1960 het aftredende bestuur zich rijkelijk bediend uit een onder de tafel staande fles jenever waardoor met name praeses Harm Rondeel [1954] in verregaande staat van dronkenschap verkeert. Met veel moeite slaagt hij erin het bestuur te déchargeren, waarna avunculus Theo Zwartkruis het op zich neemt het nieuwe bestuur te installeren. In dit nieuwe bestuur wordt Lydia Wesselingh [1958], in de functie van accessor II, het eerste vrouwelijke bestuurslid van

²Onder andere door: Van Bemmelen, mevr. Brongersma-Sanders, H.A. Brouwer, Edelman, Egeler, Fontboté, Fourmarier, Holtedahl, Kuenen, Michot, Moret, Nieuwenkamp, Ernst Niggli, Pannekoek, Read, Runcorn, Schneiderhöhn, De Sitter, Vening Meinesz en De Wijs.

de GVA.

Ook de jaarvergadering een jaar later verloopt chaotisch en moet worden onderbroken omdat door Paul de Buissonjé [1948] en Dick van Harten [1953] *enkele vage ontploffingsapparaten in werking zijn gesteld*. Nadat de kruitdampen zijn opgetrokken en iedereen uit zijn schuilplaats is gekropen, kan het nieuwe bestuur met Pieter Braam [1957] als praeses, worden geïnstalleerd. Weer een jaar later kondigt praeses Braam aan *de ontgroening der nuldejaars met straffe hand aan te pakken*. Tijdens de groentijd moeten de novieten *100 jaren* aan handtekeningen van niet-afgestudeerde ouderejaars verzamelen, maar aangezien er heel wat langstudeerders zijn (een handtekening van Jan Borghouts [1943] is in 1962 goed voor 20 jaren), zijn de groenen daar snel mee klaar. Daarom wordt tijdens een buitengewone vergadering in maart 1962 besloten het *handtekeningen ophaalsysteem* te veranderen: voortaan moet de handtekening van twee-derde van de kandidaten en doctorandi op de lijst voorkomen. Nuldejaars worden verplicht aanwezig te zijn op de wekelijkse borrelmiddag in café *Eik en Linde*; is men afwezig dan moet er een *borrelboete* van één gulden betaald worden.

Bij alle gelegenheden vloeit de drank rijkelijk. Zo wordt in het kasboek eind november 1963 een uitgave van 4 liter jenever à f 32,90 en 1 liter cognac à f 9,00 vermeld in verband met een roeitocht op de Vinkeveense Plassen. Het stomdronken groen A.J. van Wolferen [1963] slaat op die tocht overboord en wordt op het nippertje van verdrinken gered door zijn jaargenoot Willem Kampschuur. De schade aan de roeiboten bedraagt tien gulden.

Evenals in de voorafgaande perioden blijft het organiseren van lezingen een belangrijke activiteit. In de kasboeken worden in de cursussen 1957-1966 de namen van 68 sprekers³ vermeld, vaak befaamde aardwetenschappers. Voorafgaand aan de lezing dineert het bestuur van de GVA, hoogleraren en anderen met de spreker; na afloop gaat men vaak naar het *Brouwerswapen* aan het Rembrandtplein waar met de spreker gedronken wordt uit de *stiefel*, een met ruim 2 liter bier gevulde glazen laars. Volgens de spelregels mag iemand die aan de beurt is zoveel en zo lang drinken als hij wil totdat er geen rechtstreeks contact meer is tussen het bier in de laars en zijn lippen. De stiefel moet dan worden doorgegeven aan de naast hem zittende en degene die de laars helemaal leegdrinkt, is overwinnaar; zijn voorganger moet de prijzige inhoud betalen.

In 1963 vindt het zesde lustrum plaats met een diner en borrel in hotel Americain en een feest in de Amstelbrouwerij waar een jazzband en een West-Indische band optreden voor respectievelijk 140 en 125 gulden. Ook wordt er gevoetbald tegen teams van andere geologische verenigingen en tegen het personeelselftal van het Instituut, waarbij wordt gestreden om de *Stenen Bal* die staat opgesteld op de balustrade bij de portiersloge. Voor het financieren van al die activiteiten is ook in deze periode geld nodig en de belangrijkste inkomstenbronnen zijn min of meer hetzelfde als in de voorgaande periode: wel loopt de contributie van de leden in 1969 op naar vijftien gulden en de donatie door hoogleraren naar 25. Een nieuwe uitgave is een bedrag van f 0,75 per lid aan de *Nederlandse*

³Onder andere: Jung, Pannekoek, Nabholz, Kuenen, Lombard, Ramdohr, Barth, Hills, De Sitter, Runcorn, Eged, Durand Delga, Ernst, Rittmann, Schwarzbach, Strand, Voigt, Reading, Veldkamp, Tazieff, Aubouin, Ellenberger, Correns en ook de docenten MacGillavry en Westerveld, het stafid Hermes en de oud-studenten Patijn [1929], Korpershoek [1946], Ritsema [1941] en Kisch [1953].

Geologisch Mijnbouwkundige Studenten Organisatie (NGMSO), die ieder jaar, afwisselend in Utrecht, Leiden, Delft of Amsterdam een congres houdt met lezingen en excursies.

Tot het midden jaren '60 vermelden de studiegidsen van de faculteit vrijwel niets over de postkandidaatsstudie. Gemakshalve wordt ervanuit gegaan dat de GVA, en de ouderejaars, de kandidaten wel op de hoogte brengen van het verloop van de studie. Maar met het onderwijs zelf dient de GVA zich niet te bemoeien, dat behoort tot het machtsgebied van de afdelingen die geen inspraak dulden van de studenten. Pogingen van het GVA-bestuur Schaar (1957-1958) en Braam (1961-1962) om het onderwijsprogramma te moderniseren en te bekorten, lijden daarom schipbreuk.

Begin jaren '60 vinden binnen de universitaire wereld grote veranderingen plaats. Het is de tijd van democratisering van het wetenschappelijk onderwijs: studenten eisen in deze tijd medezeggenschap over de inhoud en de vorm van hun studie. De GVA wordt in deze jaren steeds meer een studievereniging in plaats van een gezelligheidsvereniging. Ook wordt het bestuur meer en meer de spreekbuis van de studenten die ontevreden zijn over het studieprogramma, dat sinds de komst van Brouwer in grote lijnen hetzelfde is gebleven. Jaap Voigt [1959], praeses van het bestuur 1964-1965, speelt daarbij een belangrijke rol. Hij schrijft het naar hem genoemde *Plan Voigt* met voorstellen die tijdens de buitengewone GVA-vergadering op 1 december 1964 door de leden zijn gedaan voor een ingrijpende verandering en verkorting van de studie. Onder druk van de steeds luider wordende roep van studenten en staf om inspraak in onderwijszaken wordt vervolgens de Commissie Hoogleraren-Staf-Studenten ingesteld, waarin de studenten vertegenwoordigd zijn door bestuursleden van de GVA.

Als het voortbestaan van de geologie aan de UvA door een landelijke taakverdeling tussen de instellingen van wetenschappelijk onderwijs in gevaar dreigt te komen, onderneemt het GVA-bestuur Bresser (1965-1966) stappen. Op 1 april 1966 wordt, zo blijkt uit het kasboek, een aangetekende brief met een motie van de GVA naar minister Diepenhorst gestuurd, naar aanleiding van diens verzoek aan de Academische Raad hem te adviseren hoe een bepaalde concentratie van de aardkunde aan de openbare universiteiten zou kunnen worden bereikt. De motie is in het archief niet gevonden maar aangenomen mag worden dat hierin geprotesteerd wordt tegen een mogelijke opheffing van de studierichting geologie aan de UvA. Daardoor onderscheidt de GVA zich in positieve zin van de subfaculteit die in deze niets van zich laat horen.

Na de opheffing van de eerdergenoemde Commissie Hoogleraren-Staf-Studenten, inmiddels Studieraad Geologie geheten, mogen de bestuursleden van de GVA vanaf het najaar van 1967 vergaderingen van de afdeling en directie bijwonen, waar ze de wensen van de studenten inzake onderwijs, onderzoek en beheer ter tafel kunnen brengen. De ideologie en denkbepelden over een revolutionaire verandering van het onderwijs en onderzoek die de militante stafvoorzitter De Booij voorstaat, worden nu door heel wat studenten omarmd en zij vormen met de staf één front tegen de hoogleraren. Dit heeft onder meer tot gevolg dat eind 1968, tijdens een bijzondere GVA-vergadering naar aanleiding van de eerste nota-Posthumus, een studiecommissie wordt ingesteld die zich ten doel stelt: 1) de meningsvorming over onderwijs en wetenschapsbeoefening onder studenten door documentatie en discussie te stimuleren teneinde van de ontwikkelde ideeën gebruik te kunnen maken bij het streven naar zo goed mogelijk geologisch onderwijs, en 2) de problemen waarover van studentenzijde een mening wordt gevormd in te brengen in

commissies en overlegorganen.

De ontgroening houdt de GVA NOG wél in ere. Begin december 1966 worden de nieuwe studenten van dat jaar geïnaugureerd na afloop van een *excursie* in de Kennemerduinen. Naar aanleiding hiervan wordt door MacGillavry opgemerkt dat *hij gehoord heeft dat men de eerstejaars studenten in een meer van de Kennemerduinen heeft laten zwemmen. Hij wijst op het gevaar hiervan en zou graag willen dat hieraan iets gedaan wordt.* Voorzitter Hermes is er ook volkomen tegen dat eerstejaars onder fysieke dwang van de ouderejaars dergelijke dingen doen [...]. Besloten wordt dat Hermes eerst aan de studenten zal vragen wat er precies is gebeurd. Als blijkt dat op onverantwoorde wijze met de gezondheid van de eerstejaars is omgegaan, zal het bestuur van de GVA door de gezamenlijke directie op het matje worden geroepen. Blijkbaar zijn de hoogleraren, gezien de gewijzigde maatschappelijke opvatting over ontgroening, bang dat het vermeende incident het Instituut in opspraak zal brengen. De zaak loopt met een sisser af nadat Hermes in een brief aan zijn collega's heeft laten weten geen stappen tegen de GVA te willen ondernemen.

Door de revolutionaire veranderingen in de jaren zestig daalt het ledental van de traditionele gezelligheidsverenigingen sterk. Begin jaren zeventig worden een aantal gezelligheidsverenigingen, zoals *Akhnaton* en *Olofspoort*, opgeheven, terwijl andere slapend overleven. Opvallend is dat tot de 1966 de GVA nog steeds een bloeiend bestaan leidt: behalve enkele snelle afvallers wordt iedere nieuwe student betalend lid en ook het overgrote deel van de ouderejaars betaalt trouw de jaarlijkse contributie. Het gaat dus nog steeds goed met de financiën: in november 1965 is er 649,36 gulden in kas, het hoogste saldo in de geschiedenis van de Vereniging. Daaruit worden verschillende activiteiten betaald, zoals een groot feest in het Lido waar de *Triffids* spelen, een bottertocht op het IJsselmeer, een Wadden-excursie, veel borrels en een recordaantal van elf lezingen. Daarna neemt de rooskleurige financiële situatie snel af. Drie studenten van de jaargang 1966-1967 weigeren lid te worden: een schokkend novum in de geschiedenis van de GVA. Als Egeler dit tijdens de Ardennen-excursie in april 1967 ter ore komt, brengt hij het ter sprake in de Studieraad Geologie: *Hij zou het prettig vinden wanneer hier iets aan gedaan wordt en geeft de namen door,* met als resultaat dat een van de drie alsnog lid wordt. Toch voldoet slechts tweederde van de eerste- en ouderejaars aan zijn financiële verplichtingen, wat in 1969 verder afneemt tot 26 procent. Ook het aantal donateurs duikt in de periode 1966 tot 1969 van 23 naar 5, met De Roever als enige docent. Er blijft daardoor weinig financiële armslag over voor het organiseren van activiteiten. Borrels vinden niet meer plaats in het vroegere stamcafé *Eik en Linde*, maar in café *De Sporthoek* aan de Vrolikstraat en later in het *Vosje* op de hoek van de Nieuwe Achtergracht en de Lepelkruisstraat. Het zevende lustrum wordt in januari 1968 sober gevierd met een lunch in practicumzaal 25. Het aantal lezingen daalt in de cursus 1968-1969 naar slechts één. Er wordt maar één feest georganiseerd dat plaatsvindt in sociëteit *Akhnaton* waar een bandapparaat zorgt voor de muzikale omlijsting; geld voor *levende muziek* is er blijkbaar niet meer. Inkomsten en uitgaven worden niet goed bijgehouden en een wanhopige quaestor schrijft in het kasboek: *Nadat quaestor en quaestoraat 1967-1968 geheel in elkaar zijn gedonderd is resterende puinhoop overgenomen door F.F. Beunk d.d. 3 oktober 1968.* In de contante kas bevindt zich dan nog 39 cent.

Bij het begin van de cursus 1969-1970 is de GVA als gezelligheidsvereniging op sterven na dood. Een deel van de leden heeft zich aangesloten bij EGO dat experimenteel geologisch

onderwijs verzorgt en *wilde* excursies houdt, anderen zoeken hun vertier in de bruisende Amsterdamse subcultuur van de late jaren zestig of organiseren, los van de GVA, allerlei geologische activiteiten. Desondanks treedt eind oktober een nieuw bestuur aan, het 39ste en tevens laatste in de geschiedenis van de GVA. De als anachronistisch beschouwde aanduidingen praeses, abactis en quaestor worden vervangen door respectievelijk voorzitter activiteiten, secretaris activiteiten en penningmeester activiteiten. Die toevoegingen wekken de verwachting dat het bestuur een actief beleid gaat voeren, wat toch niet het geval blijkt te zijn. Voor de nieuwe studenten is er geen kennismakingstijd; het woord groentijd wordt in die tijd verfoeid en lezingen en feesten worden niet meer georganiseerd. Wel zijn er in de periode oktober 1969-maart 1970 zeven borrels. En begin maart 1970 wordt een excursie naar de Harz gehouden waarvoor het instituutsbestuur een subsidie heeft losgepeuterd van de universiteit, waar wel de voorwaarde aan is verbonden dat er tenminste één stafid mee moet voor de geologische begeleiding en het beheren van de toegekende subsidie. In het verenigingsjaar 1969-1970 betalen nog slechts acht leden hun contributie. Financieel blijft de GVA overeind dankzij de bijdrage van de *Studieraad Amsterdam* (SRA) en de *Amsterdamsche Studenten Vereeniging Natuur-Philosophische Faculteit* (N.P.H.F.) die respectievelijk 330 en 358 gulden geven. De laatste activiteit die in het kasboek wordt vermeld is een borrel in *het Vosje* op 6 maart 1970. Daaruit blijkt dat de GVA in die maand als gezelligheidsvereniging ophoudt te bestaan. In de studiegids 1970-1971 van de faculteit, de kopij dateert van april-mei 1970, wordt géén GVA-bestuur meer vermeld, maar wél een *studiecommissie* bestaande uit zes studenten die tot de harde kern van EGO behoorden. Na het overlijden van de GVA worden de belangen van de studenten in het bestuur van het Instituut behartigd door uit die geleding gekozen vertegenwoordigers. Het kasboek vermeldt nog één transactie op 23 maart 1971: een subsidie van 200 gulden aan Jaap Boon en Tjeerd van Weering voor een congres in Engeland over *onderwijsproblemen*. Een opvallend douceurtje aan twee studenten die in de voorafgaande jaren géén cent aan de GVA betaalden. Hierna bevat de contante kas nog 41 centen en staat er op de giro 315,63 gulden.

1972-1975

In april 1969 wordt de directie vervangen door een gedemocratiseerd Instituutsbestuur (IB) waarin enkele studenten met stemrecht zitting hebben. Het IB wordt als uitvloeisel van de WUB in augustus 1972 vervangen door de subfaculteitsraad (SFR) en het subfaculteitsbestuur (SFB), waarin de studenten respectievelijk vier en één zetel bezetten. Ze zitten er *à titre personnel* en niet als klankbord van hun achterban waarmee overleg en een geregelde uitwisseling van informatie na de ondergang van de GVA nauwelijks meer mogelijk is. Het SFB vindt dat een onwenselijke situatie en vraagt eind november 1972 aan Gert-Jan de Bruin [1969], het student-lid in het bestuur, de mogelijkheden te onderzoeken om een *Subfacultaire Geologische Vereniging* op te richten. In latere notulen wordt over deze zaak niets meer vermeld. Aangenomen mag worden dat De Bruin al snel tot de conclusie is gekomen dat de heroprichting van een geologische vereniging voorlopig een utopie is. In de eerste helft van de jaren zeventig bestaat er binnen de studentenwereld nog steeds een wijdverbreide aversie om lid te worden van een gezelligheidsvereniging en zich te onderwerpen aan spelregels waarvan een deel nog dateert uit voorbije tijden. Eind december 1972 vraagt stafid Helmers tijdens een vergadering van de inmiddels ingestelde subfaculteitsraad zich af *of het zin heeft de G.V.A. op te heffen en evt. de failliete*

(?) *boedel af te wikkelen*. Volgens voorzitter Rondeel kan de subfaculteit dat niet doen; *er komt iets nieuws, wat naast de G.v.A. komt te staan*. Waarschijnlijk heeft hij een nieuwe vereniging voor ogen die echter pas in 1976 wordt opgericht onder de naam Geologische Studenten Vereniging Amsterdam (GSVA) en die bij notariële akte in augustus 1979 een rechtsgeldige status krijgt.

1976-1989

Het initiatief tot heroprichting van een geologische studentenvereniging wordt genomen door de jaargang 1975 die 33 nieuwe studenten telt, het hoogste aantal tot dan toe in de geschiedenis van het Instituut. Een aantal van hen is aanwezig op het jaarlijkse congres van de Nederlandse Geologische en Mijnbouwkundige Studenten Organisatie (NGMSO) dat op 27 oktober 1976 in Delft plaatsvindt. Waarschijnlijk is toen door het bestuur van die organisatie aan de UvA-geologen gevraagd spoedig een vereniging op te richten, waardoor Amsterdam weer deel kan gaan uitmaken van de NGMSO, waarvan op dat moment alleen nog de Leidse en Utrechtse Geologische Verenigingen en de Mijnbouwkundige Vereniging Delft lid zijn. Een dag later komt een vijftiental studenten bijeen in café *De Doelen*, waar unaniem wordt besloten tot oprichting van de *Geologische Studenten Vereniging Amsterdam* (GSVA). Een citaat uit het verslag van deze bijeenkomst: *De reden [voor de oprichting] was op de eerste plaats een gevoel van onvrede met de situatie op het Instituut, waar de jongere-jaars zich buitengesloten voelden. Er was eigenlijk alleen contact met jaargenoten – van de oudere-jaars werd slechts een enkele kandidaat-assistent gekend en met docenten werd, op een uitzondering na, buiten de kolleges om helemaal niet gepraat. Daar kwam bij, dat de meeste van deze mensen misschien geen ‘serieuze’ maar toch zeker heel enthousiaste geologiestudenten waren, en een enkele maal was er al eens een privé-ekskursietje georganiseerd. Het idee dat er best eens wat meer kon gebeuren, was langzaam gegroeid en resulteerde uiteindelijk in de oprichting van de GSVA.*

Er wordt voorgesteld een introductieprogramma te maken voor de eerstejaars en excursies te organiseren. Diezelfde avond nog wordt een voorlopig bestuur gekozen bestaande uit: Gerben Canninga (voorzitter), Ignace van Campenhout (secretaris), Jan van der Wal (penningmeester) en de leden Rolf Bakels, Michel Groen, Marian Melkert en Ravic Pieters Kwiers, dat eind november 1977 wordt het opgevolgd door een nieuw bestuur onder leiding van Marian Melkert (1977-1979). Na Melkert zijn achtereenvolgens voorzitter: Frans Taselaar (febr. 1979-nov. 1979), Edwin Lamers (1979-1981); Mary Gijsen (1981- 1983); Lucy Kerstens (1983- 1987) en Anna Bon (1987-voorjaar 1989). De twee laatste besturen bestaan slechts uit een voorzitter, secretaris en penningmeester. Verwonderlijk is dat niet omdat als uitvloeisel van de TVC-operatie het aantal studenten inmiddels drastisch is teruggelopen. Bij notariële akte verkrijgt de GSVA in augustus 1979 een rechtsgeldige status. Daardoor hoeft ze niet op te draaien voor eventuele schulden van de voormalige GvA. Anders dan bij de GvA zijn in de archieven geen notulen- en kasboeken, statuten, foto's van bijeenkomsten en andere documenten van de GSVA gevonden. Gelukkig zijn wél alle nummers van het *Bulletin GSVA* bewaard gebleven.

De GSVA wordt op 23 december 1988 officieus en in het voorjaar van 1989 officieel opgeheven waarna op 10 mei 1989 de *Stichting Geologisch Instituut Amsterdam* (SGIA) bij notariële akte wordt opgericht om de band in stand te houden tussen oud-medewerkers en -studenten van het voormalige Geologisch Instituut.

Na de sluiting van het Instituut in 1988 is de toegang tot de toren hermetisch afgesloten. De ooit gekerfde namen staan er waarschijnlijk nog als stille getuigen van de bizarre ceremonies van de Geologische Vereniging Amsterdam.